ਸਾਡੇ

ਸਮਿਆਂ

ਵਿਚ

ਕ੍ਰਿਤ: ਪਾਸ਼
ਪੇਪਰ ਅੰਕ: 9 ਸਤੰਬਰ 1978, ਲਾਹੌਰ ਬੁਕ ਸ਼ਾਪ, ਲੁਧਿਆਣਾ।

ਕੰਪਿਊਟਰ ਟਾਈਪਿੰਗ: ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ

ਸਾਡੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ
(1978)

ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਵਿਧੀ ਵਿਸ਼ੇ □ਚੋਂ ਜਨਮ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਦੋ ਕੁ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਰਤੀ ਕਾਵਿ ਨੂੰ ਇਕ ਬੜੀ ਹੀ ਸਮਰੱਥ ਵਿਧੀ ਦਿੱਤੀ ਕਾਲੀਦਾਸ ਨੇ। ਸੰਦੇਸ਼-ਮਈ ਸੰਬੋਧਨ ਵਿਧੀ। ਕਿੱਥੇ ਭਾਫ-ਧੂੰਏ ਅਤੇ ਹਵਾ ਦਾ ਮਿਸ਼ਰਣ ਇਕ ਨਿਰਜਿੰਦ ਬੱਦਲ ਅਤੇ ਕਿੱਥੇ ਮੁਹੱਬਤ ਵਰਗੀ ਤਿੱਖੀ ਜੀਊਂਦੀ ਸੰਵੇਦਨਾ। ਪਰ ਹਿਜਰ ਦੇ ਭੰਨੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰੇਮੀ ਕਦ ਸਜੀਵ ਅਤੇ ਨਿਰਜੀਵ ਦਾ ਫਰਕ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਮੁੱਚੀ ਭਾਰਤੀ ਕਵਿਤਾ ਇਸ ਵਿਧੀ ਉਤੇ ਵੱਧ ਜਾਂ ਘੱਟ ਖੜੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ "ਮਿੱਤਰ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ□" ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਮਿਤੋਜ ਦੇ "ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਨਾਂ ਖਤ" ਤੀਕ ਬਹੁਤੇ ਕਵੀਆਂ ਨੇ ਸਮਾਨਤਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਵਿਧੀ ਵਰਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਦੀ ਯੋਗ ਵਰਤੋਂ ਕੇਵਲ ਉਹ ਕਵੀ ਹੀ ਕਰ ਸਕੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਅੰਦਰ ਪਾੜ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆਈ ਅਤੇ ਸੰਵੇਦਨਾ ਬਹੁ-ਦਿਸ਼ਾਈ ਸੀ।

ਟੈਗੋਰ ਨੂੰ ਨੋਬਲ ਪ੍ਰਾਈਜ਼ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸਮੁੱਚੇ ਭਾਰਤੀ ਕਾਵਿ ਅੰਦਰ ਜੋ ਕੁਦਰਤ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਵਗਿਆ, ਉਸ ਦੇ ਨਕਲਚੀ ਸੁਭਾਅ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਘਟੀਆ ਮਾਲ ਦੀ ਭਰਤੀ ਤਾਂ ਹੋਈ ਹੀ ਅਤੇ ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ, ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਅਕਾਡਮੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਮਾਂਹੌਲ ਅੰਦਰ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਹੀ ਅਪਾਹਜ ਬਣ ਗਿਆ। ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਸੰਕਲਪ ਧਾਰੀ ਵਿਦਵਾਨ ਹੁਣ ਤੱਕ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਨਾ ਮਿਟਣ ਵਾਲੇ ਖੱਪਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾ ਚੁਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਿਭਾਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਸ਼ਕ+ਅਮਨ+ਸਮਾਜਵਾਦ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਧੀ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਪਧਾਰਿਆ।

ਵਿਅਕਤੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਰੁਝਾਨ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਸਮਾਜਕ ਨਿਖੇਧ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ। ਮਗਰੋਂ ਵਿਅਕਤੀ ਅਪੂਰਣਤਾ ਅਤੇ ਬੇਬਸੀ ਦੇ ਤਨਜ਼ੀਆ ਪ੍ਰਗਟਾਅ ਨੇ ਟਕੋਰ ਵਿਧੀ ਦੇ ਆਸਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਉਭਾਰ ਕੇ ਕੇਂਦਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਅਲਗਾਓ ਦੀ ਰੁਚੀ ਨੂੰ ਬਲ ਬਖਸ਼ਿਆ।

ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਪੰਜਾਬੀ ਕਵੀਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਨਵੀਂ ਕਾਢ ਨਹੀਂ। ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਖਹਿ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਪੁਰਾਣੀ ਘੁਸਰ ਮੁਸਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਹੀ ਹੈ। ਮਾਰਕਸੀ ਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਨਿਖਾਰਿਆ ਕਿ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਦੀ ਖਹਿ ਦੀ ਜੜ੍ਹ ਵੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੋਧ ਵਿਚ ਹੈ। ਤੁਰਕੀ ਅਤੇ ਚਿੱਲੀ ਦੇ ਦੋ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸ਼ਾਇਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਪਹੁੰਚ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਡੂੰਘਿਆਈ ਅਤੇ ਸਾਰਥਿਕਤਾ ਸਮੇਤ ਅਨੇਕਾਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਕਵਿਤਾ ਆਪਣੀ ਪਿਛਲੀ ਪਰੰਪਰਾ ਚੋਂ ਹੀ ਉੱਗਣ ਕਾਰਨ ਨਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰ ਸਕੀ ਤੇ ਨਾ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਸਮੇਤ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਸਕੀ। ਕਾਰਨ-ਕਿ ਏਥੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਚੇਤਨਾ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਬੋਧ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਉਗਮੇ।

ਸਾਡੇ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਕਵਿਤਾ ਲਈ ਹਥਿਆਰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਨੰਗਾ ਚਿੱਟਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਉਚਿਤ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਸੰਘਰਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਦਾਅ ਪੇਚਾਂ ਦਾ ਰੀੜ੍ਹ ਜਿੰਨਾਂ ਮਹੱਤਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਅਨਭਵ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ ਪੈਂਤੜਾਬਾਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਹੁਨਾੜੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਪਾਰਟੀ ਲੇਬਲਾਂ ਤੋਂ ਪਿੱਛਾ ਛਡਾਉਣ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਬੜੀਆਂ ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਇੰਜ ਦੂਹਰੀ ਸਜ਼ਾ ਝੱਲਣ ਵੇਲੇ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਮੇਰੀ ਇਹ ਕਿਤਾਬ ਹੈ।

ਰਾਜਨੀਤਕ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਚੋਂ ਹੱਥ ਖਿੱਚ ਲੈਣ ਨਾਲ ਕੁਦਰਤੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੀ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਅੰਤਰ-ਮੁਖਤਾ ਵਧ ਜਾਂਦੀ। ਹਾਲ ਦੀ ਘੜੀ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਇਲਾਜ ਨਹੀਂ। ਅਜੇ ਤੀਕ ਮੈਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਤੋਂ ਚੋਖਾ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਇਆ ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਮਲਾ ਦਾਸ ਅਜੇ ਜਿਊਂਦੀ ਹੈ। ਕਾਲੀ ਦਾਸ ਤਾਂ ਚਿਰੋਕਣਾ ਸਰੀਰ ਛੱਡ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਫਿਲਹਾਲ ਕਮਲਾ ਦਾਸ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਨਿਰੂਦਾ ਤੇ ਨਾਜ਼ਮ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਕੈਂਪ ਦੇ ਬੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

ਪਿਛਲੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਮੇਰੀਆਂ ਲੱਗਪਗ ਸਾਰੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਜ਼ੰਜੀਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਅਨੁਭਵਸ਼ੀਲਤਾ ਸੀ। ਐਤਕੀਂ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਅਹਿਸਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਦਿੱਖ ਜ਼ੰਜੀਰਾਂ ਨਾਲ ਸਿੱਝਣ ਜਾਂ ਖਿੱਝਣ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਹਨ ਜੋ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ-ਪਰ ਲੋਹਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ।

-ਪਾਸ਼
ਤਲਵੰਡੀ ਸਲੇਮ(ਜ਼ਿਲਾ ਜਲੰਧਰ)
(9 ਸਤੰਬਰ 1978)

ਇਨਕਾਰ

ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਆਸ ਨ ਕਰਿਓ ਕਿ ਮੈਂ ਖੇਤਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤ ਹੋ ਕੇ
ਤਹਾਡੇ ਚਗਲੇ ਹੋਏ ਸਵਾਦਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗਾ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੜ੍ਹ 'ਚ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਤੋਤਲੀ ਕਵਿਤਾ
ਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦਾ ਕੰਜਕ ਜਿਹਾ ਹਾਸਾ

ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਦ ਵੀ ਕੀਤੀ-ਖਾਦ ਦੇ ਘਾਟੇ
ਕਿਸੇ ਗਰੀਬੜੀ ਦੀ ਹਿੱਕ ਵਾਂਗੂ ਪਿਚਕ ਗਏ ਗੰਨਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੀ ਕਰਾਂਗਾ
ਮੈਂ ਦਲਾਨ ਦੇ ਖੂੰਜੇ 'ਚ ਪਈ ਸੌਣੀ ਦੀ ਫਸਲ
ਤੇ ਦਲਾਨ ਦੇ ਬੂਹੇ ਤੇ ਖੜੇ ਸਿਆਲ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗਾ।
ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਆਸ ਨ ਕਰਿਓ ਕਿ ਮੈਂ ਸਰਦੀ ਦੀ ਰੁੱਤੇ ਖਿੜਨ ਵਾਲੇ
ਫੁੱਲਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ
ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਕੁਨਾਂ ਧਰਾਂਗਾ

ਮੈਂ ਬੈਂਕ ਦੇ ਸੈਕਟਰੀ ਦੀਆਂ ਖਚਰੀਆਂ ਮੁੱਛਾਂ
ਸਰਪੰਚ ਦੀ ਥਾਣੇ ਤੱਕ ਲੰਮੀ ਪੂਛ ਦੀ
ਤੇ ਉਸ ਪੂਰੇ ਚਿੜੀਆ-ਘਰ ਦੀ
ਜੋ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਹਿੱਕ ਉੱਤੇ ਪਾਲ ਰੱਖਿਆ ਹੈ

ਜਾਂ ਉਸ ਅਜਾਇਬ ਘਰ ਦੀ
ਜੋ ਮੈਂ ਅਪਣੀ ਹਿੱਕ ਅੰਦਰ ਸਾਂਭ ਰੱਖਿਆ ਹੈ
ਜਾਂ ਏਦਾਂ ਦੀ ਹੀ ਕੋਈ ਕਰੜ ਬਰੜੀ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗਾ
ਮੇਰੇ ਲਈ ਦਿਲ ਤਾਂ ਬੱਸ ਇਕ ਪਾਨ ਦੇ ਪੱਤੇ ਵਰਗਾ ਲੋਥੜਾ ਹੈ
ਮੇਰੇ ਲਈ ਹੁਸਨ ਕੋਈ ਮੱਕੀ ਦੀ ਲੂਣ ਭੁੱਕੀ ਹੋਈ ਰੋਟੀ ਜਿਹੀ ਲੱਜ਼ਤ ਹੈ
ਮੇਰੇ ਲਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਘਰ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਵਾਂਗ
ਲੁਕ ਲੁਕ ਪੀਣ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ੈਅ ਹੈ
ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਆਸ ਨ ਕਰਿਓ ਕਿ ਮੈਂ ਖਰਗੋਸ਼ ਵਾਂਗ
ਰੋਹੀਆਂ ਦੀ ਕੂਲੀ ਮਹਿਕ ਨੂੰ ਪੋਲੇ ਜਹੇ ਸੁੰਘਾਂ
ਮੈਂ ਹਰ ਕਾਸੇ ਨੂੰ ਜੋਤਾ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਬਲਦਾਂ ਦੇ ਵਾਂਗ
ਖੁਰਲੀ ਉੱਤੇ ਸਿੱਧਾ ਹੋ ਕੇ ਟੱਕਰਿਆ ਹਾਂ

ਮੈਂ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਸਾਧ ਹੋਣ ਤੋਂ ਉਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਫਰ ਹਾਂ
ਮੈਂ ਬੁੱਢੇ ਮੋਚੀ ਦੀ ਗੁੰਮੀ ਹੋਈ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਲੋਅ ਹਾਂ
ਮੈਂ ਟੁੰਡੇ ਹੌਲਦਾਰ ਦੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਦੀ ਯਾਦ ਹਾਂ ਕੇਵਲ
ਮੈਂ ਪਿੰਡੇ ਵਕਤ ਦੇ, ਚੱਪਾ ਸਦੀ ਦਾ ਦਾਗ ਹਾਂ ਕੇਵਲ
ਤੇ ਮੇਰੀ ਕਲਪਣਾ, ਉਸ ਲੁਹਾਰ ਦੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੋਂ ਲੂਸੇ ਮਾਸ ਵਰਗੀ ਹੈ
ਜੋ ਬੇਰਹਿਮ ਅਸਮਾਨ ਤੇ ਖਿਝਿਆ ਰਹੇ, ਇਕ ਹਵਾ ਦੇ ਬੁੱਲੇ ਲਈ
ਜੀਹਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚਲਾ ਚਊ ਦਾ ਫਾਲਾ
ਕਦੀ ਤਲਵਾਰ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਕਦੀ ਬੱਸ ਪੱਠਿਆਂ ਦੀ ਪੰਡ ਰਹਿ ਜਾਵੇ
ਮੈਂ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਹਾਰਮੋਨੀਅਮ ਦਾ ਪੱਖਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ
ਮੈਂ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜਦੀ ਝੀਰੀ ਦੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ 'ਚੋਂ ਸਿੰਮਦਾ ਰਾਗ ਹਾਂ ਕੇਵਲ
ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸੁਹਜ ਦੀ ਉਸ ਸੁਪਨ ਸੀਮਾ ਤੋਂ ਉਰ੍ਹੇ
ਹਾਲਾਂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗੱਲਾਂ ਹਨ
ਅਜੇ ਮੈਂ ਧਰਤ ਤੇ ਛਾਈ
ਕਿਸੇ ਸੀਰੀ ਦੇ ਕਾਲੇ-ਸ਼ਾਹ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਜਹੀ ਰਾਤ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗਾ
ਉਸ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ
ਜੋ ਮੇਰੇ ਬਾਪ ਦੇ ਧੁੱਪ ਨਾਲ ਲੂਸੇ ਮੋਰਾਂ ਉੱਤੇ ਉੱਕਰਿਆ ਹੈ
ਜਾਂ ਅਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਪਾਟੀਆਂ ਬਿਆਈਆਂ ਦੇ ਭੂਗੋਲ ਦੀ ਹੀ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗਾ
ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਆਸ ਨ ਕਰਿਓ ਕਿ ਮੈਂ ਖੇਤਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤ ਹੋ ਕੇ
ਤੁਹਾਡੇ ਚਗਲੇ ਹੋਏ ਸਵਾਦਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰਾਂਗਾ
ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੜ੍ਹ 'ਚ ਰੁੜ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਤੋਤਲੀ ਕਵਿਤਾ
ਤੇ ਸਾਡੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦਾ ਕੰਜਕ ਜਿਹਾ ਹਾਸਾ

ਜਿੱਥੇ ਕਵਿਤਾ ਖ਼ਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ

ਮੁੰਡਿਓ, ਮੈਂ ਵੀ ਕਦੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗਾ ਸਾਂ
ਨਿੱਕੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ ਚੋਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਚੋਰ ਨਹੀਂ ਸਾਂ
ਗੱਲ ਗੱਲ ਤੇ ਪੱਜ ਲਾਉਂਦਾ ਸਾਂ, ਮੈਂ ਪਰ ਝੂਠਾ ਨਹੀਂ ਸਾਂ
ਨੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸਾਂ, ਭਾਵੇਂ ਨਿੱਤ ਹੀ ਕਪੜੇ ਲੰਗਾਰ ਪਰਤਦਾ।
ਬੁੜ੍ਹੀ ਪੁੰਨਾ ਦਾ ਵਿੰਗਾ ਚਰਖੇ ਦਾ ਤੱਕਲਾ ਸਦਾ ਈ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਲਗਦਾ
ਪਰ ਥਾਣੇ ਦੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਨਾ ਚੜ੍ਹਦਾ

ਘਰ ਦੇ ਚੌਂਕੇ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਜਹੀ ਮੁੰਡੇਰ,
ਜਾਂ ਵੜੇਵਿਆਂ ਵਾਲੀ ਬੋਰੀ ਜਾਂ ਗਵਾਂਢੀਆਂ ਦੀ ਪੌੜੀ ਥਲੜਾ ਰਖਨਾ
ਮੇਰੇ ਲੁਕਣ ਲਈ ਕਾਫੀ ਸਨ,
ਮੈਂ ਤਿਤਲੀਆਂ ਨੂੰ ਸੂਈ ਵਿਚ ਪਰੋ ਕੇ ਨੱਚਦਾ ਸਾਂ
ਸੋਨ-ਚਿੜੀਆਂ ਨੂੰ ਪਟਾ ਧਾਗੇ ਦਾ ਪਾ ਕੇ ਹਿੱਕਦਾ ਸਾਂ
ਪਰ ਕਦੀ ਹਿੰਸਾਵਾਦੀ ਨਹੀਂ ਅਖਵਾਇਆ
ਗੱਲ ਕੀ ਇਨ ਬਿਨ ਤਹਾਡੇ ਵਰਗਾ ਸਾਂ

ਫੇਰ ਇੰਜ ਹੋਇਆ-ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗਾ ਨਾ ਰਿਹਾ
ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਝੂਠ ਬੋਲਣਾ ਪਾਪ ਹੈ
ਵਿੱਦਿਆ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਅੱਖ ਹੈ
ਚੋਰੀ ਕਰਨਾ ਬੁਰਾ ਹੇ
ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ ਇੱਕ ਹੈ,
ਸਾਰੇ ਮਨੁੱਖ ਬਰਾਬਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ-
ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਫਿਕਰਿਆਂ ਦੇ,
ਅਜੀਬੋ ਗ਼ਰੀਬ ਆਪਸੀ ਸੰਬੰਧਾਂ ਅੱਗੇ ਸਹਿਮ ਜਿਹਾ ਗਿਆ
ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਿਆ-ਮੇਰੇ ਖ਼ਿਲਾਫ,
ਕਿਸੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭਿਆਨਕ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਵਾਲਾ ਹੈ
ਮੈਂ ਘਬਰਾ ਕੇ ਤੁਹਾਡੀ ਕਰੰਘੜੀ □ਚੋਂ ਹੱਥ ਖਿੱਚ ਲਿਆ
ਤੇ ਜੀਅ ਭਿਆਣਾ ਦੌੜਦਾ ਹੋਇਆ, ਕਿਤਾਬਾਂ ਦੇ ਮਲ੍ਹਿਆਂ □ਚ ਫਸ ਗਿਆ
ਕਾਲੇ ਕਾਲੇ ਅੱਖਰ ਤਿੱਖੀਆਂ ਸੂਲਾਂ ਵਾਂਗ ਮੇਰੇ ਬਦਨ ਅੰਦਰ ਉੱਤਰਦੇ ਗਏ
ਮੈਂ ਜਿਵੇਂ ਝਾੜੀਆ □ਚ ਲੁਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਕੋਈ ਖ਼ਰਗੋਸ਼ ਸਾਂ
ਜਿਦ੍ਹੇ ਮਗਰ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸੀ ਇਮਤਿਹਾਨਾਂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਕੁੱਤੇ।
ਮੈਂ ਕੁਝ ਬੌਂਦਲ ਜਿਹਾ ਗਿਆ, ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ
ਕਿ ਏਥੇ ਤਾਂ ਪੂਰਬ ਹੈ ਜਾਂ ਪੱਛਮ
ਕਿਤੇ ਵੀ ਨਾ ਕੁਝ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਲਹਿੰਦਾ ਹੈ
ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਰੱਬ ਰਾਤ ਬਰਾਤੇ
ਸਾਡੇ ਖ਼ਰਬੂਜਿਆਂ □ਚ ਖੰਡ ਪਾਉਣ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ
ਨਾ ਸਾਡੇ ਨਰਮੇ ਦੇ ਟੀਂਡਿਆਂ ਨੂੰ
ਚੋਗ ਮੰਗਦੇ ਬੋਟਾਂ ਦੀਆਂ ਚੁੰਝਾਂ ਵਾਂਗ ਖੋਲ੍ਹਣ,

ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ, ਕਿ ਧਰਤੀ ਰੋਟੀ ਦੇ ਵਰਗੀ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਗੇਂਦ ਵਰਗੀ ਹੈ
ਅੰਬਰਾਂ □ਚ ਨੀਲ਼ੀ ਜਹੀ ਦੀਂਹਦੀ ਖਿਲਾਅ ਹੈ, ਰੱਬ ਨਹੀਂ
ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ, ਵਿੱਦਿਆ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਤੀਸਰੀ ਅੱਖ ਨਹੀਂ
ਸਗੋਂ ਦੋ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਟੀਰ ਹੈ-
ਤੇ ਇੰਜ ਦੀਆਂ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ
ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਕਿਤੇ ਕੁਝ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਸੀ।
ਅਤੇ ਇਕ □ਤੱਤ□ਅ□ਕ□ ਜਹੀ ਆਵਾਜ਼, ਤੇ ਮੈਂ ਤੱਕਿਆ
ਮੇਰੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਵਿਚ ਖੁੱਭੇ ਹੋਏ ਸਨ
ਰੰਗਾਂ ਤੇ ਭੇਤਾਂ ਦੀ ਲੋਅ ਵਾਲੀ ਅਲੋਕਾਰ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਕਿੱਚਰ

ਫੇਰ ਮੁੰਡਿਓ, ਤੁਸੀਂ ਕੌਣ ਤੇ ਮੈਂ ਕੌਣ ਸਾਂ
ਫੇਰ ਮੈਂ ਖੂਬਸੂਰਤ ਕੋਠੀਆਂ ਤੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ
ਹਸਰਤ ਜਹੀ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨਾਲ ਵੇਂਹਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਚੋਰ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ
ਪਿੰਜੇ ਜਾਣ ਦੇ ਦਰਦ ਵਿਚ ਕਰਾਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਵੀ □ਮਕਰ□ ਹੀ ਆਖਿਆ ਗਿਆ

ਬਣਦੇ ਜੁੜਦੇ ਬਸਤਰਾਂ ਉਤੇ ਵੀ ਨਜ਼ਰਾਂ ਇਸ ਤਰਾਂ ਉੱਠੀਆਂ,
ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਅਲਫ ਨੰਗਾ ਹਾਂ।
ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਬੋਲਣ ਉਤੇ ਤੋਹਮਤਾਂ ਨਾਲ ਵਿੰਨ੍ਹਿਆ ਗਿਆ
ਜਦ ਮੈਂ ਝੂਠ, ਚੋਰੀ, ਮਿਹਰਬਾਨ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾਂ
ਤੇ ਸਭ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਣ ਦੀਆਂ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ।ਤੇ
।ਦੁਬਾਰਾ ਸੋਚਣਾ। ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਇੰਜ ਸੋਚਣ ਨੂੰ, ਹਿੰਸਾ ਗਰਦਾਨਿਆ ਗਿਆ-
ਯਾਰਾਂ ਦੇ ਤਹਿਖ਼ਾਨਿਆਂ ਵਰਗੇ ਚੁਬਾਰੇ,
ਸੰਘਣੀ ਧੁੰਦ ਜਿਹਾ ਮੇਰੀ ਮਹਿਬੂਬ ਦਾ ਹਿਰਦਾ
ਅਤੇ ਘਟਾ-ਟੋਪ ਕਮਾਦੀਆਂ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਲੁਕਾ ਨਾ ਸਕੀਆਂ
ਮੈਂ ਜੋ ਲੁਕ ਜਾਂਦਾ ਸਾਂ ਘਰ ਦੇ ਚੌਂਕੇ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਜਹੀ ਮੁੰਡੇਰ
ਜਾਂ ਵੜੇਵਿਆਂ ਵਾਲੀ ਬੋਰੀ ਜਾਂ ਗਵਾਂਢੀਆਂ ਦੀ ਪੌੜੀ ਥਲੜੇ ਰਖਨੇ ਦੇ ਓਹਲੇ..
ਤੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਐਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਾਂ
ਅਣ-ਉਦਘਾਟਣੇ ਪੁਲਾਂ ਵਾਂਗ,
ਅਣਪੀਤੀ ਸ਼ਰਾਬ, ਜਾਂ ਅਣਟੋਹੀਆਂ ਛਾਤੀਆਂ ਵਾਂਗ
ਫਿਰ ਉਹ ਆਏ-ਸਚਾਈਆਂ ਦੇ ਅਲਮਬਰਦਾਰ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਵਿਵਸਥਾ ਦਾ ਟੋਕਾ ਸੀ-
ਬੱਸ ਓਦੋਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਤੱਥਾਂ ਦੇ ਤੱਥ ਦਾ ਇਲਮ ਹੋਇਆ
ਕਿ ਟੋਕੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਝੰਡੇ ਵਰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੇ।

ਮੁੰਡਿਓ, ਮੇਰਾ ਸੱਚ ਨਾ ਮੰਨਣਾ-ਜੇ ਆਖਾਂ
ਸਿਰਫ ਕਪੜੇ ਦਾ ਟੋਕਾ ਛਾਂਗ ਸਕਦਾ ਹੈ ਮਨੁੱਖੀ ਹਿੱਕ ਅੰਦਰਲੀ ਗੂੰਜ ਨੂੰ
ਜੇ ਆਖਾਂ-ਹਰ ਸੱਚਾਈ ਕੇਵਲ ਛਾਂਗੀ ਹੋਈ ਡਾਡ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
ਜੇ ਆਖਾਂ- ਪੰਦਰਵੇਂ ਤੋਂ ਬਾਦ
ਹਰ ਵਰ੍ਹਾ ਸਿਵਿਆਂ ।ਚੋਂ ਉਠਦੀ ਭਾਫ ਦਾ ਗ਼ੁਬਾਰ ਹੰਦਾ ਹੈ

ਮੈਂ ਮੁੰਡਿਓ, ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ।ਚੋਂ ਨਹੀਂ ਹਾਂ
ਮੈਂ ਇੱਲ ਦੇ ਪੰਜਿਆਂ ।ਚ ਉਡ ਰਿਹਾ ਆਜ਼ਾਦ ਚੂਹਾ ਹਾਂ
ਘੁਸਮੁਸੇ ਦੀ ਚੁੰਭਲੀ ਹੋਈ ਅੱਖ ਹਾਂ
ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਤਾਲਾ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਬੂਹੇ ਤੇ ਬੈਠਾ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਹਾਂ
ਬਾਰਾਂ ਮਾਹ ।ਚੋਂ ਵਰਜਤ ਕੋਈ ਮਸਾਂਦ ਹਾਂ
ਜਿਸ ਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਜਾਂ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ-
ਕਵਿਤਾ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੀ ਆਵਾਜ਼ ਕੇਵਲ ਗੰਦ ਤੇ ਵਰ੍ਹਦਾ ਮੀਂਹ ਹੈ
ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਅਸੀਸ ਨਾ ਨਸੀਹਤ
ਮੇਰੇ ਸ਼ਬਦ ਧੁਲਾਈ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਬਦਬੂ ਖਿੰਡਾ ਰਹੇ ਨੇ।
ਅਸਲ ਵਿਚ ਮੁੰਡਿਓ, ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਦਹਿਲ ਗਿਆ ਹਾਂ ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਤਸੀਹੇ ਤੋਂ
ਕਿ ਅਜ ਕਲ ਪਰਬਤਾਂ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨਾ ਵੀ ਇਓਂ ਲਗਦਾ ਹੈ
ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਲੰਮੀ ਢਲਾਨ ਤੋਂ ਉਤਰ ਰਿਹਾ ਹੋਵਾਂ
ਸਾਗਰ ਦੀ ਛਾਤੀ 'ਤੇ ਤਰਨਾ ਇੰਝ ਹੈ
ਜਿਵੇਂ ਡੁੱਬਣ ਦੀ ਬੜੀ ਹੀ ਧੀਮੀ ਜਹੀ ਕਿਰਿਆ ਹੋਵੇ।
ਇਹ ਕੇਹਾ ਤਸੀਹਾ ਹੈ,
ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੁੜੀਆਂ, ਫੁੱਲਾਂ ਤੇ ਪਰਿੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਤਕਦੇ ਪਏ ਹੋਵੋ
ਤੇ ਅਗੋਂ ਖਿਲਾਅ ਹੀ ਖਿਲਾਅ, ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਮਿਰਚਾਂ ਦੇ ਵਾਂਗ ਲੜੇ
ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਅੰਬ ਗਿਆ ਹਾਂ,
ਇਸ ਮਸ਼ੀਂਨੀ ਜਹੀ ਹਫੜਾ ਦਫੜੀ ।ਚ ਤੁਰਦੇ ਹੋਏ
ਜਿੱਥੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਅੰਨੇ ਵੇਗ ।ਚ, ਆਪਣੇ ਅਰਥਾਂ ਨਾਲ ਟਕਰਾ ਗਏ ਹਨ

ਮੈਂ-ਜੋ ਸਿਰਫ ਇਕ ਆਦਮੀ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ,
ਇਹ ਕੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹਾਂ ?

ਤੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਚਾਹੰਦਾ ਹਾਂ, ਸੜਕ ਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਕਿਸੇ ਮਾਡਲ ਸਕੂਲ ਦੇ ਰਿਖਸ਼ਾ ਵਿਚ
ਛੜੱਪ ਦੇਣੀਂ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵਾਂ, ਤੇ ਟਾਫੀ ਚੂਸਦਾ ਹੋਇਆ
ਇਸ ਉਧੜੇ ਗੁਧੜੇ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ, ਮਸੂਮ ਜਹੀ ਤੱਕਣੀ ਨਾਲ ਘੂਰਾਂ
ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਆਲਮੀ ਸੱਚਾਈਆਂ ਉੱਤੇ,
ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਯਕੀਨ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਾਂ
ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਇਨ ਬਿਨ ਸੱਚੀਆਂ ਹੀ ਹੋਣ.

ਮੈਂ ਹੁਣ ਵਿਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ

ਮੈਂ ਹੁਣ ਵਿਦਾ ਹੰਦਾ ਹਾਂ
ਮੇਰੀ ਦੋਸਤ ਮੈਂ ਹੁਣ ਵਿਦਾ ਹੰਦਾ ਹਾਂ।
ਮੈਂ ਇਕ ਕਵਿਤਾ ਲਿਖਣੀ ਚਾਹੀ ਸੀ।
ਤੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਪੜ੍ਹਦੀ ਰਹਿ ਸਕੇਂ

ਉਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ
ਮਹਿਕਦੇ ਹੋਏ ਧਨੀਏ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋਣਾ ਸੀ
ਕਮਾਦਾਂ ਦੀ ਸਰਸਰਾਹਟ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋਣਾ ਸੀ
ਤੇ ਗੰਦਲਾਂ ਦੀ ਨਾਜ਼ਕ ਸ਼ੋਖੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋਣਾ ਸੀ।
ਉਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਰੁੱਖਾਂ ਉੱਤੋਂ ਚੋਂਦੀਆਂ ਧੁੰਦਾਂ
ਅਤੇ ਬਾਲਟੀ ਵਿਚ ਚੋਏ ਦੁੱਧ 'ਤੇ ਗੌਂਦੀਆਂ ਝੱਗਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋਣਾ ਸੀ
ਤੇ ਜੋ ਵੀ ਹੋਰ
ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਜਿਸਮ ਵਿਚੋਂ ਤੱਕਿਆ
ਉਸ ਸਾਰੇ ਕਾਸੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋਣਾ ਸੀ

ਉਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਹੱਥਾਂ ਉਤਲੇ ਰੱਟਣਾਂ ਨੇ ਮੁਸਕਰੌਣਾ ਸੀ
ਮੇਰੇ ਪੱਟਾਂ ਦੀਆਂ ਮਛਲੀਆਂ ਨੇ ਤੈਰਨਾ ਸੀ
ਤੇ ਮੇਰੇ ਹਿੱਕ ਦੇ ਵਾਲਾਂ ਦੇ ਨਰਮ ਸ਼ਾਲ ਵਿਚ
ਨਿੱਘ ਦੀਆਂ ਲਪਟਾਂ ਉਠਣੀਆਂ ਸਨ,
ਉਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ
ਤੇਰੇ ਲਈ
ਮੇਰੇ ਲਈ
ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਕਾਂ ਲਈ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਹੋਣਾ ਸੀ ਮੇਰੀ ਦੋਸਤ,
ਪਰ ਬੜਾ ਈ ਬੇਸਵਾਦਾ ਏ
ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਇਸ ਉਲਝੇ ਹੋਏ ਨਕਸ਼ੇ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣਾ।
ਤੇ ਜੇ ਮੈਂ ਲਿਖ ਵੀ ਲੈਂਦਾ
ਉਹ ਸ਼ਗਨਾਂ ਭਰੀ ਕਵਿਤਾ
ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਉਂਝ ਹੀ ਦਮ ਤੋੜ ਦੇਣਾ ਸੀ
ਤੈਨੂੰ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਛਾਤੀ ਉੱਤੇ ਵਿਲਕਦੇ ਛੱਡ ਕੇ,
ਮੇਰੀ ਦੋਸਤ ਕਵਿਤਾ ਬਹੁਤ ਹੀ ਨਿਸੱਤੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ
ਜਦ ਕਿ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਨੌਂਹ ਭੈੜੀ ਤਰਾਂ ਵਧ ਆਏ ਹਨ
ਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ

ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲ ਯੁੱਧ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ
ਯੁੱਧ ਵਿਚ
ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਬੜੀ ਸੌਖੀ ਤਰਾਂ ਸਮਝ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
ਆਪਣਾ ਜਾਂ ਦੁਸ਼ਮਨ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਖਣ ਵਾਂਗ
ਤੇ ਇਸ ਹਾਲਤ ਚ
ਮੇਰੇ ਚੁੰਮਣ ਲਈ ਵਧੇ ਹੋਏ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੋਲਾਈ ਨੂੰ
ਧਰਤੀ ਦੇ ਆਕਾਰ ਦੀ ਉਪਮਾ
ਜਾਂ ਤੇਰੇ ਲੱਕ ਦੇ ਲਹਿਰਨ ਨੂੰ
ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਸਾਹ ਲੈਣ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਦੇਣਾ
ਬੜਾ ਮਜ਼ਾਕ ਜਿਹਾ ਲੱਗਣਾ ਸੀ।
ਸੋ ਮੈਂ ਅਜਿਹਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ,
ਤੈਂਨੂੰ,
ਤੇਰੀ ਮੇਰੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਬੱਚੇ ਖਿਡਾ ਸਕਣ ਦੀ ਖ਼ਾਹਿਸ਼ ਨੂੰ
ਤੇ ਯੁੱਧ ਦੀ ਸਮੁੱਚਤਾ ਨੂੰ
ਇਕੋ ਕਤਾਰ ਵਿਚ ਖੜਾ ਕਰਨਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ
ਤੇ ਮੈਂ ਹੁਣ ਵਿਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।
ਮੇਰੀ ਦੋਸਤ, ਆਪਾਂ ਯਾਦ ਰੱਖਾਂਗੇ
ਕਿ ਦਿਨੇ ਲੁਹਾਰ ਦੀ ਭੱਠੀ ਦੇ ਵਾਂਗ ਤਪਣ ਵਾਲੇ
ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਟਿੱਬੇ
ਰਾਤ ਨੂੰ ਫੁੱਲਾਂ ਵਾਂਗ ਮਹਿਕ ਉੱਠਦੇ ਹਨ,
ਤੇ ਚਾਂਦਨੀ ਵਿਚ ਰਸੇ ਹੋਏ ਟੋਕ ਦੇ ਢੇਰਾਂ ਤੇ ਲੇਟ ਕੇ
ਸਵਰਗ ਨੂੰ ਗਾਹਲ ਕੱਢਣਾ, ਬੜਾ ਸੰਗੀਤਮਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਹਾਂ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਾ ਪਏਗਾ ਕਿਉਂਕਿ
ਜਦੋਂ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਜੇਬਾਂ ਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ
ਯਾਦ ਕਰਨਾ ਬੜਾ ਹੀ ਸੁਖਾਵਾਂ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਮੈਂ ਇਸ ਵਿਦਾਈ ਦੀ ਘੜੀ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹੁਸੀਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ
ਜੋ ਸਾਡੀਆਂ ਮਿਲਣੀਆਂ ਤੇ ਤੰਬੂ ਵਾਂਗ ਤਣਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ
ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਆਮ ਥਾਵਾਂ ਦਾ
ਜੋ ਸਾਡੇ ਮਿਲਣ ਤੇ ਹੁਸੀਨ ਹੋ ਗਈਆਂ,
ਮੈਂ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ–
ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਤੇ ਠਹਿਰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ
ਤੇਰੇ ਵਾਂਗ ਹੌਲੀ ਤੇ ਗੀਤਾਂ ਭਰੀ ਹਵਾ ਦਾ
ਜੋ ਮੇਰਾ ਚਿੱਤ ਲਾਈ ਰੱਖਦੀ ਰਹੀ ਤੇਰੀ ਉਡੀਕ ਕਰਦਿਆਂ
ਆਡ ਉੱਤੇ ਉੱਗੇ ਹੋਏ ਰੇਸ਼ਮੀ ਘਾਹ ਦਾ
ਜੋ ਤੇਰੀ ਰੁਮਕਦੀ ਹੋਈ ਤੋਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਸਦਾ ਵਿਛ ਵਿਛ ਗਿਆ,
ਟੀਂਡਿਆਂ ਚੋਂ ਕਿਰੀਆਂ ਕਪਾਹਾਂ ਦਾ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਉਜ਼ਰ ਨਾ ਕੀਤਾ
ਤੇ ਸਦਾ ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਸੇਜ ਬਣ ਗਈਆਂ,
ਗੰਨਿਆਂ ਉੱਤੇ ਤੈਨਾਤ ਪਿੱਦੀਆਂ ਦਾ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਦੀ ਬਿੜਕ ਰੱਖੀ
ਜਵਾਨ ਹੋਈਆਂ ਕਣਕਾਂ ਦਾ
ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਬੈਠਿਆਂ ਨਾ ਸਹੀ, ਲੇਟਿਆਂ ਤਾਂ ਢੱਕਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ।
ਮੈਂ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾਂ, ਸਰ੍ਹੋਂ ਦੇ ਨਿੱਕਿਆਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਬਖਸ਼ਿਆ ਮੌਕਾ
ਪਰਾਗ ਕੇਸਰ ਤੇਰਿਆਂ ਵਾਲਾਂ ਚੋਂ ਝਾੜਨ ਦਾ।
ਮੈਂ ਮਨੁੱਖ ਹਾਂ , ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਨਿੱਕਾ ਨਿੱਕਾ ਜੋੜ ਕੇ ਬਣਿਆ ਹਾਂ
ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲਈ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮੈਂਨੂੰ ਖਿੰਡਰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਚਾਈ ਰੱਖਿਆ
ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਬਹੁਤ ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਹੈ
ਮੈਂ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਬੜਾ ਹੀ ਸਹਿਜ ਹੈ
ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜ਼ੁਲਮ ਨੂੰ ਸਹਾਰਦੇ ਹੋਇਆਂ
ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲੜਾਈ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ,
ਜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਗੁਪਤਵਾਸ ਵਿਚ ਵੱਜੀ ਹੋਈ ਗੋਲੀ ਤੋਂ
ਕਿਸੇ ਛੰਨ ਅੰਦਰ ਪਏ ਰਹਿ ਕੇ
ਜ਼ਖਮ ਦੇ ਭਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਕਲਪਣਾ ਕਰੇ
ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ
ਤੇ ਲੜ ਸਕਣਾ
ਜੀਣ ਤੇ ਈਮਾਨ ਲੈ ਆਉਣਾ ਮੇਰੀ ਦੋਸਤ, ਇਹੋ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਧੁੱਪਾਂ ਵਾਂਗ ਧਰਤੀ ਤੇ ਖਿੜ ਜਾਣਾ,
ਤੇ ਫਿਰ ਗਲਵਕੜੀ ਵਿਚ ਸਿਮਟ ਜਾਣਾ,
ਬਰੂਦ ਵਾਂਗ ਭੜਕ ਉੱਠਣਾ
ਤੇ ਚੌਹਾਂ ਕੂਟਾਂ ਅੰਦਰ ਗੂੰਜ ਜਾਣਾ–
ਜੀਣ ਦਾ ਇਹੋ ਹੀ ਸਲੀਕਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਤੇ ਜੀਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੇ ਬਾਣੀਏ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।

ਜਿਸਮਾਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸਮਝ ਸਕਣਾ–
ਖ਼ੁਸ਼ੀ ਤੇ ਨਫਰਤ ਵਿਚ ਕਦੇ ਵੀ ਲੀਕ ਨਾ ਖਿੱਚਣਾ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਆਕਾਰ ਤੇ ਫ਼ਿਦਾ ਹੋਣਾ–
ਸਹਿਮ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ ਮਿਲਨਾ ਤੇ ਵਿਦਾ ਹੋਣਾ–
ਬੜਾ ਸੂਰਮਗਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਮੇਰੀ ਦੋਸਤ
ਮੈਂ ਹੁਣ ਵਿਦਾ ਹੰਦਾ ਹਾਂ।

ਤੂੰ ਭੁੱਲ ਜਾਵੀਂ
ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝਿੰਮਣਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਾਲ ਕੇ ਜਵਾਨ ਕੀਤਾ
ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ
ਤੇਰੇ ਨਕਸ਼ਾਂ ਦੀ ਧਾਰ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਿਚ,
ਕਿ ਮੇਰੇ ਚੁੰਮਣਾਂ ਨੇ ਕਿੰਨਾ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇਰਾ ਚਿਹਰਾ
ਕਿ ਮੇਰੀਆਂ ਜੱਫੀਆਂ ਨੇ
ਤੇਰਾ ਮੋਮ ਵਰਗਾ ਪਿੰਡਾ ਕਿੰਜ ਸੰਚੇ ਚ ਢਾਲਿਆ

ਤੂੰ ਇਹ ਸਾਰਾ ਈ ਕੁਝ ਭੁੱਲ ਜਾਵੀਂ ਮੇਰੀ ਦੋਸਤ
ਸਿਵਾ ਇਸ ਤੋਂ
ਕਿ ਮੈਂਨੂੰ ਜੀਣ ਦੀ ਬਹੁਤ ਲੋਚਾ ਸੀ

ਕਿ ਮੈਂ ਗਲੇ ਤੀਕਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਡੁੱਬਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ
ਮੇਰੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਜੀਅ ਲੈਣਾ ਮੇਰੀ ਦੋਸਤ,
ਮੇਰੇ ਵੀ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਜੀਅ ਲੈਣਾ।

ਪ੍ਰਤੀਬੱਧਤਾ

ਅਸੀਂ ਐਵੇਂ ਮੁੱਚੀ ਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ
ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡੇ ਡੌਲਿਆਂ ਵਿਚ ਖੱਲੀਆਂ ਹਨ,
ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਲਦਾਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਤੇ ਉਭਰੀਆਂ,
ਪਰਾਣੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸਾਂ ਹਨ,
ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਕਾਗ਼ਜ਼ਾਂ ਵਿਚ,
ਸਾਡਾ ਸਹਿਮਿਆ ਤੇ ਸੁੰਗੜਿਆ ਭਵਿੱਖ ਹੈ
ਅਸੀਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਬਰਾਬਰੀ ਜਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਰ
ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਚੀ-ਮੁੱਚੀ ਦਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ
ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਰਜ , ਹਵਾ ਤੇ ਬੱਦਲ
ਘਰਾਂ ਤੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ,
ਅਸੀਂ ਓਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਹਕੂਮਤਾਂ, ਵਿਸ਼ਵਾਸਾਂ ਤੇ ਖ਼ੁਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ
ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਤੱਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ
ਡਾਢਿਓ, ਅਸੀਂ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਸੱਚੀ-ਮੁੱਚੀਂ ਦਾ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ।

ਅਸੀਂ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ
ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਮਕੱਦਮੇ □ਚ
ਕਿਸੇ ਟਾਊਟ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ,
ਜਿਵੇਂ ਪਟਵਾਰੀ ਦਾ □ਈਮਾਨ□ ਹੁੰਦਾ ਹੈ,
ਜਾਂ ਜਿਵੇਂ ਆੜ੍ਹਤੀ ਦੀ ਕਸਮ ਹੁੰਦੀ ਹੈ-
ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਤਲੀ ਤੇ ਕੋਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੱਚ
ਜਿਵੇਂ ਗੁੜ ਦੀ ਪੱਤ □ਚ □ਕਣ□ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਜਿਵੇਂ ਮਿਲਣੀ ਸਮੇਂ ਮਹਿਬੂਬ ਦੇ ਹੋਠਾਂ ਤੇ
ਕੋਈ ਮਲਾਈ ਵਰਗੀ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ

ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ
ਪੁਲਸ ਦੀਆਂ ਲਾਠੀਆਂ ਤੇ ਟੰਗੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ
ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ
ਹੁਨਰ ਦਾ ਗੀਤ, ਫੌਜੀ ਬੂਟਾਂ ਦੀਆਂ ਟਾਪਾਂ ਤੇ ਗਾਉਣਾ
ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਰੁੱਖਾਂ ਉੱਤੇ ਛਣਕਦੇ ਸੰਗੀਤ ਨੂੰ
ਸਧਰਾਏ ਹੋਏ ਪੋਟਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਛੂਹ ਕੇ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ

ਅੱਥਰੂ ਗੈਸ ਦੇ ਧੂੰਏਂ 'ਚ ਲੂਣ ਚੱਟਣਾ
ਜਾਂ ਆਪਣੀ ਜੀਭ ਉੱਤੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਲਹੂ ਦਾ ਸਵਾਦ ਚੱਖਣਾ
ਕਿਸੇ ਲਈ ਵੀ ਮਨੋਰੰਜਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ
ਪਰ
ਅਸੀਂ ਐਵੇਂ ਮੁੱਚੀਂ ਦਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ

ਤੇ ਅਸੀਂ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਸੱਚੀਂ ਮੁੱਚੀਂ ਦਾ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਸਮਾਜਵਾਦ ਜਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਰ...

ਕੱਲ੍ਹ

ਕੱਲ੍ਹ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ
ਪਰਸੋਂ ਨੂੰ ਖਵਰੇ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਗਰਭ ਸੀ
ਕਿ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਰੂੜੀਆਂ ਤੇ ਸੁੱਟ ਕੇ ਚਲੀ ਗਈ
ਕਿਰਨਾਂ ਦੀ ਕਿਆਂ ਕਿਆਂ,
ਐਵੇਂ ਘਰ ਦਿਆਂ ਤੋਂ ਝਿੜਕ ਖਾਣੀ ਸੀ
ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਤਰਸ ਖਾ ਕੇ ਬੱਠਲਾਂ ਚ ਪਾ ਲਿਆਈਆਂ
ਗੋਹਾ ਕੂੜਾ ਕਰਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ।
ਉਂਝ ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਡੀਕ ਨਾ ਸੀ-

ਦੋਧੀ ਦੇ ਸਾਈਕਲ ਦੀ ਚੇਨ
ਬਹੁਤ ਹੀ ਪੁਰਾਣੀ ਸੀ ਕਿ ਵਲ੍ਹੂੰਧਰੇ ਗਏ
ਬੂਰੀਆਂ ਦੇ ਰੇਸ਼ਮ ਵਰਗੇ ਥਣ,
ਜਾਂ ਖੁੱਭ ਗਈ ਹਾਲੀ ਦੇ ਨੰਗੇ ਪੈਰ ਵਿਚ
ਘਸ ਕੇ ਲੱਥੀ ਬਲਦ ਦੀ ਖੁਰੀ,
ਜਾਂ ਮਰ ਗਿਆ ਟਰੱਕ ਹੇਠਾਂ ਆਣ ਕੇ
ਭੱਤੇ ਦੇ ਮਗਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਕੁੱਤਾ
ਨਿਆਣੇ ਬੰਟਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖੇਡਦੇ ਰਹੇ
ਛੱਤ ਤੇ ਖੜੀ ਸਰਪੰਚ ਦੀ ਕੁੜੀ
ਬੜਾ ਚਿਰ ਕੇਸ ਵਾਹੁੰਦੀ ਰਹੀ-

ਕੱਲ੍ਹ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ
ਕੱਲ੍ਹ ਵੀ ਸਾਡੇ ਮੂੰਹ ਸਨ-ਚਿਹਰੇ ਨਹੀਂ ਸਨ
ਕੱਲ੍ਹ ਵੀ ਅਸੀਂ ਸਮਝਦੇ ਰਹੇ ਕਿ ਦਿਲ ਹੀ ਸੋਚਦਾ ਹੈ।
ਰੱਬ ਕੱਲ੍ਹ ਵੀ ਅੰਬਰ ਦੀਆਂ ਨੀਲੱਤਣਾਂ ਵਿਚ ਕੈਦ ਹੀ ਰਿਹਾ,
ਨਿਰਾਸ਼ ਆਜੜੀ ਦੇ ਵਾੜੇ ਵਿਚ
ਉਹਦੀ ਕੱਲ੍ਹ ਵੀ ਗ਼ੈਰ-ਹਾਜ਼ਰੀ ਲੱਗੀ

ਕੱਲ੍ਹ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਰਿਹਾ ਯਕੀਨ
ਕਿ ਮਥਰਾ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੱਚਮੁੱਚ ਸੁਦਾਮੇ ਦਾ
ਮਿੱਤਰ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ
ਪੈਰ ਧੋ ਕੇ ਕਿਓਂ ਪੀਂਦਾ-
ਕੱਲ੍ਹ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀ ਝਾਕਾ ਜਹੀ ਰਹੀ
ਕੱਲ੍ਹ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ

ਕੱਲ੍ਹ ਦੀ ਕਿਸ ਨੂੰ ਉਡੀਕ ਸੀ
ਕੱਲ੍ਹ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਾਨੂੰ ਚੰਗੇ ਜਹੇ ਤਮਾਖੂ ਦੀ ਚਾਹਨਾ ਸੀ
ਕੀ ਸੀ ਨਾ ਵੀ ਖੜਕਦਾ, ਜੇ ਦੋ ਵਾਰ ਮੰਦਰ ਦਾ ਟੱਲ ?

ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ

ਲਗਦਾ ਹੈ ਇਹ ਸਵੇਰ ਨਹੀਂ ਹੈ
ਮੌਤ ਦੀ ਹਥੇਲੀ ਉੱਤੇ ਆਠਰੀ ਹੋਈ ਮੁਸਕਰਾਹਟ ਹੈ
ਰਾਤ ਦੀ ਰੋ ਰੋ ਸੁੱਜੀ ਅੱਖ ਹੈ
ਸੂਰਜ ਵਰਗਾ ਕੁਝ ਕਿਧਰੇ ਨਹੀਂ ਹੈ

ਘੁੱਗੀਆਂ ਦੇ ਗੁਟਕਣ ਤੇ ਕੁਝ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ
ਸ਼ਾਇਦ ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਬਚਨੇ ਅਮਲੀ ਦੇ ਹਾਉਕੇ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਹੈ
ਬਿੱਲੀ ਰੋਹੜ ਗਈ ਜੀਹਦਾ,
ਭਿਓਂ ਕੇ ਰੱਖੇ ਡੋਡਿਆਂ ਦਾ ਛੰਨਾ
ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਸ਼ਾਇਦ ਕਰਮੂ ਦੀ ਸੁਕਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਰੌਣੀ ਚ ਉੱਗਿਆ ਹੈ
ਖੁਰਲੀ ਤੇ ਬੱਝਿਆ ਬੀਬਾ ਬਲਦ ਜਿਸਦਾ
ਰਾਤੀਂ ਮਾਰ ਗਿਆ ਸੀ ਸਾਹਨ ਸਰਕਾਰੀ।
ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਫਟੇ ਹੋਏ ਦੁੱਧ ਦੀ ਚਾਹ ਵਾਂਗ
ਰੰਡੀ ਰਤਨੀ ਦੇ ਗਲੇ ਚ ਮਸਾਂ ਹੀ ਉਤਰਦਾ ਹੈ
ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਸ਼ੁਦਾਈ ਹਰੀ ਕਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ
ਗਾਹਲਾਂ ਦੇ ਕਿੰਗਰਿਆਂ ਉੱਤੇ ਲੜਖੜਾਉਂਦਾ ਤੁਰ ਰਿਹਾ ਹੈ
ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਅਮਰੋ ਚੂਹੜੀ ਦੇ ਗਲ ਪਾਏ ਹੋਏ ਉਤਾਰ ਵਾਂਗ
ਨੰਗੇਜ ਦੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਤਰਦਾ ਪਿਆ ਹੈ
ਲਗਦਾ ਹੈ ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਮੁਰਦੇ ਦਾ ਲਹੂ ਹੈ
ਜਾਂ ਰੱਦ ਹੋਈ ਵੋਟ ਦੀ ਪਰਚੀ ਹੈ
ਜਾਂ ਪਿੰਡ ਦੀ ਅੱਲ੍ਹੜ ਕੁੜੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਤੱਕ ਸਕਣ ਵਾਲੀ
ਬਹੁਤ ਡੂੰਘੀ ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਨੀਝ ਹੈ
ਜਾਂ ਉਦਾਸ ਬੁੱਢੇ ਦੀ
ਸਿਓਂਕ ਖਾਧੀ ਬੂਹੇ ਦੀ ਚੁਗਾਠ ਉਤੇ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਟਿਕਟਕੀ ਹੈ
ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਬਾਂਝ ਔਰਤ ਦਾ
ਚੁਰਾਹੇ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਟੂਣਾ ਹੈ

ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਜ਼ਾਲਮ ਵਜ਼ੀਰ ਦਾ
ਅਣਚਾਹਿਆ ਦਫਤਰੀ ਮਾਤਮ ਹੈ
ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਬੋ ਮਾਰਦੇ ਬੋਝੇ ਅੰਦਰ
ਬੁਝਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ ਬੀੜੀ ਦਾ ਟੋਟਾ ਹੈ
ਜਾਂ ਸ਼ਾਇਦ
ਸੱਤਵੀਂ ਚੋਂ ਫੇਹਲ ਹੋਈ ਜਵਾਕੜੀ ਦੀ
ਚੁੰਨੀ ਵਿਚ ਸੁੱਕਿਆ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਨੀਰ ਹੈ
ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਧਾਰਮਕ ਮਾਨਤਾ ਦਾ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਧਾਰਮਕ ਮਾਨਤਾ ਦਾ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਹੈ
ਕਿਸੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਬੁੜਬੁੜਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਨੀਂਦ ਹੈ
ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਾਂਭ ਸਾਂਭ ਪਾਲਿਆ ਦਹਿਸ਼ਤ ਦਾ ਦਰਖਤ ਹੈ
ਰਾਜਸੀ ਹਿੰਸਾ ਦੀ ਸ਼ਿੰਗਾਰੀ ਹੋਈ ਘੋੜੀ ਹੈ

ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਵੱਲੋਂ
ਵਾਹਣਾਂ ਚ ਬੁਲਾਇਆ ਬੱਕਰਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਭਾਈ ਦੇ ਸੰਖ ਪੂਰਨ ਤੇ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ
ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਖਵਰਿਆ ਬਹੁਤ ਲੰਮਾ ਚਲਾ ਜਾਏ
ਤੇ ਪੰਛੀ ਸੰਝ ਦੀ ਉਡਾਣ ਲਈ ਉਡੀਕਦੇ ਥੱਕ ਜਾਣ
ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਖਵਰਿਆ ਬਹੁਤ ਲੰਮਾ ਚਲਿਆ ਜਾਏ

ਛੰਨੀ

ਛੰਨੀ ਵੇ ਲੋਕੜੀਓ-ਛੰਨੀ
ਰੱਬ ਦੇਵੇ ਵੇ ਵੀਰਾ ਤੈਂਨੂੰ ਬੰਨੀ-ਲੋਕ ਗੀਤ

ਛੰਨੀ ਤਾਂ ਛੰਨੀ ਹੋਈ
ਪਰ ਗੁੱਡੀਏ ਤੇਰੇ ਗੀਤਾਂ ਨਾਲ
ਤੇਰੇ ਵੀਰ ਨੂੰ ਬੰਨੀ ਨਹੀਂ ਲੱਭਣੀ
ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮਾਰ ਜਾਵੇਗਾ
ਬਾਬਲ ਦੀ ਘੱਟ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾ
ਉਸਦੀਆਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀਆਂ ਦਸਾਂ ਨੂੰ
ਚਰ ਜਾਣਗੇ ਮਰੀਅਲ ਜਹੇ ਝੋਟੇ
ਤੇ ਉਸਦੀ ਚਕਲੇਦਾਰ ਹਿੱਕ ਤੇ
ਫੁਲਕੇ ਵੇਲਦੀ ਰਹੇਗੀ
ਸਦਾ ਹੀ ਵਿਗੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਇੰਜਣ ਦੀ ਤਕਾਵੀ

ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਪੈ ਜਾਏਗੀ ਮੱਠੀ
ਉਸਦੇ ਪੱਟਾਂ ਦੀਆਂ ਘੁੱਗੀਆਂ ਦੀ ਉਡਾਰ
ਮੁੱਕ ਜਾਵੇਗਾ ਚੋਗ ਚਾਵਾਂ ਦੇ ਭੜੋਲੇ ਚੋਂ-
ਉਹ ਬੜਾ ਛਟਪਟਾਏਗਾ
ਜਿਸ ਦਿਨ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅਫੀਮ ਦੀ ਕੀੜੀ
ਉਹਦੀਆਂ ਅੰਤੜੀਆਂ ਤੇ ਤੁਰੇਗੀ,
ਉਹ ਸੱਥ ਚੋਂ ਆਪਣੇ ਅਮਲੀ ਹੋਣ ਦੀਆਂ
ਕਣਸੋਆਂ ਨੂੰ ਸੁੰਘ ਸੁੰਘ ਕੇ ਲੰਘੇਗਾ

ਫਿਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਬਦਲ ਜਾਣਗੀਆਂ ਸੱਥ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ
ਤੇ ਫਿਰਨੀ ਤੋਂ ਹੀ ਮੁੜਨ ਲੱਗਣਗੇ
ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ

ਗੁੱਡੀਏ, ਦੂਰ ਦਿਸਹੱਦੇ ਵੱਲ
ਜਿਥੇ ਮਗਰਾਂ ਦੇ ਜੁਬਾੜੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ
ਨੱਕ ਦੀ ਸੇਧੇ ਤੁਰਿਆ ਜਾਏਗਾ ਤੇਰਾ ਵੀਰ
ਤੂੰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਦਿਨ ਸਮਝਦੀ ਏਂ
ਸ਼ਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਮੁੱਠ ਵਿਚ ਘੁੱਟੇ ਹੋਏ
ਧਾਗੇ ਦਾ ਸਿਰਾ ਹੈ

ਤੇ ਰਾਤ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ
ਡੋਰ ਵਿਚ ਛੱਡੀ ਹੋਈ ਮੱਕਾਰ ਢਿੱਲ ਹੈ
ਗੁੱਡੀਏ ਆਪਣੇ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਗੀਤ ਹਨ
ਸਮਾਂ ਆਪਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ

ਜੇ ਸਮਾਂ ਆਪਣਾ ਹੁੰਦਾ
ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਸੱਖਣੀਆਂ ਕਲਾਈਆਂ ਨੂੰ
ਢਕ ਢਕ ਰੱਖਣ ਦਾ ਫਿਕਰ ਨਾ ਹੁੰਦਾ
ਹਾਲਾਂ ਸਮਾਂ ਕੋਈ ਲਹੂ ਮੰਗਦੀ ਸੂਈ ਹੈ
ਜੋ ਪੁੜ ਤਾਂ ਸਕਦੀ ਹੈ
ਤੇਰੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਭਰਮ ਉਣ ਰਹੇ ਪੋਟੇ ਦੇ ਫੁੱਲ ☐ਚ
ਪਰ ਸਿਊਂ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ
ਤੇਰੀ ਵੱਖੀ ਤੋਂ ਘਸਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਕੁੜਤੀ

ਛੰਨੀ ਤਾਂ ਛੰਨੀ ਹੋਈ
ਪਰ ਗੁੱਡੀਏ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ
ਵੀਰੇ ਦੇ ਧੁੜਕੂ ਨੂੰ
ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਵਾੜ ਨਾ ਕਰੀਂ
ਉਸ ਨੂੰ ਲੱਭ ਲੈਣ ਦਈਂ
ਗਲ ☐ਚ ਪਏ ਰੱਸੇ ਦੀ ਗੰਢ
ਉਹਦੇ ਮੱਥੇ ਉਤੇ ਝੁਕ ਗਈਆਂ ਸਦੀਆਂ ਦਾ ਕੁੱਬ
ਕਰ ਲੈਣ ਦਈਂ ਸੰਮਾਂ ਵਾਲੀ ਡਾਂਗ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ
ਉਹਨੂੰ ਪਾ ਲੈਣ ਦੇਈਂ
ਰਿਜ਼ਕ ਦੇ ਪਿੜਾਂ ☐ਚ ਕੱਢੀਆ ਸੱਪਾਂ ਦੀਆਂ ਖੁੱਡਾਂ ☐ਚ ਹੱਥ।

ਸਿਲਸਿਲਾ ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਹਾਡੇ ਖੂਹ ☐ਤੇ ਉਤਰੀ
ਪੁਲਸੀਆਂ ਦੀ ਧਾੜ ਤੋਂ ਚੱਲੇ
ਜਾਂ ਚਲਦੇ ਪੁਰਜ਼ੇ ਪੰਚ ਦੇ
ਤਿਰੰਗੇ ਵਾਂਗੂ ਲਹਿਰਦੇ ਤੁਰਲ੍ਹੇ ਤੋਂ
ਜਾਂ ਭੁਚਾਲਾਂ ਵਾਂਗ ਕੰਧਾਂ ਨੂੰ ਕੰਬਾਉਂਦੀ ਹੋਈ,
ਇਲੈਕਸ਼ਨ ਦੀ ਮੋਟਰ ਤੋਂ-
ਸਿਲਸਿਲਾ ਕਿਤੋਂ ਵੀ ਤੁਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਗੁੱਡੀਏ
ਆਪਣੇ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਭਿੜਨ ਦੇਈਂ
ਗੰਦੀ ਹਵਾੜ ਛੱਡਦੀਆਂ ਗਾਹਲਾਂ ਦੀ ਹਿੱਕ ਵਿੱਚ

ਫੇਰ ਇਕ ਵਾਰ ਛਿੜੇਗਾ
ਸੱਥਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਉਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ
ਜੋ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿਚ ਉਹਦੇ ਕਦਮਾਂ ਅੱਗੇ
ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੀ ਲੀਕ ਬਣ ਕੇ ਤੁਰੇਗਾ☐☐.

ਛੰਨੀ ਤਾਂ ਛੰਨੀ ਹੋਈ
ਗੁੱਡੀਏ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਵੀਰ ਦੇ ਧੁੜਕੂ ਨੂੰ
ਬੱਸ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਮੋਹ ਦੀ ਵਾੜ ਨਾ ਕਰੀਂ

ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਚੰਬਾ

ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਚੰਬਾ ਉੱਡ ਕੇ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ
ਐਥੇ ਹੀ ਕਿਤੇ ਉਰੇ ਪਰੇ ਬੰਨਿਆਂ ਤੋਂ ਘਾਹ ਖੋਤੇਗਾ,
ਰੁੱਖੀਆਂ ਮਿੱਸੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਢੋਇਆ ਕਰੇਗਾ
ਤੇ ਮੈਲੀਆਂ ਚੁੰਨੀਆਂ ਭਿਓਂ ਕੇ
ਲੋਆਂ ਨਾਲ ਲੂਸੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਤੇ ਫੇਰੇਗਾ।

ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਚੰਬਾ ਉੱਡ ਕੇ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ
ਐਥੇ ਹੀ ਕਿਤੇ ਉਰੇ ਪਰੇ ਲੁਕ ਕੇ
ਕੱਲਮ ਕੱਲਿਆਂ ਰੋਇਆ ਕਰੇਗਾ
ਸਰਾਪੇ ਜੋਬਨਾਂ ਦੇ ਮਰਸੀਏ ਗਾਇਆ ਕਰੇਗਾ।

ਚਿੜੀਆਂ ਦੇ ਚੰਬੇ ਨੂੰ ਭੋਰਾ ਵੀ ਖਬਰ ਨਾ ਹੋਵੇਗੀ
ਅਚਾਨਕ ਕਿਤਿਓਂ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਚੁੰਝਾਂ ਦਾ ਜਾਲ
ਉਸ ਜੋਗੇ ਅਸਮਾਨ ਤੇ ਵਿਛ ਜਾਵੇਗਾ
ਅਤੇ ਲੰਮੀ ਉਡਾਰੀ ਦਾ ਉਹਦਾ ਸੁਫਨਾ
ਉਹਦੇ ਹਰਨੋਟਿਆਂ ਨੈਣਾਂ ਤੋਂ ਭੈਅ ਖਾਵੇਗਾ।

ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਚੰਬਾ ਮੁਫਤ ਹੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਬਾਬਲ ਤਾਂ ਡੋਲੇ ਨੂੰ ਤੋਰ ਕੇ
ਉੱਖੜੇ ਬੂਹੇ ਨੂੰ ਇੱਟਾਂ ਲਵਾਏਗਾ
ਤੇ ਗੁੱਡੀਆਂ ਪਾੜ ਕੇ
ਪਸੀਨੇ ਨਾਲ ਗਲੇ ਹੋਏ ਕੁੜਤੇ ਉੱਤੇ ਟਾਕੀ ਸੰਵਾਏਗਾ
ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਗਲੋਟਿਆਂ ਜਿਓਂ ਕੱਤਿਆ ਜਾਵੇਗਾ
ਚਿੜੀਆਂ ਦੇ ਚੰਬੇ ਨੂੰ ਮੋਹ ਚਰਖੇ ਦਾ ਉੱਕਾ ਨਹੀਂ ਸਤਾਏਗਾ।

ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਚੰਬਾ ਉੱਡ ਕੇ
ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ ਨਹੀਂ ਜਾਏਗਾ
ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕੰਡ ਚਰ੍ਹੀਆਂ ਦੀ ਹੰਡਾਏਗਾ
ਤੇ ਚਿੱਟੇ ਚਾਦਰੇ ਤੇ ਲੱਗਿਆ
ਉਹਦੀ ਮਾਹਵਾਰੀ ਦਾ ਖੂਨ ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਚਿੜਾਏਗਾ।

ਚਿੱਟੇ ਝੰਡਿਆਂ ਦੇ ਹੇਠ

ਮੈਂ ਸਵੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਬਰਾਂ ਤੋਂ ਬੋਚ ਬੋਚ,
ਸਹਿਜੇ ਜਹੇ ਧਰਤੀ ਤੇ ਰੱਖਿਆ।
ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਮੇਰੇ ਇੰਝ ਉਤਾਰੇ ਹੋਏ ਦਿਨ
ਕਿਸੇ ਲਈ ਹਫ਼ਤੇ ਮਹੀਨੇ ਤੇ ਵਰ੍ਹੇ ਬਣਨਗੇ
ਤੇ ਇਓਂ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਤਲਾਂ ਦਾ
ਇਕ ਘਿਨਾਉਣਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਸਾਹ ਲੈਣ ਲੱਗੇਗਾ

ਲੋਕ ਜਾਗਣਗੇ-ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘੁੱਗੂਆਂ ਅੱਗੇ,
ਮਤਹਿਤਾਂ ਵਾਂਗ ਸਲਾਮੀ ਦੇਣੀ ਪਵੇਗੀ

ਰੋਜ਼ਨਾਮਚੇ ਖੁਲ੍ਹਣਗੇ-ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਬੰਦ ਕਰਕੇ,
ਗਰਮ ਤੇ ਗਾਹੜੇ ਲਹੂ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਜਾਏਗਾ
ਮਸ਼ੂਕਾ ਖਤ ਲਿਖੇਗੀ
ਚੌਂਕਿਆਂ ਦੀ ਭੁੱਬਲ ਉੱਤੇ
ਜਿਸ ਨੂੰ ਭੋਰਾ ਵੀ ਉਤੇਜਿਤ ਹੋਏ ਬਗੈਰ
ਅੱਧੀ ਛੁੱਟੀ ਉਂਗਲ ਨਿਗਲ ਕੇ ਪੜ੍ਹੇਗੀ

ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਨਿਆਣੇ ਇਕ ਦਹਾਕੇ ਭਰ ਦੀ ਵਿੱਥ ਤੇ
ਸ਼ੁਰਲੀਆਂ ਛੱਡਣਗੇ, ਫਤਿਹ ਦਾ ਕਿਲਾ ਸਮਝ ਕੇ ਕਤਲਗਾਹ ਨੂੰ।

ਤੇ ਆਖਰ ਗੱਲ ਗੱਲ ਤੇ ਦਿਲ ਭਰ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਬੱਦਲ,
ਬਿਨਾ ਭਬਾਕੇ ਤੋਂ ਮਚ ਉੱਠਣਗੇ
ਸਭ ਦੇ ਸਿਰਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਸੜਦਾ ਹੋਇਆ ਜਹਾਜ਼ ਲੰਘੇਗਾ
ਅਤੇ ਇਕ ਠੰਡੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਝੋਕੇ ਬੇਵਰਦੀ ਸਿਪਾਹੀ,
ਖੰਦਕਾਂ ਨੂੰ ਪਰਤਦੇ ਹੋਏ ਸੋਚਣਗੇ
ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਕਦੀ ਝੰਡਿਆਂ □ਚੋਂ ਨਿਕਲਕੇ,
ਉਡਾਨਾਂ ਭਰਨਗੇ ਚਿੱਟੇ ਕਬੂਤਰ ਵੀ□

ਅਤੇ ਮੈਂ ਸੜੇ ਹੋਏ ਜਹਾਜ਼ ਦੇ ਧੂਏਂ □ਚ ਖੰਘਦਾ ਸੋਚਾਂਗਾ
ਸਵੇਰਿਆਂ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਤੇ ਧਰੰਮ ਦੇਣੀ ਡਿਗਣ ਦੇਵਾਂ
ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਬੱਸ ਨੋਕੀਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ,
ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਝੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਕੁਰੇਦਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਾਂ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜਕੜੇ ਗਏ ਹਨ,

ਮੇਰੀ ਲਾਡੋ ਦੀਆਂ ਛਾਤੀਆਂ ਵਰਗੇ ਕਬੂਤਰ।

ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ

ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਸ਼ਾਇਰੀ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਗਿਣਆ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ
ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਭਖੇ ਹੋਏ ਮੁਜਰੇ □ਚ
ਕੋਈ ਹੱਡਾ-ਰੇੜੀ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਆ ਵੜੇ।

ਤੇਰੇ ਭਾਣੇ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਖਤਰਨਾਕ ਪਾਰਟੀ ਲਈ
ਖਵਰੇ ਕੀ ਲਿਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤਕ ਲਾਟੂ ਜਗਾਈ
ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਕਵਿਤਾ ਕੋਲ ਕਿਵੇਂ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ-
ਕੋਈ ਪੇਂਡੂ ਰਕਾਨ ਘਸ ਚੁੱਕੇ ਫੈਸ਼ਨ ਦਾ ਨਵਾਂ ਸੂਟ ਪਾਈ
ਜਿਵੇਂ ਭਵੰਤਰੀ ਹੋਈ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਆਂ ਹੱਟੀਆਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ

ਮੈਂ ਕਵਿਤਾ ਕੋਲੋਂ ਮੰਗਦਾ ਹਾਂ
ਤੇਰੇ ਲਈ ਨੌਂਹ ਪਾਲਿਸ਼ ਦੀ ਸ਼ੀਸ਼ੀ
ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਲਈ ਰੰਗਦਾਰ ਕਢਾਈ ਵਾਲਾ ਧਾਗਾ
ਤੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਮੋਤੀਏ ਲਈ ਕੌੜਾ ਦਾਰੂ

ਕਵਿਤਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਰਤ ਸਮਝਦੀ ਹੈ
ਤੇ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਮਹੀਨੇ ਆਪਣੇ ਰਾਖਿਆਂ ਨੂੰ

ਬੈਂਤ ਦੇ ਡੰਡੇ
ਤੇ ਮੁਲੈਮ-ਬੱਟਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਰਫਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਘੱਲਦੀ ਹੈ
ਰਾਤ ਬਰਾਤੇ ਮੇਰੀ ਵੱਲ

ਜੋ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ
ਮੇਰੀਆਂ ਮਨ ਪਸੰਦ ਕਿਤਾਬਾਂ
ਤਾਕ []ਚ ਪਈ ਨਿੱਕੇ ਹੁੰਦੇ ਦੀ ਫੋਟੋ
ਤੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਤੋਂ ਡਿਗ ਕੇ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਈ
ਮੇਰੀ ਪਹਿਲੀ ਮੁਹੱਬਤ ਦੀ ਉਦਾਸ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਬਿਖਰ ਗਈ ਚੀਕ

ਤੈਂਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਿਪਾਹੀ ਮੈਂਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਵੀ
ਕਿਵੇਂ ਅਜਨਬੀ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ
ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈ ਰਿਹਾ ਕੋਈ ਜਾਹਿਲ ਜਿਹਾ ਪੰਜਾ
ਕਿਵੇਂ ਜਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ
ਮੇਰੇ ਚਾਨਣੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਅਹਿਦਨਾਮੇ ਤੇ
ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮੇਰੀ ਰੀੜ ਦੀ ਹੱਡੀ ਦਾ ਪੁਰਾਣਾ ਜ਼ਖਮ
ਕਿਵੇਂ ਟਸਕਣ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ

ਤੈਂਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਖਤਰਨਾਕ ਪਾਰਟੀ ਕੀ ਕਰਦੀ ਹੈ
ਉਥੇ ਸ਼ਾਹ ਕਾਲੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਵਿਚ
ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ ਇਕ ਉਨੀਂਦਰਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼
ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਧਰਤੀ ਤੇ ਫੜਫੜਾਉਂਦਾ ਹੈ
ਲਗਾਤਾਰ ਕੁਰੇਦਦੀ ਹੋਈ ਹਵਾ ਸਾਹਵੇਂ
ਨੰਗੀ ਹਿੱਕੇ ਖੜ੍ਹਨ ਦਾ ਇਕ ਸਿਲਸਿਲਾ ਹੈ-

ਉਥੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਵਰਗੇ ਆਦਮੀ ਹਨ
ਅਤੇ ਆਦਮੀਆਂ ਵਰਗੇ ਹਥਿਆਰ
ਅਸਲ ਵਿਚ ਨਾ ਉਹ ਆਦਮੀ ਹਨ ਨਾ ਹਥਿਆਰ
ਉਥੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਆਦਮੀ ਦੇ
ਟੁੱਟ ਰਹੇ ਯਰਾਨੇ ਦੀ ਕੜ ਕੜ ਹੈ

ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਂਥੇ ਲੋਕ ਹਨ
ਦੂਰੇਡੇ ਖੂਹ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਰਾਹ ਦੀ ਰੇਤ ਵਰਗੇ
ਜਿਸ ਤੇ ਕਈ ਸਦੀਆਂ ਸਵਾਣੀਆਂ ਭੱਤਾ ਚੁੱਕੀ ਤੁਰੀਆਂ
ਸੋਚਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਕਦੀ
ਇਥੇ ਸੜਕ ਬਣ ਜਾਵੇ,
ਪਰ ਸੜਕ ਉੱਤੇ ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਟਰੈਕਟਰ ਦੇ ਚਾਲਕ ਨੂੰ
ਨਾ ਸਵਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ
ਨਾ ਲੁੱਕ ਹੇਠਾਂ ਵਿਛੀ ਹੋਈ ਰੇਤ ਦਾ-

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਈਕਲ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ
ਤੇ ਰੋਟੀ ਦੀ ਥਾਂ ਖਾਣ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਚੀਜ਼
ਜਾਂ ਮੌਤ ਦੇ ਨਕਸ਼ਾਂ ਵਾਲੀ ਚਾਹ
ਤੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ
ਅੱਕ ਦਿਆਂ ਬੂਟਿਆਂ ਵਰਗੀ ਕਵਿਤਾ ਤੋਂ ਸਿਵਾ
ਜੋ ਅੰਬਾਂ ਵਾਂਗ ਦੀਂਹਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਚੂਪੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ।

ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਕੁੱਟੇ ਹੋਏ ਗਿੱਦੜ ਵਾਂਗ
ਕਿਉਂ ਦੌੜ ਆਇਆ ਹਾਂ ਵਲਾਇਤੀ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਸੰਪਾਦਕ ਕੋਲੋ
ਜਿਸਦੇ ਬੇ-ਰੱਟਣੇ ਹੱਥ ਬਹੁਤ ਕੂਲੇ ਸਨ
ਮਹਿੰਦੀ ਚੱਟ ਕੇ ਸਾਫ ਕੀਤੀ ਨਥਣੀ ਵਾਂਗ,
ਪਰ ਉਸ ਦੀ ਕਤਰੀ ਦਾਹੜੀ
ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਤਪੀ ਹੋਈ ਸਲਾਖ ਸੀ
ਜੋ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸਵੇਰ ਵਰਗੀਆਂ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ
ਘੁਸ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਸੀ,
ਉਸ ਦੇ ਬੈਗ ਵਿਚ ਤਹਿ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਥਾਨ ਸਨ
ਤੇ ਕੈਮਰੇ ਵਿਚ ਲਾਲ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਬੁਸਿਆ ਹੋਇਆ ਛੱਪੜ
ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਫੀਅਟ ਦੀ ਡਿੱਗੀ ਚ
ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਚ ਹਾਰੇ ਬੰਟਿਆਂ ਦੀ ਕੁੱਜੀ ਦੇਖੀ ਸੀ
ਪਰ ਉਸ ਵੱਲ ਜਿੰਨੀ ਵਾਰੀ ਹੱਥ ਵਧਾਇਆ
ਕਦੇ ਸਿਹਤ ਮੰਤਰੀ ਖੰਘ ਪਿਆ
ਕਦੇ ਹਰਿਆਣੇ ਦਾ ਆਈ.ਜੀ. ਹੰਗੂਰਿਆ
ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਸੀ
ਉਸ ਦੀ ਬੇ-ਸਿਆਸੀ ਸਿਆਸਤ ਦੇ
ਸੁਰਾਲ ਵਾਂਗੂ ਸ਼ੁਕਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਬਾਗਾਂ ਚੋਂ ਬਚਾ ਕੇ
ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ
ਤੇਰੇ ਲਈ ਸਬੂਤਾ ਲੈ ਆਉਣਾ
ਉਹ ਸੰਪਾਦਕ ਤੇ ਉਸ ਵਰਗੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕ
ਆਪਣੀ ਭੱਦੀ ਦੇਹ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ
ਤਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀਆਂ ਪਗਡੰਡੀਆਂ ਤੇ
ਘਾਹ ਚੋਂ ਹਰੀ ਚਮਕ ਮਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਲੋਕ ਅਸਲ ਵਿਚ ਚਾਨਣ ਦੇ ਭੰਮਕੜਾਂ ਵਰਗੇ ਹਨ
ਜੋ ਦੀਵਾ ਸੀਖੀ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਜਵਾਕਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਸਾਂ ਚ
ਕਚਿਆਣ ਦਾ ਭੰਬਾਕਾ ਬਣ ਕੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ
ਮੇਰੇ ਸ਼ਬਦ ਉਸ ਦੀਵੇ ਅੰਦਰ
ਤੇਲ ਦੀ ਥਾਂ ਸੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ
ਮੈਨੂੰ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਇਸ ਤੋਂ ਸਹੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਪਤਾ
ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ
ਮੈਂ ਸ਼ਾਇਰੀ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ

ਯੁੱਧ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ

ਅਸੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਯੁੱਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ
ਤੇਰੇ ਸਾਊ ਪੁੱਤ ਨਹੀਂ ਹਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ
ਉਂਝ ਅਸੀਂ ਸਦਾ ਸਾਊ ਬਣਨਾ ਲੋਚਦੇ ਰਹੇ
ਅਸੀਂ ਦੋ ਰੋਟੀਆਂ ਤੇ ਮਾੜੀ ਜਹੀ ਰਜ਼ਾਈ ਬਦਲੇ
ਯੁੱਧ ਦੇ ਆਕਾਰ ਨੂੰ ਸੰਗੋੜਨਾ ਚਾਹਿਆ,
ਅਸੀਂ ਬੇਅਣਖੀ ਦੀਆਂ ਤੰਦਾਂ ਚ ਅਮਨ ਵਰਗਾ ਕੁੱਝ ਉਣਦੇ ਰਹੇ
ਅਸੀਂ ਬਰਛੀ ਦੇ ਵਾਂਗ ਹੱਡਾਂ ਵਿਚ ਖੁੱਭੇ ਹੋਏ ਸਾਲਾਂ ਨੂੰ ਉਮਰ ਕਹਿੰਦੇ ਰਹੇ

ਜਦ ਹਰ ਘੜੀ ਕਿਸੇ ਬਿੱਫਰੇ ਸ਼ਰੀਕ ਵਾਂਗ ਸਿਰ ਤੇ ਗੜ੍ਹਕਦੀ ਰਹੀ
ਅਸੀਂ ਸੰਦੂਕ ਵਿਚ ਲੁਕ ਲੁਕ ਕੇ ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਟਾਲਦੇ ਰਹੇ।

ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਬਚਣੇ ਦੀ ਲਾਲਸਾ □ਚ ਬਹੁਤ ਨਿੱਕੇ ਹੋ ਗਏ ਅਸੀਂ
ਕਦੇ ਤਾਂ ਹੰਭੇ ਹੋਏ ਪਿਓ ਨੂੰ ਅੰਨ ਖਾਣੇ ਬੁੜ੍ਹੇ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ
ਕਦੇ ਫਿਕਰਾਂ ਗ੍ਰਸੀ ਤੀਵੀਂ ਨੂੰ ਚੁੜੇਲ ਦਾ ਸਾਇਆ ਕਿਹਾ
ਸਦਾ ਦਿਸਹੱਦੇ □ਤੇ ਨੀਲਾਮੀ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਤਰਦੇ ਰਹੇ
ਤੇ ਅਸੀਂ ਸੁਬਕ ਜਹੀਆਂ ਧੀਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ □ਚ ਅੱਖ ਪਾਉਣੋਂ ਡਰੇ
ਯੁੱਧ ਸਾਡੇ ਸਿਰਾਂ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਵਾਂਗ ਛਾਇਆ ਰਿਹਾ
ਅਸੀਂ ਧਰਤੀ □ਚ ਪੁੱਟੇ ਭੋਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮੋਰਚੇ ਵਿਚ ਬਦਲਨੋਂ ਜਕਦੇ ਰਹੇ।

ਡਰ ਕਦੇ ਸਾਡੇ ਹੱਥਾਂ ਤੇ ਵਗਾਰ ਬਣ ਕੇ ਉੱਗ ਆਇਆ
ਡਰ ਕਦੇ ਸਾਡੇ ਸਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਪੱਗ ਬਣ ਕੇ ਸਜ ਗਿਆ
ਡਰ ਕਦੇ ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਸੁਹਜ ਬਣ ਕੇ ਮਹਿਕਿਆ
ਡਰ ਕਦੇ ਰੂਹਾਂ □ਚ ਸੱਜਣਤਾਈ ਬਣ ਗਿਆ
ਕਦੇ ਬੱਲ੍ਹਾਂ ਤੇ ਚੁਗਲੀ ਬਣ ਕੇ ਬੁਰੜਾਇਆ
ਅਸੀਂ ਹੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਯੁੱਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ
ਤੇਰੇ ਬੜੇ ਮੱਕਾਰ ਪੁੱਤਰ ਹਾਂ।

ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਬਚਣੇ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਨੇ
ਸਾਨੂੰ ਲਿਤਾੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਘੋੜਿਆਂ ਦੇ ਸੁੰਬਾਂ ਹੇਠ,
ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਰੀਂਘਦੇ ਰਹੇ
ਉਹ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਘਿਆੜਾਂ ਦੇ ਜਬਾੜਿਆਂ ਵਿਚ
ਸਵਾਦ ਬਣ ਕੇ ਟਪਕਦੀ ਰਹੀ।
ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ–
ਰੂਹਾਂ □ਚ ਲੁਕੇ ਗਿੱਦੜਾਂ ਦਾ ਹਵਾਂਕਣਾ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ।
ਸ਼ਾਂਤੀ□
ਗੋਡਿਆਂ ਵਿਚ ਧੌਣ ਦੇ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ ਸੁਫਨੇ ਵਿਚ ਦੇਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਹੈ।
ਸ਼ਾਂਤੀ ਉਂਝ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੈ
ਗੁਪਤਵਾਸ ਸਾਥੀ ਤੋਂ ਅੱਖ ਬਚਾਉਣ ਲਈ
ਸੜਕ ਕੰਢਲੇ ਨਾਲੇ ਵਿਚ ਨਿਓਂ ਜਾਣਾ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ।
ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
ਨਾਹਰਿਆਂ ਦੀ ਗਰਜ ਤੋਂ ਘਬਰਾ ਕੇ
ਆਪਣੀ ਚੀਕ □ਚੋਂ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਅੰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਣਾ ਹੀ ਸੱਭ ਕੁਝ ਹੈ
ਹੋਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਤੇਲ ਘਾਟੇ ਸੜਦੀਆਂ ਫਸਲਾਂ
ਬੈਂਕ ਦੀਆਂ ਮਿਸਲਾਂ ਦੇ ਜਾਲ ਅੰਦਰ ਫੜਫੜਾਉਂਦੇ ਪਿੰਡ
ਤੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਲਈ ਫੈਲੀਆਂ ਬਾਹਾਂ
ਸਾਡੇ ਯੁੱਗ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਕਮੀਨਾ ਚੁਟਕਲਾ ਹੈ

ਸ਼ਾਂਤੀ ਵੀਣੀ □ਚ ਖੁੱਭੀ ਵੰਗ ਦਾ ਹੰਝੂ ਦੇ ਜੇਡਾ ਜ਼ਖਮ ਹੈ,
ਸ਼ਾਂਤੀ ਢੋਏ ਫਾਟਕ ਦੇ ਪਿੱਛੇ
ਮੱਛਰੀਆਂ ਹਵੇਲੀਆਂ ਦਾ ਹਾਸਾ ਹੈ,
ਸ਼ਾਂਤੀ ਸੱਥਾਂ □ਚ ਰੁਲਦੀਆਂ ਦਾਹੜੀਆਂ ਦਾ ਹਾਉਕਾ ਹੈ

ਹੋਰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਹੈ।
ਸ਼ਾਂਤੀ ਦੁੱਖਾਂ ਤੇ ਸੁੱਖਾਂ ਵਿਚ ਬਣੀ ਸਰਹਦ ਉਤਲੇ ਸੰਤਰੀ ਦੀ ਰਫਲ ਹੈ
ਸ਼ਾਂਤੀ ਚਗਲੇ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ ਚੋਂ ਡਿਗਦੀ ਰਾਲ੍ਹ ਹੈ
ਸ਼ਾਂਤੀ ਪੁਰਸਕਾਰ ਲੈਂਦੇ ਕਵੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਧੀਆਂ ਹੋਇਆਂ ਬਾਹਾਂ ਦਾ ਟੁੰਡ ਹੈ
ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਪਹਿਨੇ ਹੋਏ ਖੱਦਰ ਦੀ ਚਮਕ ਹੈ
ਸ਼ਾਤੀ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਹੈ
ਜਾਂ ਸ਼ਾਂਤੀ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਜਾਂਘਿਆ ਹੈ
ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਤਣੀਆਂ ਨੂੰ ਚਾਲੀ ਕਰੋੜ ਬੰਦੇ ਫਾਹੇ ਲਾਉਣ ਖਾਤਰ
ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ

ਸ਼ਾਂਤੀ ਮੰਗਣ ਦਾ ਅਰਥ
ਯੁੱਧ ਨੂੰ ਜ਼ਲੀਲਤਾ ਦੇ ਪੱਧਰ ਤੇ ਲੜਨਾ ਹੈ
ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ □ਕੱਲੇ ਹਾਂ
ਆਪਣੇ ਹੀ ਮੂਹਰੇ ਦੌੜਦੇ ਹਫ ਰਹੇ ਹਾਂ
ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਬਹੁਤ ਸੀਮਤ ਹਾਂ ਅਸੀਂ
ਬੱਸ ਹੱਥ ਭਰ □ਚ ਮੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ
ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਸੀਂ ਦੋਸਤ ਨਹੀਂ ਹਾਂ
ਝੂਠੇ ਮੂਠੇ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਦਾ ਖੱਟਿਆ ਖਾਂਦੇ ਹਾਂ।

ਯੁੱਧ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਸਿਖਰ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ
ਯੁੱਧ ਲਹੂ ਦੇ ਲਾਡ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ
ਯੁੱਧ ਜੀਣ ਦੇ ਨਿੱਘ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ
ਯੁੱਧ ਕੋਮਲ ਹਸਰਤਾਂ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ
ਯੁੱਧ ਅਮਨ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ
ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਰੋਟੀ ਦੇ ਹੁਸਨ ਨੂੰ
ਨਿਹਾਰਨ ਜਹੀ ਸੂਖਮਤਾ ਹੈ
ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਬ ਨੂੰ ਸੁੰਘਣ ਜਿਹਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ

ਯੁੱਧ ਇਕ ਯਾਰੀ ਲਈ ਵਧਿਆ ਹੱਥ ਹੈ
ਯੁੱਧ ਕਿਸੇ ਮਹਿਬੂਬ ਲਈ ਅੱਖਾਂ □ਚ ਲਿਖਿਆ ਖਤ ਹੈ
ਯੁੱਧ ਕੁੱਛੜ ਚਾਏ ਹੋਏ ਬੱਚੇ ਦੀਆਂ
ਮਾਂ ਦੇ ਦੁੱਧ ਤੇ ਟਿਕੀਆਂ ਮਾਸੂਮ ਉਂਗਲਾਂ ਹਨ
ਯੁੱਧ ਕਿਸੇ ਕੁੜੀ ਦੀ ਪਹਿਲੀ
ਹਾਂ ਦੇ ਵਰਗੀ □ਨਾਂਹ□ ਹੈ
ਯੁੱਧ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੋਹ ਭਿੱਜਿਆ ਸੰਬੋਧਨ ਹੈ

ਯੁੱਧ ਸਾਡੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ
ਪਿੜੀਆਂ ਵਾਲੀ ਖਿੱਦੋ ਬਣ ਕੇ ਆਏਗਾ
ਯੁੱਧ ਸਾਡੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਲਈ
ਕਢਾਈ ਦੇ ਸੰਦਰ ਨਮੂਨੇ ਲਿਆਏਗਾ
ਯੁੱਧ ਸਾਡੀਆਂ ਬੀਵੀਆਂ ਦੇ ਥਣਾਂ ਅੰਦਰ
ਦੁੱਧ ਬਣ ਕੇ ਉਤਰੇਗਾ
ਯੁੱਧ ਬੁੱਢੀ ਮਾਂ ਲਈ ਨਿਗ੍ਹਾ ਦੀ ਐਨਕ ਬਣੇਗਾ

ਯੁੱਧ ਸਾਡਿਆਂ ਵੱਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਬਰਾਂ ਉੱਤੇ
ਫੁੱਲ ਬਣ ਕੇ ਖਿੜੇਗਾ

ਵਕਤ ਬੜਾ ਚਿਰ
ਕਿਸੇ ਬੇਕਾਬੂ ਘੋੜੇ ਵਰਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ
ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਘਸੀਟਦਾ ਹੋਇਆ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ
ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬੱਸ ਯੁੱਧ ਹੀ ਇਸ ਘੋੜੇ ਦੀ ਲਗਾਮ ਬਣ ਸਕੇਗਾ
ਬੱਸ ਯੁੱਧ ਹੀ ਇਸ ਘੋੜੇ ਦੀ ਲਗਾਮ ਬਣ ਸਕੇਗਾ।

ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਲੱਗਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ

ਇਸ ਭੇਤ ਭਰੀ ਮੌਤ ਵਿਚ ਸਿਵਾਅ ਇਸ ਤੋਂ
ਕਿ ਕੋਈ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਕੁਝ ਵੀ ਸੱਚ ਨਹੀਂ
ਬਾਕੀ ਸਭ ਅਫਵਾਹਾਂ ਹਨ
ਕੰਨ ਰਸੀ ਹੈ
ਜਾਂ ਉਤਰਦੇ ਸਿਆਲ ਦਾ ਸੱਨਾਟਾ ਹੇ।

ਹੁਣ ਮਾਤਮ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਾਂ ਅੰਦਰੋ ਅੰਦਰ ਘਿਓ ਦੇ ਦੀਵੇ ਬਲਣਗੇ,
ਤੇ ਇਕ ਉਦਾਸੀ-ਚੁਗੀ ਹੋਈ ਕਪਾਹ ਦੇ ਖੇਤ ਵਰਗੀ
ਜੋ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਵੀ ਸੀ
ਏਥੇ ਸਾਡੇ ਬੂਹਿਆਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ਿਆਂ ਨਾਲ
ਜੋ ਖੁੱਲ੍ਹਦਿਆਂ ਤੇ ਬੰਦ ਹੁੰਦਿਆਂ ਲਗਾਤਰ ਚੀਕਦੀ।

ਇਸ ਭੇਤ ਭਰੀ ਮੌਤ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵੀ ਸੱਚ ਨਹੀਂ ਸਿਵਾ ਇਸ ਤੋਂ
ਕਿ ਕਬਰਾਂ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਓ ਬਦਲਣ ਲਈ
ਤੇ ਆਦਮੀ ਪੀਂਘ ਦੇ ਮੁੜਦੇ ਹੁਲਾਰੇ ਦੇ ਆਖਰੀ ਅੱਧ ਵਾਂਗ
ਉਤੇਜਨਾ ਨਾਲ ਕੱਠਾ ਹੋਇਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ
ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਡਰ ਨੂੰ,ਆਪਣੇ ਪੱਟਾਂ ਵਿਚ ਦਬਾਏ
ਨਿਰਵਿਘਨ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣ ਦੀ ਅਰਦਾਸ
ਸਾਡਿਆਂ ਕੰਨਾਂ ਅੰਦਰ ਸਿੱਕਾ ਭਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ
ਅਤੇ ਇਹ ਡਰ , ਕਿ ਹਾਰ ਜਾਏਗਾ ਵੀਰਵਾਰ ਆਖਰ,
ਸ਼ੁਕਰਵਾਰ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਨਗਾਰੇ ਤੇ
ਕੁਝ ਨੂੰ ਕਾਤਲ ਬਨਣ ਦੀ ਸੋਝੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
ਤਾਂ ਵੀ ਇਸ ਕਤਲ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀ ਸਿਰਫ ਬੰਦੂਕਧਾਰੀ ਨਹੀਂ,
ਅਸੀਂ ਵੀ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਦਾ ਸੁਰਮਾ,
ਸਾਡੇ ਹੰਝੂਆਂ ਲਈ ਕਰਫਿਊ ਬਣ ਗਿਆ।
ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਇਕ ਉਸ ਦੇ ਮਰਨ ਤੋਂ ਸਿਵਾ,
ਹੁਣ ਬਾਕੀ ਸਭ ਅਫਵਾਹਾਂ ਹਨ, ਕੰਨ-ਰਸੀ ਹੈ।

ਆਸ਼ਕ ਦੀ ਅਹਿੰਸਾ

ਪਹਿਲਾ ਮੁੰਡਾ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦਾ
ਲਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਦਾ ਉਜ਼ਰ ਨਾ ਕੋਈ–ਲੋਕ ਗੀਤ

ਗੱਲ ਪਹਿਲੇ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ
ਪਹਿਲੀ ਚੁੰਮੀ ਦੀ ਵੀ ਹੈ
ਜਾਂ ਫਿਰ ਇਕ ਵਾਰ ਨਿਗ੍ਹਾ ਭਰ ਕੇ ਤੱਕ ਸਕਣ ਦੀ ਵੀ
ਉਜ਼ਰ ਜਦ ਵੀ ਕਦੇ ਹੋਇਆ
ਤਾਂ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦਾ ਹੀ ਹੋਇਆ ਹੈ,
ਲਾਵਾਂ ਵਾਲੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਡੰਡਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਜਾਂ ਸਣੇ ਬੂਟ ਦੇ ਲੱਤ।

ਗੱਲ ਤਾਂ ਸਿਜਦਿਆਂ ਦੀ ਸੜਕ ਤੇ ਚੱਲਣ ਦੀ ਹੈ,
ਉਂਝ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਲਾਵਾਂ 'ਤੇ ਬਹਿਣਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।
ਮੱਝੀਆਂ □ਉਹ□ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਚਾਰ ਲਊ
ਅਗਲੀ ਚੂਰੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਗੰਢੇ ਨਾਲ ਅਚਾਰ ਲੈ ਆਊ।
ਗੱਲ ਤਾਂ ਚੌਹਧਰੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਮ੍ਹਲੇ ਤੇ, ਪਰਿੰਦਆਂ ਵਾਂਗ ਚਹਿਕਣ ਦੀ ਹੈ,
ਉਂਝ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਵੰਝਲੀਓਂ ਬਗੈਰ ਹਾਜਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਐਵੇਂ ਚੰਧੜਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਫਿਰਦੀ ਹੈ
ਅਖੇ ਨੇਜ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਖੁਰਾ ਨੱਪਣਾ
ਅਖੇ ਬੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਟਾਪਾਂ ਦੀ ਮੁਹਾਰਨੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣੀ
ਗੱਲ ਤਾਂ ਬੀਆਬਾਨ ਨੂੰ ਸੁਫ਼ਨਿਆਂ ਦਾ ਵਰ ਦੇਣ ਦੀ ਹੈ
ਜਾਂ ਸਦੀਆਂ ਤੋਂ ਉਦਾਸ ਖੜੇ ਜੰਡਾਂ ਨੂੰ
ਧੜਕਣ ਦੀ ਚਾਟ ਲਾਉਣ ਦੀ
ਉਂਝ ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਤਰਕਸ਼ ਨੂੰ ਲਾਹੁਣਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।
ਬੱਕੀ ਨੂੰ ਕਿਹੜਾ ਹਵਾ 'ਤੇ ਹੱਸਣਾ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।
ਗੱਲ ਕੋਈ ਵੀ ਹੋਵੇ।
ਲਾਵਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਅੜਿੱਕੇ ਆਈ
ਮਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ ਤੋਹਮਤਾਂ ਦੇ ਰੋੜ ਚੱਬਣੇ ਪਏ।
ਉਂਝ ਤੁਸੀਂ ਕੱਲ ਨਹੀਂ–ਪਰਸੋਂ ਆਉਣਾ
ਜਾਂ ਜਦੋਂ ਵੀ ਕਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਰ ਕਰਕੇ
ਤੁਹਾਡਾ ਆਉਣਾ ਹੋਵੇ–
ਮਿੱਤਰਾਂ ਕੋਲ ਆਪਣਾ ਹੀ ਲਹੂ ਹੋਵੇਗਾ
ਤੇ ਵਗਣ ਲਈ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਨਵਿਓਂ ਨਵੇਂ ਮੁਹਾਣੇ
ਲਾਵਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋਲ ਕਦੇ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ
ਸਿਵਾ ਡੰਡੇ ਤੇ ਸਣੇ ਬੂਟ ਲੱਤਾਂ ਤੋਂ।

ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਵੈ ਪੜਚੋਲ

ਮੈਂ ਯਾਰੋ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਕਿੱਥੇ ਲੁਕਾਵਾਂਗਾ,
ਆਪਣੇ ਯੁੱਧ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਜ਼ਖਮ
ਤਿੰਨ ਇਕਲੌਤੀਆਂ ਲਾਵਾਂ ਨੇ ਮੇਰੀ ਢਾਲ ਬਨਣਾ ਹੈ
ਅਤੇ ਨਾ ਮੱਲ੍ਹਮ ਦੀ ਡੱਬੀ
ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਤੁਰਿਆ ਸਾਂ, ਪੰਜੇ ਕਕਾਰ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬੈਠੇ–

ਘੋੜੇ ਦੀ ਵਾਗ ਨੂੰ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ
ਇਸ ਤੋਂ ਬੇਖਬਰ ਕਿ ਮੇਰੀ ਆਪਣੀ ਵਾਗ,
ਜੰਗਲੀ ਰਾਹ ਦਿਆਂ ਪੰਜਿਆਂ □ਚ ਸੀ
ਜੋ ਕਦੀ ਮੈਨੂੰ ਵੇਸਵਾ ਦੇ ਬੰਗਲੇ ਲੈ ਗਏ,
ਤੇ ਕਦੀ ਜਾਦੂ ਦੀਆਂ ਝੀਲਾਂ ਤੇ
ਜਿੱਥੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਗੌਣ
ਲਗਾਤਾਰ ਸਿੱਖ ਰਹੇ ਸਨ ਚੈਨ ਨਾਲ ਮਰਨਾ।

ਮੈਂ ਕਦੀ ਸੋਚਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਰਾਹਾਂ ਦੀ,
ਆਪਣੀ ਵੀ ਕੋਈ ਮਰਜ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
ਤੇ ਤਿੰਨ ਲਾਵਾਂ ਦਾ , ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਈ ਸਹੀ,
ਆਪਣਾ ਵੀ ਕੋਈ ਇਤਹਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ□
ਰੱਬ ਜੀ, ਕਦੋਂ ਨਿਕਲੇਗਾ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ □ਚੋਂ
ਤਿੰਨ ਲਾਵਾਂ ਦਾ ਤਾਪ
ਜੋ ਮੇਰਾ ਛੇਵਾਂ ਕਕਾਰ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ,
ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਬੇਮੁਖ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਸੀ
ਹੁਣ ਤਾਂ ਪਰ ਜੋਗਾ ਸਿਹੁੰ ਰਕਾਬ ਵਿਚਲੇ ਪੈਰ ਦਾ ਹੀ ਨਾਂ ਹੈ-
ਤੇ ਭੰਗਾਣੀ ਤੱਕ ਪੁੱਜਦੇ, ਇਹ ਸਿਰਫ ਹੱਥ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਏਗਾ।
ਮੈਂ ਕਦੇ ਹੱਥ ਕਦੇ ਪੈਰ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਤੇ ਚੌਥੀ ਲਾਂਵ ?
ਕਦੇ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਚੌਥੀ ਲਾਂਵ,
ਬੱਸ ਕਿਸੇ ਫਰਜ਼ੇ ਹੋਏ ਜਹਾਨ ਦੀ
ਇਕ ਲਿਸ਼ਕਦੀ ਨੁੱਕਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਹੋਰ ਨੁੱਕਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ
ਮੈਂ ਯਾਰੋ ਯੁੱਧ ਵਿਚ ਜੇ ਹਾਰ ਵੀ ਗਿਆ,
ਤਾਂ ਉਹ ਛੇਆਂ ਕਕਾਰਾਂ ਦੀ ਹੀ ਕੋਈ ਤਕਦੀਰ ਹੋਵੇਗੀ
ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਨਾ ਕਦੇ ਹਰਦਾ, ਨਾ ਜਿੱਤਦਾ ਹੈ,
ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ, ਹੁਕਮ ਦਾ ਬੱਧਾ ਹੈ।
ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਨਾ ਕਦੇ ਹਰਦਾ, ਨਾ ਜਿੱਤਦਾ ਹੈ।

ਤੀਸਰਾ ਮਹਾਂ ਯੁੱਧ

ਕਚਿਹਰੀਆਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਖੜੇ
ਬੁੱਢੇ ਕਿਰਸਾਨ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ □ਚ ਮੋਤੀਆ ਉਤਰ ਆਏਗਾ
ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ ਹੋ ਜਾਏਗੀ ਧੌਲੀ
ਰੁਜ਼ਗਾਰ ਦਫਤਰ ਦੇ ਵੇਹੜੇ □ਚ ਅੰਬ ਰਹੀ ਕੱਕੀ ਲੂਈਂ
ਬਹੁਤ ਛੇਤੀ ਭੁੱਲ ਜਾਏਗਾ ਪੁਰਾਣੇ ਢਾਬੇ ਦਾ ਨਵਾਂ ਨੌਕਰ
ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਸਦਾ ਹੀ ਧੁੱਤੇ ਮੈਲੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ
ਪੋਣੇ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਮਹਿਕ
ਢੂੰਡਦਾ ਰਹੇਗਾ ਕੰਢੇ ਸੜਕ ਦੇ ਉਹ ਨਿੰਮੋਝੂਣਾ ਜੋਤਸ਼ੀ

ਆਪਣੇ ਹੀ ਹੱਥ ਤੋਂ ਮਿਟੀ ਹੋਈ ਭਾਗ ਦੀ ਰੇਖਾ
ਤੇ ਪੈਨਸ਼ਨ ਲੈਣ ਆਏ ਕਾਰ ਥੱਲੇ ਕੁਚਲੇ ਗਏ
ਪੁਰਾਣੇ ਫੌਜੀ ਦੀ ਟੁੱਟੀ ਹੋਈ ਸਾਈਕਲ
ਤੀਸਰਾ ਮਹਾਂ ਯੁੱਧ ਲੜਨ ਦੀ ਸੋਚੇਗੀ

ਤੀਸਰਾ ਮਹਾਂ ਯੁੱਧ
ਜੋ ਨਹੀਂ ਲੜਿਆ ਜਾਏਗਾ ਹੁਣ
ਜਰਮਨੀ ਤੇ ਭਾੜੇ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਵਿਚਾਲੇ
ਤੀਸਰਾ ਮਹਾਂ ਯੁੱਧ ਹਿੱਕਾਂ ▯ਚ ਖੁਰ ਰਹੀ
ਜੀਣ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਲੜੇਗੀ
ਤੀਸਰਾ ਮਹਾਂ ਯੁੱਧ ਗੋਹੇ ਨਾਲ ਲਿੱਪੇ
ਕੋਠਿਆਂ ਦੀ ਸਾਦਗੀ ਲੜੂ
ਤੀਸਰਾ ਮਹਾਂ ਯੁੱਧ ਝੱਗੇ ਤੋਂ ਧੁਪ ਨਾ ਸਕਣ ਵਾਲੇ
ਬਰੋਜ਼ੇ ਦੇ ਛਿੱਟੇ ਲੜਨਗੇ
ਤੀਸਰਾ ਮਹਾਂ ਯੁੱਧ
ਮੂਤ ਦੇ ਫੰਬੇ ▯ਚ ਲਿਪਟੀ ਵੱਢੀ ਗਈ ਉਂਗਲ ਲੜੇਗੀ–

ਬਣੇ ਸੰਵਰੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉਤੇ ਲਿਸ਼ਕਦੀ
ਨਜ਼ਾਕਤ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ,
ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਚਾਬੀ ਦੇ ਛੱਲੇ ਖ਼ਿਲਾਫ
ਤੀਸਰਾ ਮਹਾਂ ਯੁੱਧ
ਕਦੇ ਵੀ ਨਾ ਖੁਲ੍ਹਣ ਵਾਲੀ ਮੁੱਠ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੜਿਆ ਜਾਏਗਾ
ਤੀਸਰਾ ਮਹਾਂ ਯੁੱਧ
ਕੂਲੀਆਂ ਸ਼ਾਮਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡੇ ਤੇ ਰੀਂਗਣ ਵਾਲੇ
ਭੁੱਚਰ ਜਹੇ ਕੰਡੇਰਨੇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੜਿਆ ਜਾਏਗਾ
ਤੀਸਰਾ ਮਹਾਂ ਯੁੱਧ ਉਸ ਸਹਿਮ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੜਿਆ ਜਾਏਗਾ
ਜਿਦ੍ਹਾ ਅਕਸ ਮੇਰੀ ਦੰਦੀਆਂ ਕੱਢਦੀ ਧੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ▯ਚ ਹੈ

ਤੀਸਰਾ ਮਹਾਂ ਯੁੱਧ
ਕਿਸੇ ਖਸਤਾ ਜਹੇ ਖੀਸੇ ▯ਚ ਮਚਕੋੜੇ ਗਏ
ਨਿੱਕੇ ਜਹੇ ਸੰਸਾਰ ਲਈ ਜਾਏਗਾ ਲੜਿਆ

ਜੰਗਲ ਚੋਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਂ ਰੁੱਕਾ

ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ! ਕਿਤੇ ਮੈਨੂੰ ਰਾਤ ਬਰਾਤੇ ਮਿਲਣ ਆ
ਜਦ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਗੁੰਮਟ 'ਤੇ ਬੈਠੀ–ਦਹਿਸ਼ਤ ਤੇ ਜਹਾਲਤ ਦੀ ਗਿਰਝ
ਆਪਣੇ ਪਰਾਂ ਨੂੰ ਸਮੇਟ ਲੈਂਦੀ ਹੈ
ਸਿਰਫ ਦਰਬਾਨ ਜਾਗਦੇ ਹੋਣੇ ਨੇ–ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਹੈ
ਤੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਈਂ ਨਾ !
ਜਿਵੇਂ ਬਲਦੇ ਸਿਵੇ ਤੋਂ ਬੇਖਬਰ ਲੰਘ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਪਰਿੰਦਾ ਕੋਈ
ਤੇ ਛੱਤੀ ਚੱਕੀਆਂ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਪੁੱਛੀਂ
ਮੇਰਾ ਉਹ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ
ਜਿਵੇਂ ਛੱਪੜ ▯ਚ ਤਰਦਾ ਨਿੰਮਲ ਦੁਪਹਿਰਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ?

ਪਰ ਕਿੱਥੇ-
ਐਨੀ ਵਿਹਲ ਕਿੱਥੇ ਹੋਣੀ ਹੈ ਤੇਰੇ ਕੋਲ
ਤੂੰ ਤਾਂ ਰੁਝਿਆ ਹੋਏਂਗਾ ਹਵਾ ਨੂੰ ਰੁਖ-ਸਿਰ ਕਰਨ ਚ
ਤਾਂ ਕਿ ਤੁੜੀਆਂ ਦੇ ਮੁੱਕਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਮੂੰਗਫਲੀਆਂ ਦੀ ਉਡਾਈ ਹੋ ਸਕੇ।
ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਰੇਤ ਵਿਛਾ ਰਿਹਾ ਹੋਏਂਗਾ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਵੀਆਂ ਲਵੀਆਂ ਉਂਗਲਾਂ ਨਾਲ ਉੜਾ ਪਾਉਣਾ ਸਿੱਖਣਾ ਹੈ
ਤੇ ਉਮਰ ਭਰ ਊੜੇ ਦੇ ਚਿੱਬਾਂ ਚੋਂ
ਛੁਡਾ ਨਹੀਂ ਸਕਣਾ ਸੰਸਾਰ ਆਪਣਾ।
ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ, ਤੇਰੀਆਂ ਰੋਹੀਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਿੰਮ ਰਹੀ ਹੋਵੇਗੀ
ਮੁੜ ਮੁੜ ਓਹਲਿਆਂ ਨੂੰ ਤੱਕਦੀਆਂ ਤੇ ਸੰਗ ਜਾਂਦੀਆਂ
ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਅਕੜਾਂਦ
ਜੋ ਅਜੇ ਐਤਕੀਂ ਜਵਾਨ ਹੋਈਆਂ।
ਤੂੰ ਤਾਂ ਚੁਣ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇਂਗਾ ਉਸ ਹਾਸੇ ਦੀਆਂ ਕੰਕਰਾਂ
ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੋਬਰਾਂ ਦਿਆਂ ਹੋਠਾਂ ਉਤੇ ਤਿੜਕ ਗਿਆ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਐਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੁੜਮਾਈਆਂ ਟੁਟ ਗਈਆਂ
ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਕਸ਼ੀਦਣ ਲੱਗਿਆਂ ਤਿਆਰ ਹੋਈ ਲਾਹਣ ਦਾ
ਘੜਾ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇ

ਤੂੰ ਆਖਰ ਪਿੰਡ ਏਂ, ਕੋਈ ਸੁਹਜਵਾਦੀ ਸ਼ਾਇਰ ਨਹੀਂ
ਜੋ ਇਸ ਫਜ਼ੂਲ ਜਹੇ ਸੰਸੇ ਚ ਰੁੱਝਿਆ ਰਹੇ
ਕਿ ਖਵਰੇ ਕਿੰਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਦੋ ਤੇ ਦੋ।
ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਤੇ ਦੋ ਜੇ ਚਾਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ
ਤਾਂ ਛਿੱਲ ਤਰਾਸ਼ ਕੇ ਕਰਨੇ ਹੀ ਪੈਣਗੇ।

ਤੂੰ ਸੂਰਮਗਤੀ ਦੀ ਬੜ੍ਹਕ ਏਂ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ
ਏਥੇ ਨਾ ਹੀ ਆਵੀਂ ਚੋਰ ਜਿਹਾ ਬਣਕੇ-

ਮੈਂ ਆਪੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਪਰਤ ਆਵਾਂਗਾ
ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਹੋਣ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ
ਤੇਰੇ ਚਿੱਕੜ ਵਿਚ ਤਿਲਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਪੈੜਾਂ ਨੂੰ ਤੱਕਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ
ਤੇਰੇ ਜਠੇਰਿਆਂ ਦੀ ਮਟੀ ਉੱਤੇ
ਦੀਵਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ ਝਿਲਮਲਾਉਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ
ਮੈਂ ਭਲਾ ਕਿੰਜ ਰਹਾਂਗਾ
ਸਾਂਝੇ ਥੱੜ੍ਹੇ ਉੱਤੇ ਕੱਚ ਭੰਨਣ ਤੋਂ
ਜਿੱਥੇ ਹਾਰੇ ਹੋਏ ਬੁੜ੍ਹਿਆਂ ਨੇ ਬਹਿ ਕੇ
ਪਵਿੱਤਰ ਸਚਾਈਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਹਨ

ਧੁਪੇ ਵੀ ਤੇ ਛਾਵੇਂ ਵੀ

ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਮੈਂ ਸੌਂ ਰਿਹਾ ਹਾਂ
ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਬਹੁਤ ਵਧ ਗਿਆ ਹੈ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁੱਦਤਾਂ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੌੜ ਸੀ

ਇਹ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨੀ ਵਿੱਥ, ਕਮਾਦੀਂ ਸ਼ਹਿ ਕੇ ਬੈਠੀ ਕਾਲੀ ਤਿੱਤਰੀ ਹੈ
ਆਕੜਾਂ ਭੰਨਦੀ ਉਡਾਣ ਜਿਸ ਦੇ ਪਰਾਂ ਅੰਦਰ, ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਮਰ ਰਹੀ ਹੈ
ਇਹ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨੀ ਵਿੱਥ, ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੀ ਦੈਵੀ ਤੱਕਣੀ ਹੈ
ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਿਹਰ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਮੁਸ਼ਕਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ
ਇਹ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨੀ ਵਿੱਥ, ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਅਣਪੜ੍ਹੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਹਨ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਦੇ ਜਗਦੇ ਦਰਖ਼ਤ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਹ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨੀ ਵਿੱਥ ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਸੜ ਰਹੇ ਕੱਫਨ ਦੀ ਜਾਗ ਹੈ
ਜਾਂ ਰੋਹੀ ਦੇ ਵੀਰਾਨੇ ਅੰਦਰ ਭਟਕਦੇ,
ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਠਰ ਰਹੇ ਨਗ਼ਮੇ ਦਾ ਗਿਲਾ ਹੈ

ਇਹ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨੀ ਵਿੱਥ ਆਪਣੇ ਲਾਗੇ ਹੀ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡੇ ਨੂੰ
ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਲੋਰੀ ਹੈ
ਇਹ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨੀ ਵਿੱਥ ਕੋਈ ਬੋਲੀ ਹਨੇਰੀ ਹੈ,
ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੀਤਾਂ ਦੇ ਅਣਚੁਗੇ ਅਸਤਾਂ ਤੇ ਵਗਦੀ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਪਹਾੜਿਆਂ ਤੇ ਕਾਇਦਿਆਂ ਵਿਚ ਕੱਲਿਆਂ ਛੱਡ ਆਇਆ ਸਾਂ
ਕਈ ਵੇਰ ਲਗਦਾ ਹੈ ਮੈਥੋਂ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ,
ਵੈਰੀ ਨਾਲ ਰਲਿਆ ਹੋਇਆ ਬੰਦਾ ਹੈ
ਜੋ ਦੰਬੀ ਅਮਨ ਦੇ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਪਾਣੀ ਚ,
ਆਪਣੇ ਸੁਫ਼ਨਿਆਂ ਨੂੰ ਤਰਨਾ ਸਿਖਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ

ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨੀ ਵਿੱਥ ਤੇ ਮੈਂ ਸੋਂ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ
ਕਿ ਖੋਲ ਪਈਆਂ ਹਨ ਉਹ ਝੀਲਾਂ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਪਰਛਾਂਵਿਆਂ ਵਾਂਗ ਠਹਿਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹਿਆ ਸੀ
ਇਸ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨੀ ਵਿੱਥ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ,
ਮੈਂ ਰੋਟੀ ਵਾਂਗ ਬੇਹਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤੇ ਕਬਰ ਵਾਂਗ ਪੁਰਾਣਾ
ਮੈਂ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਦਾਦ ਦੇਣੀ ਸਿੱਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ
ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕਿ ਘੁੱਗੀਆਂ ਰੁੱਸ ਕੇ ਗੁਟਕਣਾ ਛੱਡ ਗਈਆਂ
ਤੇ ਚਿੜੀਆਂ ਮੇਰੇ ਘਰ ਦੀ ਛੱਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ

ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਆਲ੍ਹਣੇ ਬਨਾਉਣ ਲੱਗੀਆਂ ਹਨ .

ਕਲਾਮ ਮਿਰਜ਼ਾ

ਤੇਰੀ ਵੀ ਅੱਖ ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ ਸੁਰਮਾ ਨਹੀਂ ਝੱਲਦੀ
ਸਣਿਆ ਹੈ ਤੇਰੇ ਵੀ ਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕੰਘੀ ਤ੍ਰੁੱਭਕਦੀ ਹੈ
ਤੇ ਸੁਣਿਆਂ ਮੇਰਾ ਵੀ ਕਤਲ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਔਂਦੇ ਸਫ਼ੇ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ

ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਹੁਣ
ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਪਹਿਲੇ ਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋਵੇ
ਹੋ ਸਕਦੈ ਕਿ ਤੈਂਨੂੰ ਕੱਢਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਮੈਨੂੰ ਰੋਟੀ ਉਧਾਲ ਲਏ
ਤੇ ਜਾਂ ਮੈਂ ਜੰਡ ਦੀ ਬਜਾਏ ਕਿਸੇ ਕੁਰਸੀ ਦੇ ਥੱਲੇ
ਜਾਗਦਾ ਹੀ ਵੱਢ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵਾਂ-
ਹੋ ਸਕਦੈ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੁਣ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕਤਲ ਦਾ ਮਨਸੂਬਾ
ਰਾਜਧਾਨੀ ਵਿਚ
ਮੇਰੇ ਜੰਮਣ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬਣ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ
ਤੇ ਪੀਲੂ ਸ਼ਾਇਰ
ਅੱਜ ਕੱਲ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿੱਦਿਆਲੇ ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ
ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਮੇਰੇ ਕਤਲ ਨੂੰ
ਨਿਗੂਣੀ ਜਹੀ ਘਟਨਾ ਕਰਾਰ ਦੇਵੇ ਅਤੇ ਸ਼ਤਾਬਦੀਆਂ ਲਈ
ਕਿਰਾਏ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਮਾਂ ਰਹੇ ਲਿਖਦਾ,
ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਹੁਣ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਹੋਵੇ।
ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਤੀਰ ਹੁਣ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਹਨ
ਜੋ ਪੰਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਇੱਕੋ ਹੀ ਚਲਦਾ ਹੈ
ਤੇ ਜੀਹਦੇ ਵੱਜਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ
ਮੇਰਾ ਲਹੂ ਮੰਗਦਾ ਹੈ।
ਮੇਰੇ ਪਿਓ ਦਾਦੇ ਨੇ ਆਪਣਾ ਖੱਟਿਆ
ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਢਿੱਡ ਚ ਪਾਇਆ ਸੀ
ਅਤੇ ਤੂੰ ਜਾਣਦੀ ਏਂ
ਅਗਲੇ ਬਾਘ ਹਨ-ਬੱਕੀ ਨਹੀਂ
ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਦਾਨਾਬਾਦ ਪਹੁੰਚਾਣ ਜਾਵਣ
ਸਮੇਂ ਦਾ ਗੇੜ ਹੁੰਦੈ-ਐਤਕੀਂ ਤੂੰ ਬੇਵਫਾ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ
ਤੇ ਮੈਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੁੰਦੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਮਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਹੈ
ਏਸੇ ਲਈ ਮੈਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ
ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਪਹਿਲੇ ਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋਵੇ
ਉਂਝ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਵੀ ਅੱਖ
ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ ਸੁਰਮਾ ਨਹੀਂ ਝੱਲਦੀ
ਤੇ ਸੁਣਿਆਂ ਤੇਰੇ ਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕੰਘੀ ਤ੍ਰੱਭਕਦੀ ਹੈ

ਬੁੜ ਬੁੜ ਦਾ ਸ਼ਬਦਨਾਮਾ

ਉਹਨੂੰ ਕਿਨ੍ਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਇਉਂ ਲੜਖੜਾਂਦੀ ਫਿਰੇ. . .
ਤੇਰੀ ਅਣਹਾਜ਼ਰੀ ਨੂੰ,
ਜਿਵੇਂ ਆਪਣੀ ਹੀ ਲਾਹੀ ਜੁੱਤੀ ਨੂੰ ਲੱਭਦਾ ਸ਼ਰਾਬੀ,
ਪਿਆਸ ਦੇ ਉਗਦੇ ਮੁਹਾਨਿਆਂ 'ਤੇ ਝੁਲ ਜਾਵੇ

ਉਹਨੂੰ ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਮੇਰੀ ਜਾਂ-ਬਾਜ਼ੀ ਨੂੰ
ਕਿ ਰੇਤਲੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਫੁੰਕਾਰਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ,
ਤੇਰੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਉਤੇ ਬੁੱਕਾਂ ਦੇ ਤਸਲੇ ਧਰੇ
ਤੇ ਕਿਸੇ ਸਿਰੜੀ ਖੋਜੀ ਵਾਂਗ,
ਨਿਹੱਥਿਆਂ ਹੀ ਸੂਰਜ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰੇ

ਉਹਨੂੰ ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, ਮੇਰੀ ਮਾਸੂਮੀਅਤ ਨੂੰ
ਕਿ ਉੱਜੜੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਕੋਲ ਬੈਠੀ ਰਹੇ

ਉਡ ਗਏ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਮੁੜ ਆਉਣ ਦੀ ਝਾਕਾ ਵਿਚ
ਤੇ ਟੁੱਟਿਆਂ ਆਂਡਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨੇ ਦੀਆਂ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰਦੀ ਹੋਈ

ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਦਾਸਤਾਂ ਵਰਨਣ ਦੇ ਲੋਭ ਵਿਚ
ਹਰ ਐਰ ਗੈਰ ਬਿੰਬ ਕੋਲ ਇਕਬਾਲ ਕਰੀ ਜਾਵਾਂ
ਆਪਣੀ ਤੜਪ ਦਾ,
ਮੈਂ ਫਿਰ ਵੀ ਪੁੱਛਦਾਂ ਉਹਨੂੰ ਕਿੰਨ੍ਹ ਕਿਹਾ ਸੀ,
ਮੇਰੇ ਬਿਸਤਰੇ ਚ ਵਰਮੀ ਬਣਾ ਲਏ-ਉਨੀਂਦਰੇ ਦੇ ਨਾਗ ਨੂੰ
ਸ਼ਾਇਦ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ
ਕੇਵਲ ਝੜੇ ਹੋਏ ਪੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹ ਰਹੀ ਸਲ੍ਹਾਬ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੋ
ਮੇਰੀਆਂ ਠਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਜ਼ਾਜ ਪੁੱਛਦੀ ਹੈ
ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਆਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ...

ਕੁੱਝ ਕਹਿਣਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਉਂਜ ਵੀ ਫਜ਼ੂਲ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਮੁਹੱਬਤ !
ਘੁਮੰਡੀ ਸਹੇ ਵਾਂਗ ਸੁੱਤੇ ਹੋਏ ਪਰਛਾਵੇਂ,
ਸ਼ਾਮਾਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਸਰਪੱਟ ਦੌੜਨਗੇ
ਤਾਂ ਉਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਰਾਮ ਕਰਦਾ ਮਿਲੇਗਾ ਹਨੇਰੇ ਦਾ ਕੱਛੂ,
ਰਾਤ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਵਿਚ।

ਲੜੇ ਹੋਏ ਵਰਤਮਾਨ ਦੇ ਰੂਬਰੂ

ਮੈ ਅੱਜ ਕੱਲ ਅਖਬਾਰਾਂ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਡਰਦਾ ਹਾਂ
ਜ਼ਰੂਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ
ਕੁਝ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ ਖਬਰ ਛਪੀ ਹੋਵੇਗੀ।
ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਨਹੀਂ, ਜਾਂ ਜਾਣਦੇ ਵੀ ਹੋਵੋ
ਕਿ ਕਿੰਨਾ ਭਿਆਨਕ ਹੈ ਕਿਤੇ ਵੀ ਕੁਝ ਨਾ ਹੋਣਾ
ਲਗਾਤਾਰ ਨਜ਼ਰਾਂ ਦਾ ਹਫਦੇ ਰਹਿਣਾ
ਤੇ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਚੁਪ ਚਾਪ ਲੇਟੇ ਰਹਿਣਾ ਕਿਸੇ ਠੰਡੀ ਔਰਤ ਵਾਂਗ-

ਮੈਂਨੂੰ ਤਾਂ ਅੱਜ ਕੱਲ ਸੱਥਾਂ ਚ ਹੁੰਦੀ ਗੱਪ-ਸ਼ੱਪ ਵੀ ਇਉਂ ਲਗਦੀ ਹੈ
ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਝੂਮਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਰੁੱਖ ਨੂੰ
ਗੁੱਛਾ ਵਲੇਟ ਕੇ ਸੌਂ ਰਿਹਾ ਸੱਪ ਹੋਵੇ,
ਮੈਨੂੰ ਡਰ ਹੈ-ਖਾਲੀ ਕੁਰਸੀਆਂ ਵਾਂਗ ਥੁੜੀ ਥੁੜੀ ਦਿਸਦੀ
ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਸਾਡੇ ਬਾਰੇ ਕੀ ਕੁਝ ਉਲਟ ਪੁਲਟ ਸੋਚਦੀ ਹੋਵੇਗੀ।
ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਸਦੀਆਂ ਬੀਤ ਗਈਆਂ ਹਨ
ਰੋਟੀ, ਕੰਮ ਤੇ ਸਿਵੇ ਅਜੇ ਵੀ ਸਮਝਦੇ ਹੋਣੇ ਨੇ
ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਹੀ ਹਾਂ-

ਮੈਂ ਉਲਝਨ ਵਿਚ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਸਮਝਾਵਾਂ
ਸੰਗਾਊ ਸਵੇਰਿਆਂ ਨੂੰ
ਜਥੇਬੰਦ ਰਾਤਾਂ ਤੇ ਬੀਬੀਆਂ ਆਥਣਾਂ ਨੂੰ
ਅਸੀਂ ਕੋਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਲਾਮੀ ਲੈਣ ਨਹੀਂ ਆਏ
ਤੇ ਹਾਣ ਨੂੰ ਹਾਣ ਜਿਹਾ ਕੁਝ ਕਿੱਥੇ ਹੈ

ਜੋ ਜੱਫੀ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਤੋਂ
ਬੱਸ ਹੱਥ ਭਰ ਤੇ ਮੇਲਦਾ ਰਹੇ. . . . . .

ਅਜ ਕਲ ਹਾਦਸੇ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਇਉਂ
ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਹੌਂਕਦਾ ਹੋਇਆ ਬੁੜ੍ਹਾ
ਰੰਡੀ ਦੀ ਪੌੜੀ ਚੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ,
ਕਿਤੇ ਕੁਝ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਹੈ
ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਪਹਿਲੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਹਿਲਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ

ਭਲਾ ਕਿਥੋਂ ਕੁ ਤੀਕ ਜਾਏਗਾ
ਇਕ ਸਿੰਗਾਂ ਵਾਲੀ ਕਬਰ ਅੱਗੇ ਦੌੜਦਾ ਹੋਇਆ
ਮਹਾਤਮਾ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਵਰੋਸਾਇਆ ਇਹ ਮੁਲਕ !
ਆਖਰ ਕਦੋਂ ਪਰਤਾਂਗੇ, ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਵਾਪਰ ਰਹੇ ਘਰਾਂ ਚ
ਅਸੀਂ ਜੀਣ ਦੇ ਖੜਕੇ ਤੋਂ ਜਲਾਵਤਨ ਹੋਏ ਲੋਕ
ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਧੂਣੀਆਂ ਤੇ ਕਦ ਸੁਣਾਂਗੇ, ਮਜਾਜਣ ਅੱਗ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ

ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਜ਼ਰੂਰ ਆਪਣੀਆਂ ਚੁੰਮੀਆਂ ਨਾਲ
ਅਸੀਂ ਮੌਸਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲ੍ਹਾਂ ਤੇ ਚਟਾਕ ਪਾਵਾਂਗੇ
ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਇਕ ਅਜੀਬੋ-ਗਰੀਬ ਅਖਬਾਰ ਬਣੇਗੀ
ਜਿਦ੍ਹੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਹੋਵਣ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ
ਛਪਿਆ ਕਰਨਗੀਆਂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਦਿਨ।

ਸਿਵੇ ਦਰ ਸਿਵੇ

ਹੁਣ ਜੋ ਮੇਰੇ ਘਨੇੜਿਆਂ 'ਤੇ ਛੈਂਟਾ ਲਈ ਬੈਠਾ ਹੈ
ਮੁੱਦਤ ਹੋਈ,
ਇਹ ਸਮਾਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕਿਕਲੀਆਂ ਪਾਉਂਦਾ
ਖਿੱਦੋ ਖੇਡਦਾ ਤੇ ਦੂਰ ਓਪਰੇ ਖੂਹਾਂ ਉਤੇ
ਚੋਰੀ ਚੋਰੀ ਨਿੰਬੂ ਤੋੜਨ ਜਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਹੁਣ ਤਾਂ ਖਵਰੇ ਸਾਫ ਹੀ ਮੁੱਕਰ ਜਾਏ
ਪਰ ਓਦੋਂ ਤਾਂ ਰੋਜ ਮੇਰੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਰਹਿ ਘਰ ਦਿਆਂ ਤੋਂ ਗਾਹਲਾਂ ਖਾਂਦਾ
ਢੀਠ ਹੋ ਮੇਰੀ ਵੱਖੀ ਵਿਚ ਕੁਤਾਰੀਆਂ ਕੱਢਦਾ
ਅਤੇ ਮੈਂ ਝੜੀ ਵਿਚੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਏ, ਸੂਰਜ ਦੇ ਵਾਂਗ ਹੱਸ ਪੈਂਦਾ

ਇਕ ਦਿਨ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ਚ ਫੜਿਆ ਰਹਿ ਗਿਆ ਰੂਪ ਬਸੰਤ ਦਾ ਕਿੱਸਾ
ਅਚਾਨਕ ਮੇਰੇ ਹਾਣ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ
ਹਿੱਕ 'ਤੇ ਚੁੰਨੀਆਂ ਸੰਵਾਰਨ ਲੱਗ ਪਈਆਂ
ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪਸ਼ੂਆਂ ਦੇ ਗੋਹੇ ਵਿਚੋਂ ਹਟ ਗਈ ਮੁਸ਼ਕ ਜਹੀ ਆਉਣੀ

ਉਸ ਦਿਨ ਰੋਹੀਆਂ ਵਿਚਲੇ ਸਿਵਿਆਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ
ਜਦ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਇਕ ਭੋਰਾ ਕੁ ਕਬਰ ਪੱਟੀ ਗਈ
ਮੈਂ ਕਈ ਦਿਨ ਨ੍ਹੇਰੇ ਸਵੇਰੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਮਜ਼ਾਰ ਉੱਤੇ ਜਾ ਕੇ ਰੋਇਆ

ਮੁੱਦਤ ਹੋਈ-ਹੰਝੂਆਂ ਤੇ ਮੈਂ ਜਦ ਇਕ ਦੂਏ ਨੂੰ ਅਲਵਿਦਾ ਆਖੀ
ਮੁੱਦਤ ਹੋਈ-ਸਿਵਿਆਂ ਨੂੰ ਭੁਲਿਆਂ ਆਪਣੀ ਨਾ ਕਦਰੀ ਤੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਣਾ
ਮੁੱਦਤ ਹੋਈ-ਮੈਨੂੰ ਵੱਲ ਸਿੱਖਿਆਂ ਪੁੱਠੇ ਪੈਰੀਂ ਤੁਰਨ ਦਾ

ਮੈਂ ਨਕਸ਼ੇ ਵਿਚੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਲੱਭਿਆ
ਮੈਥੋਂ ਤਾਂ ਪਰ ਤਹਿਸੀਲ ਤਕ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਨਾ ਹੋਇਆ
ਮੈਂ ਰਾਹ ਵਿਚ ਪੈਂਦੀ ਹੱਡਾ-ਰੋੜੀ ਦੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਪਰਤ ਆਇਆ.
ਮੁੜਿਆ, ਤਾਂ ਆਉਂਦੇ ਨੂੰ ਸੱਥ ਵਿਚਲੀ ਕਬਰ
ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕੱਲੀ ਤੇ ਉਦਾਸ-
ਨਿਆਂ, ਲੋਚਾ ਤੇ ਅੱਥਰੇ ਝੱਲ ਦੀਆਂ ਮੜ੍ਹੀਆਂ ਚ
ਵਾਹਵਾ ਪਰਚ ਚੁੱਕੀ ਸੀ
ਰੋਜ਼ ਥੱਕੇ ਹੋਏ ਕਿਰਸਾਨ ਸ਼ਾਮੀ ਸੀਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸੀ
ਲਟ ਲਟ ਬਲਦੀਆਂ ਗੱਪਾਂ ਦੇ ਦੀਵੇ

ਮੁੱਦਤ ਹੋਈ-ਮੇਰੀ ਝਾਕਣੀ ਵਿਚ ਠਹਿਰ ਚੁੱਕਿਆ
ਕਬਰੀਂ ਬਲਦੇ ਦੀਵਿਆਂ ਦਾ ਟਿਮਟਿਮਾਉਂਦਾ ਅਕਸ।

ਮੈਂ ਹੁਣ ਜਿੱਥੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹਾਂ
ਹੱਥ ਭਰ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਭੁਚਾਲੋਂ ਮਰ ਗਏ ਮੇਰੇ ਘਰ ਦਾ ਮਲਬਾ ਹੈ
ਪੰਜ ਕੋਹਾਂ ਤੇ ਥਾਣਾ ਹੈ
ਐਵੇਂ ਕਰਮ ਕਰਮ ਤੇ ਆੜ੍ਹਤੀ, ਪਟਵਾਰੀ ਤੇ ਲੰਬੜ ਦਾ ਦਫਤਰ ਹੈ
ਜਾਂ ਘਨੇੜੀ ਬੈਠੇ ਵਕਤ ਹੱਥਲੇ ਛੈਂਟੇ ਦੀ ਸ਼ੁਕਰ ਹੈ

ਤੇ ਕਬਰਸਤਾਨ ?
ਤੁਸੀਂ ਜਿੱਥੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ
ਐਨ ਓਸੇ ਥਾਂ ਦਾ ਪਿਆ ਕੁਨਾਂ ਹੈ

ਹੈ ਤਾਂ ਬੜਾ ਅਜੀਬ

ਜੇ ਤੂੰ ਨਾ ਮੁਕਲਾਵੇ ਜਾਂਦੀ, ਤੈਨੂੰ ਭਰਮ ਰਹਿਣਾ ਸੀ
ਕਿ ਰੰਗਾਂ ਦਾ ਮਤਲਬ ਫੁਲ ਹੀ ਹੁੰਦੈ
ਬੁਝੀ ਹੋਈ ਹਮਕ ਦੀ ਸਵਾਹ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ
ਤੂੰ ਮੁਹੱਬਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਮੌਸਮ ਦਾ ਨਾਂ ਹੀ ਸਮਝਦੀ ਰਹਿਣਾ ਸੀ

ਤੂੰ ਸ਼ਾਇਦ ਸੋਚਿਆ ਹੋਵੇ-
ਤੇਰੇ ਕਰੋਸ਼ੀਏ ਨਾਲ ਕੱਢੇ ਹੋਏ ਅੱਖਰ, ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਬੋਲ ਉੱਠਣਗੇ
ਜਾਂ ਗੰਧਲੇ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਭਿੱਜ ਨਾ ਸਕਣਗੇ
ਬਟਣ ਜੋੜ ਜੋੜ ਉਣੀ ਹੋਈ ਬੱਤਖ਼ ਦੇ ਪਰ

ਤੂੰ ਕਦੇ ਸੋਚਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਕਿ ਮੁਕਲਾਵਾ
ਦਾਜ ਦੇ ਭਾਂਡਿਆਂ ਦੀ ਛਣਕ ਵਿਚ
ਝਾਂਜਰ ਦੀ ਚੁੱਪ ਦਾ ਬੇਕਫ਼ਨ ਸੜਨਾ ਹੈ
ਜਾਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਸੇਕ ਵਿਚ, ਰੰਗਾਂ ਦਾ ਤਿੜਕ ਜਾਣਾ ਹੈ-
ਸੁਰਿੰਦਰ ਕੌਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੀ

ਹਾਦਸਿਆਂ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਛਿੰਦੋ
ਇਸ ਕਦਰ ਉਸਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ , ਮਹਿਜ਼ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਦੀਵਾਰ
ਅਸਲ ਵਿਚ ਮੁਕਲਾਵਾ ਕਦੇ ਨਾ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਸਮਝ ਹੈ-ਕਿ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਕੋਈ ਵੀ ਪਿੰਡ
ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ □ਦਾਨਾਬਾਦ□ ਵਿਚ
ਮੁਕਲਾਵਾ ਦਰਅਸਲ ਰੀਝਾਂ ਦਾ ਪਿਘਲ ਕੇ
ਮੰਜਿਆਂ ,ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਬੁਹਾਰੀਆਂ ਵਿਚ ਵਟਣਾ ਹੈ□

ਹੈ ਤਾਂ ਬੜਾ ਅਜੀਬ ਕਿ ਤਲੀਆਂ 'ਤੇ ਪਾਲੇ ਸੱਚ ਨੂੰ
ਐਵੇਂ ਕੱਚੀ ਜਹੀ ਮਹਿੰਦੀ ਨਾਲ ਝਿੜਕ ਦੇਣਾ
ਜਾਂ ਛਿੜ ਗਏ ਮੇਲੇ ਦੇ ਵੀਰਾਨ ਪਿੜ, ਦੀ
ਭਾਂ ਭਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਾਂ □ਚ ਪਰੋ ਲੈਣਾ
ਜਾਂ ਵਾਹੇ ਹੋਏ ਖੇਤਾਂ □ਚ ਦਫਨ
ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਾਰ ਮਿੱਧੀਆਂ ਪਗਡੰਢੀਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨਾ-
ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੰਢੇ ਤੇ ਹੀ ਡੁੱਬ ਗਈ ਹੈ ਬਟਨਾਂ ਵਾਲੀ ਬੱਤਖ਼
ਅਜੇ ਵੀ ਹਾਦਸਿਆਂ ਦੀ ਝਾਕ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਹੈ ਛਿੰਦੋ
ਮਹਿਜ਼ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਦੀਵਾਰ ਦੇ ਉਸ ਪਾਰ
ਜੋ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਟੱਪ ਨਹੀਂ ਹੋਈ।
ਹੈ ਤਾਂ ਬੜਾ ਅਜੀਬ ਕਿ ਮੈਂ ਜੋ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਤੇਰਾ
ਦਵਿਾਰ ਦੇ ਏਧਰ ਵੀ ਤੇ ਓਧਰ ਵੀ, ਮਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ
ਤੇ ਮਰਨ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਬੱਤਖ਼ਾਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਦਾ ਹਾਂ।

ਬੇਵਫਾ ਦੀ ਦਸਤਾਵੇਜ਼

ਜਾਣਦਾਂ-ਉਹਨੂੰ ਉਂਕਾ ਹੀ ਭਾਂਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ
ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਮਰੇ ਹੋਏ ਭੰਗੜੇ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਤੱਕਣਾ,
ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਸ਼ਹਿਰ -ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਦੇਸ਼
ਤੇ ਦੇਸੋਂ ਨ ਦੇਸੀ ਹੋ ਗਈ ਮੇਰੀ ਪਿਆਸ ਦੇ ਬਨੇਰੇ ਤੇ ਸੁੱਕਣੇ ਪਈ
ਅਲਗੋਜ਼ੇ ਦੀ ਕਲੀ ਓਸ ਨੂੰ ਜਾਪਦੀ ਹੋਣੀ ਏਂ
ਕਿਸੇ ਤਿੜਕੇ ਰਿਕਾਰਡ ਤੇ ਘਰਕਦੀ ਸੂਈ ਵਾਂਗ
ਉਹਨੂੰ ਨਿੱਤ ਦੇ ਸ਼ਰਾਬੀ ਬਾਪ ਦੀਆਂ ਫੌਹੜਾਂ □ਚ ਝਉਂ ਗਈ ਅਣਖ ਵਾਂਗ
ਹੋਰੂੰ ਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਹੋਊ
ਮੇਰੇ ਦੀਦਿਆਂ ਵਿਚ ਬਿੰਦੂ ਜਿੰਨਾ ਰਹਿ ਗਿਆ
ਦਿਸਹੱਦੇ ਤੱਕ ਫੈਲੇ ਹੋਏ ਖੇਤਾਂ ਦਾ ਬਿੰਬ□

ਜਾਣਦਾਂ-ਉਹ ਡਰੀ ਹਿਰਨੀ ਜਿਹੀ ਬੜਾ ਕੁਝ ਕਰੇਗੀ
ਚੂਚਿਆਂ ਦਾ ਖੁੱਡਾ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲੱਗਿਆਂ ਕੰਬ ਜਾਇਆ ਕਰੇਗੀ, ਇਹ ਸੋਚ
ਕਿਤੇ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਹੀ ਚੂਚੇ ਬਾਗਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਨਾ ਸਿੱਖ ਜਾਣ
ਅਤੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਣ ਨਾ ਆਉਂਦੇ ਤਿਉਹਾਰਾਂ ਦੀ ਨਜ਼ਰ

ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਤੋੜ ਕੇ ਸਾਰਾ ਗੁਹਾਰਾ ਕੱਲੀ ਕੱਲੀ ਪਾਥੀ ਨੂੰ ਭੰਨੇਗੀ
ਮਤਾਂ ਲੱਭ ਜਾਏ ਬੇਧਿਆਨੀ ਵਿਚ ਲੱਥ ਕੇ ਗੁਆਚੀ ਤਿੰਨ-ਨਗੀ ਮੁੰਦਰੀ।
ਉਹ ਆਲੀ ਭੋਲੀ ਤਾਂ ਭਾਲੇਗੀ ਗਰਮ ਠੂਠੀਆਂ
ਅਣਚਾਹੇ ਗਰਭ ਵਾਂਗ ਠਹਿਰ ਗਈ
ਮੇਰੀ ਘਰਾਂ ਨੂੰ □ਮਕਾਨ□ ਸਮਝਣ ਦੀ ਅਵੈੜੀ ਬੁੱਧ ਦਾ
ਕੋਈ ਪਾਹਰ ਕਰਨ ਲਈ-

ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ-ਹੁਣ ਕੋਈ ਵੀ ਚੁੱਭੀ ਥਿਆ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗੀ
ਉਹਦੇ ਦੁੱਧ ਦੇ ਛੰਨੇ □ਚ ਡੁੱਬ ਗਿਆ
ਮੇਰਾ ਭੋਰਾ ਜਿੰਨਾ ਅਕਸ
ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ-ਹੁਣ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਪਰਤਣਗੇ
ਡੋਰਾਂ ਸਣੇ ਉਡ ਗਏ ਪਾਲਤੂ ਕਬੂਤਰ,
ਅਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ
ਅਫ਼ਸੋਸ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸਿਰਫ ਉਸਤਾਦੀ ਹੈ
ਫਿਰ ਵੀ
ਕਿਸੇ ਸਹੇਲੀ ਦੇ ਮਾਂਈਏ ਤੇ ਜਦ ਕਦੀ ਉਖੜ ਜਾਊ
ਕੁੜੀਆਂ □ਚੋਂ ਉਹਦਾ ਬੋਲ-ਮੈਂ ਆਪੇ ਹੀ ਬੁੱਝ ਲਵਾਂਗਾ
ਅਗਲੀ ਗੀਤ ਦੀ ਸਤਰ, ਜਾਣੀ ਕਿ
ਬਹੁਤ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ ਮਾਮਾ ਉਸ ਵਿਆਂਹਦੜ ਨੂੰ
ਇਸ ਨਾਜ਼ੁਕ ਜਹੇ ਵੇਲੇ

ਫ਼ਿਰ ਵੀ-ਉਹ ਪੱਕ ਜਾਣੇ
ਕਿ ਨਾਜ਼ੁਕ ਵੇਲਾ ਨਹੀ, ਇਨਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਮੈਂ ਜਿੱਥੇ ਸਹਿ ਲਈ ਹੈ ਆਕੜ ਗਈ ਭੰਗੜੇ ਦੀ ਲਾਸ਼
ਪਿੰਡ □ਚੋਂ ਮਨਫੀ ਹੋ ਹੋ ਕੇ ਬਚੀ ਖਾਨਾ ਬਦੋਸ਼ੀ-
ਅਤੇ ਝੱਲ ਸਕਿਆ ਹਾਂ ਬਿੰਦੂ □ਚ ਸਿਮਟ ਸਿਮਟ ਗਈ
ਵਿਰਾਟਤਾ ਦੀ ਜੁੰਬਿਸ਼,
ਚਲੋ ਮੈਂ ਰਾਂਝਾ ਨਾ ਹੋ ਸਕਣ ਦਾ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਸਹੀ
ਏਨਾ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਗੁਜ਼ਰਿਆ ਕਿ ਲਿਖ ਨਾ ਸਕਾਂ
ਤੇਰੇ ਸ਼ਗਨਾਂ ਉਤੇ ਬੋਲਣ ਲਈ ਪਰਿਵਾਰ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖਿਆ,
ਜਿੱਥੇ ਜਣਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ ਬਿਰਹੋਂ ਦੇ ਗੋਤੇ
ਜਾਂ ਸਵਰਗਾਂ □ਚ ਬੈਠਾ ਬਾਬਾ ਫੁੱਲ ਵਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ
ਜਾਂ ਇੱਕੀ ਬਿਸਤਰੇ, ਕੋਤਰ ਸੌ ਭਾਂਡਾ
ਟੂੰਮਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲਿਆ ਰੋਹੀ ਦਾ ਅਸੀਲ ਵਿੱਘਾ
ਐਵੇਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਦੇ ਸਕਣਾ-ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
ਉਹ ਪੱਕ ਜਾਣੇ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਾਂਗ ਹੀ ਸੁਰੀਲਾ ਹੋਵੇਗਾ
ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਦਾ □ਸੂਹੀ ਰਾਗ□ ਅਨੰਦਾਂ ਦੇ ਵੇਲੇ।
ਉਹ ਪੱਕ ਜਾਣੇ, ਬੜੀ ਮੁੱਦਤ ਤੋਂ ਸਿੱਖਿਆ ਹੈ
ਕਬਰਾਂ ਦਾ ਪੱਥਰ ਤੀਸਰੇ ਦਿਨ ਪਾਟ ਜਾਣਾ
ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਭੰਗੜੇ ਨੇ ਮੁੜ ਸਾਲਮ ਸਬੂਤਾ ਬਾਹਰ ਆਉਣਾ
ਉਹ ਪੱਕ ਜਾਣੇ ਬਰਾਤੀ ਕਰ ਹੀ ਦੇਣਗੇ ਮੇਰੇ ਨੱਚਦੇ ਦੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਵਾਰਨੇ।

ਜਾਣਦਾਂ-ਢੋਲ ਤੇ ਸ਼ਹਿਨਾਈ ਦੀ ਅਜੋੜ ਸੁਰ, ਅਸਪਸ਼ਟ ਹੀ ਸਹੀ
ਕਿਸੇ ਲਾੜੇ ਦੀ ਮੁੱਠ ਵਿਚ ਫੜੀ ਹੋਈ ਕਿਰਪਾਨ
ਉਸ ਨੂੰ ਖੂਬ ਸਮਝੇਗੀ

ਆਪਣੀ ਅਸੁਰੱਖਿਅਤਾ ਚੋਂ

ਜੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਇਹੋ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
ਕਿ ਬੇ-ਜ਼ਮੀਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਈ ਸ਼ਰਤ ਬਣ ਜਾਵੇ
ਅੱਖ ਦੀ ਪੁਤਲੀ ਚ ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਵੀ ਸ਼ਬਦ
ਅਸ਼ਲੀਲ ਹੋਵੇ
ਤੇ ਮਨ ਬਦਕਾਰ ਘੜੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਡੰਡੌਤ ਚ ਝੁਕਿਆ ਰਹੇ
ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਤੋਂ ਖਤਰਾ ਹੈ

ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਸਾਂ ਘਰ ਵਰਗੀ ਪਵਿੱਤਰ ਸ਼ੈਅ
ਜਿਦ੍ਹੇ ਵਿਚ ਹੁੱਸੜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ
ਮਨੁੱਖ ਵਰ੍ਹਦੇ ਮੀਹਾਂ ਦੀ ਗੂੰਜ ਵਾਂਗ ਗਲੀਆਂ ਚ ਵਹਿੰਦਾ ਹੈ
ਕਣਕ ਦੀਆਂ ਬੱਲੀਆਂ ਦੇ ਵਾਂਗ ਖੇਤੀਂ ਝੂਮਦਾ ਹੈ
ਅਤੇ ਅਸਮਾਨ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਨੂੰ ਅਰਥ ਦਿੰਦਾ ਹੈ

ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਸਾਂ ਜੱਫੀ ਵਰਗੇ ਇਕ ਅਹਿਸਾਸ ਦਾ ਨਾਂ
ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਸਾਂ ਕੰਮ ਵਰਗਾ ਨਸ਼ਾ ਕੋਈ
ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਸਮਝੇ ਸਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀ ਜਹੀ ਵਫ਼ਾ
ਪਰ ਜੇ ਦੇਸ਼
ਰੂਹ ਦੀ ਵਗਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਕਾਰਖਾਨਾ ਹੈ
ਪਰ ਜੇ ਦੇਸ਼ ਉੱਲੂ ਬਣਨ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਘਰ ਹੈ
ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਓਸ ਤੋਂ ਖਤਰਾ ਹੈ
ਜੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਅਮਨ ਇਹ ਹੁੰਦੈ
ਕਿ ਕਰਜ਼ੇ ਦੇ ਪਹਾੜਾਂ ਤੋਂ ਰਿੜਦਿਆਂ ਪੱਥਰਾਂ ਵਾਂਗ ਟੁੱਟਦੀ ਰਹੇ ਹੋਂਦ ਸਾਡੀ
ਕਿ ਤਨਖ਼ਾਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੇ ਥੁੱਕਦਾ ਰਹੇ
ਕੀਮਤਾਂ ਦਾ ਬੇਸ਼ਰਮ ਹਾਸਾ
ਕਿ ਆਪਣੇ ਲਹੂ ਵਿਚ ਨਹਾਉਣਾ ਹੀ ਤੀਰਥ ਦਾ ਪੁੰਨ ਹੋਵੇ
ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਅਮਨ ਤੋਂ ਖਤਰਾ ਹੈ

ਜੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤਾ ਇਹੋ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
ਕਿ ਹਰ ਹੜਤਾਲ ਨੂੰ ਫੇਹ ਕੇ ਅਮਨ ਨੂੰ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਨਾ ਹੈ
ਕਿ ਸੂਰਮਗਤੀ ਬੱਸ ਹੱਦਾਂ ਤੇ ਮਰ ਪਰਵਾਨ ਚੜ੍ਹਨੀ ਹੈ
ਕਲਾ ਦਾ ਫੁੱਲ ਬੱਸ ਰਾਜੇ ਦੀ ਖਿੜਕੀ ਵਿਚ ਖਿੜਨਾ ਹੈ
ਅਕਲ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਖੂਹੇ 'ਤੇ ਗਿੜ ਕੇ ਧਰਤ ਸਿੰਜਣੀ ਹੈ
ਕਿਰਤ ਨੇ ਰਾਜ ਮਹਿਲਾਂ ਦੇ ਦਰੀਂ ਖਰਕਾ ਹੀ ਬਣਨਾ ਹੈ
ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਅਤਾ ਤੋਂ ਖਤਰਾ ਹੈ

ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾਂ

ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਖਚਾ ਖਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ
ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਸਾਰੇ ਧੱਕਮ ਧੱਕੇ ਦੇ ਸਣੇ
ਬੇ-ਘਰੇ ਪਾਸ਼ ਦੀਆਂ ਬਰੂਹਾਂ ਲੰਘ ਆਉਂਦੀ ਹੈ

ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੈਂ ਸਾਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਝੱਖੜ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ
ਜਵਾਰ-ਭਾਟਾ ਅਤੇ ਭੁਚਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ।

ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾਂ
ਮੈਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦੇ ਨੇ ਆਈਨਸਟਾਈਨ ਤੇ ਲੈਨਿਨ
ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਬੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ □ਚ ਤੇਰਾ ਉੱਕਾ ਹੀ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ
ਮਸਲਨ ਸਮਾਂ ਇਕ ਐਸਾ ਪਰਿੰਦਾ ਹੈ
ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਪਿੰਡ ਤੇ ਤਹਿਸੀਲ ਦੇ ਵਿਚਾਲੇ ਉਡਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ
ਤੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੰਭਦਾ,
ਤਾਰੇ ਮੀਢੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗੁੰਦੇ ਜਾਣ
ਜਾਂ ਮੀਢੀਆਂ ਤਾਰਿਆਂ ਵਿੱਚ-ਇਕੋ ਗੱਲ ਹੈ,
ਮਸਲਨ ਬੰਦੇ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਨਾਂ ਮੈਨਸ਼ਵਿਕ ਹੈ
ਤੇ ਬੰਦੇ ਦਾ ਅਸਲਾ ਹਰ ਦਮ ਵਿਚ ਵਿਚਾਲਾ ਲੱਭਣਾ ਹੈ-
ਪਰ ਹਾਇ ਹਾਇ
ਵਿਚ ਵਿਚਕਾਰਲਾ ਰਾਹ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
ਉਂਝ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ □ਚੋਂ ਤੇਰਾ ਜ਼ਿਕਰ ਗਾਇਬ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰੇ ਬਟੂਏ □ਚ ਸਦਾ ਹੀ ਹਿਟਲਰ ਦਾ ਫੋਟੂ ਪਰੇਡ ਕਰਦਾ ਹੈ
ਉਸ ਫੋਟੂ ਦੀ ਪਿੱਠ-ਪੱਟੀ □ਚ
ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰੋਹੀ ਤੇ ਬੰਜਰ ਦੀ ਪਟਵਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
ਜਿਦ੍ਹੇ ਵਿਚ ਮੈਥੋਂ ਨਿੱਕੀ ਦੇ ਵਿਆਹ □ਚ ਗਹਿਣੇ ਪਏ ਦੋ ਕਿੱਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿਵਾ
ਬਚਦੀ ਭੋਇੰ ਵੀ ਕੇਵਲ ਜਰਮਨਾਂ ਲਈ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ

ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਮੈਂ ਸਿਧਾਰਥ ਨਹੀਂ-ਬੁੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹਾਂ
ਤੇ ਆਪਣਾ ਰਾਹੁਲ
ਜੀਹਨੇ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਜੰਮਣਾ
ਕਪਲਵਸਤੂ ਦਾ ਉਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਹੀਂ
ਇਕ ਭਿਖਸ਼ੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ

ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੇਰੇ ਘਰ ਦਾ ਫਰਸ਼-ਅੱਥਰੀ ਸੇਜ ਨਹੀਂ
ਇੱਟਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸਮਾਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
ਤੈਥੋਂ-ਬਿਨਾਂ, ਸਰਪੰਚ ਤੇ ਉਹਦੇ ਜੁੱਤੀ ਚੱਟ
ਸਾਡੇ ਗੁਪਤ ਮੇਲ ਦੇ ਸੂਹੀਏ ਨਹੀਂ
ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਬੀ.ਡੀ.ਓ. ਦੇ ਕਰਮਚਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾਂ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਮਹਿਜ਼ ਪਾਸ਼
ਤੇ ਪਾਸ਼ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ

ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾਂ ਧਰਤੀ ਦੀ ਗੁਰੂਤਾ
ਭੁਗਤ ਰਹੀ ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਤਕਦੀਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਜਿਸਮ ਨੂੰ ਝਰੀਟ ਕੇ ਲੰਘਦੇ ਅਹਾਦਸੇ
ਮੇਰੇ ਭਵਿੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ

ਪਰ ਕਿੰਦਰ! ਬਲਦਾ ਜੀਵਨ ਮੱਥੇ ਲਗਦਾ ਹੈ
ਤੈਥੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੈਂ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਦੂਤਿਕ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ

ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਲੜਖੜਾਉਂਦਾ ਐਨ ਤੇਰੇ ਕਦਮਾਂ □ਚ ਡਿਗਿਆ ਸਾਂ
ਤੂੰ ਤਾਂ ਬੁੱਧ ਬਣ ਗਿਆ
ਪਰ ਮੈਂ ਅਜੇ ਵੀ ਜ਼ਖਮੀ ਪਰਾਂ □ਚ ਡੋਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ
ਮੈਂ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਕਿਸੇ ਸੁੱਕੇ ਹੋਏ ਬਾਗੋਂ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ
ਮੈਂ ਹੁਣ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ
ਕਲਿੰਗਾ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਅੰਦਰ
ਆਖਰੀ ਸਾਹਾਂ ਤੇ ਪਏ ਸੈਨਿਕ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਉਂ ਹੈ
ਕਿ ਗਿਆਨ ਸਾਡੇ ਗਲਾਂ □ਚ ਪਏ ਰੱਸੇ ਦਾ ਵੱਟ ਹੀ ਹੈ
ਸੈਨਿਕਾ, ਕਿਉਂ ਭਲਾ □ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਰਾਹ□
ਤੇਰੀ ਤੇ ਮੇਰੀ ਆਖਰੀ ਹਿਚਕੀ ਦੇ ਹੀ ਬੂਹੇ □ਚੋਂ ਲੰਘਦਾ ਹੈ

ਗਯਾ ਦੇ ਬੋਹੜ ਵੱਲ ਨੂੰ ਤੁਰ ਗਈਆਂ ਪੈੜਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ
ਕਿ ਵਕਤ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ □ਚ ਬੁੱਢਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲ ਹੀ ਜਾਣੀ ਹੈ
ਯਸ਼ੋਧਰਾ ਦੀ ਪੈੜ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਆ ਕੇ
ਫੈਲਦਾ ਮੇਰੇ ਲਈ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ ਹਿਮਾਲੀਆ ਪਹਾੜ ਹਰ ਘੜੀ
ਹੇ ਸੈਨਿਕ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਤੱਕਿਆ ਏ !
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕਦੀ ਆਰ ਤੇ ਕਦੀ ਪਾਰ ਫੈਲਦੇ,
ਸੁੰਗੜਦੇ ਹੋਏ ਦੇਸ ਨੂੰ-
ਤੇ ਦੂਰ ਚਾਨਣੀ ਰਾਤ ਦੇ ਤੀਜੇ ਪਹਿਰ ਜਿਹੀ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਨੂੰ
ਕਦੀ ਵੀ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗਾ-ਆਦਮੀ ਕਿਉਂ ਤੇ ਕਿਵੇਂ
ਕਦੀ ਦਰਾਵੜ ਤੇ ਕਦੀ ਆਰੀਆ ਬਣਿਆ
ਉਹ ਕਦੀ ਜਾਣ ਨਾ ਸਕੀ ਕਿ
ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੀਆਂ ਆਇਤਾਂ ਅਤੇ ਵੇਦਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਛੰਦ
ਕਿਉਂ ਧੂੰਆਂ ਬਣ ਕੇ ਆਦਮੀ ਦੀਆਂ ਨਾਸਾਂ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹੇ ?
ਤੇ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਦਾ ਛੱਡਿਆ ਹੋਇਆ ਪਾਣੀ
ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਪਰਤਿਆ-ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਢਿਆਂ ਉਤੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਪੱਤ ਲੁਟਦੇ
ਗਿਆਨ ਦੀ ਵਿਥਆ ਦੱਸਣ ਲਈ।
ਸੈਨਿਕਾ, ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਨੂੰ ਭਲਾ ਕੀ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ
ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਵਾਸ਼ਪ ਦਾ ਕਤਰਾ
ਹਵਾ ਦੀ ਬਾਂਹ □ਚ ਪਾਈ ਐਤਕੀਂ ਆਮ ਜਹੀ ਤਫਰੀਹ ਤੇ
ਵਾਪਸ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮੁੜਿਆ

ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਕੋਈ ਅਬਦਾਲੀ ਤੇ ਨਹੀਂ
ਤੇ ਨਾ ਮੈਂ ਸਾਬਿਰ ਵਾਂਗ ਧਮਕੀ ਜਿਹਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸਾਂ
ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਦੱਸਾਂ ?-ਸ਼ਾਹ ਨਿਵਾਜ਼ ਕਿਤੇ ਵੀ ਹੋਵੇ
ਸਿਰਫ ਇਕ ਬੇਮਿਆਨੀ ਲਿਸ਼ਕਦੀ ਹੋਈ ਚੁੱਪ
ਉਹਦੇ ਸੰਵਾਦ ਖਾਤਰ ਸ਼ਬਦ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ-
ਤੇ ਮੇਰੇ ਪਰਾਂ ਅੰਦਰ
ਪਹਿਲਣ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁੱਧੀਆਂ □ਚੋਂ ਸਿੰਮਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ
ਕਦੀ ਵੀ ਸੱਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਰੰਗ ਦੀ ਛਾਂ □ਚ ਨਹੀਂ ਘੁਲਿਆ
ਤੇ ਸੈਨਿਕ ਜਾਣਦੈ ?
ਭਾਸ਼ਾ ਅਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਜ੍ਹਾ ਨਾਲ ਕਿਸ ਕਦਰ ਬਦਮਾਸ਼ ਹੈ
ਇਹ ਜ਼ਖਮ ਲਈ □ਇਤਿਹਾਸ□ ਨਾਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਦੀ ਹੈ
ਜ਼ਖਮ ਦਰ ਜ਼ਖਮ ਦੀ ਪੀੜਾ ਲਈ □ਸੱਭਿਅਤਾ□।
ਇਹ ਸ਼ਾਇਦ ਉਡਦਿਆਂ ਪਰਿੰਦਿਆਂ ਨੂੰ 'ਹੰਸ□
ਅਤੇ □ਮੋਤੀ□ ਨੂੰ ਮਟਰ, ਮੂੰਗ ਜਾਂ ਚਾਵਲ ਸਮਝਦੀ ਹੈ।
ਇਹਨੂੰ ਬੱਸ ਇਹ ਪਤਾ ਹੈ-ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਦੇਸ਼ ਨਾਂ ਦੀ ਮੂਰਖਤਾ ਨੂੰ ਘੜਨ ਲਈ
ਨਦੀਆਂ ਵਹਾਉਂਦੀ ਹੈ
ਇਹਨੂੰ ਬੱਸ ਇਹ ਪਤਾ ਹੈ-ਵੇਦਾਂ ਤੇ ਆਇਤਾਂ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਧੂੰਆਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
ਇਹਦੇ ਭਾਣੇ ਤਾਂ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਕੇਵਲ ਝੀਲ਼ ਹੈ, ਸੱਨਾਟਾ ਹੈ
ਇਹਦੇ ਭਾਣੇ ਤਾਂ ਹਰਵੱਲਭ ਜਾਂ ਤਾਨਸੈਨ ਜਾਂ ਗ਼ੁਲਾਮ ਅਲੀ ਦਾ
ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਅਮੂਰਤ ਕਰਕੇ ਧੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦੇਣਾ ਸੰਗੀਤ ਹੈ
ਇਹਦੇ ਭਾਣੇ ਆ ਰਹੀ ਮੌਤ ਦੀ ਆਹਟ □ਚ ਹੰਸ ਗਾਉਣ ਲਗਦੇ ਹਨ-
ਸੈਨਿਕਾ ਉਂਝ ਤਾਂ ਹੋਰੂੰ ਜਿਹਾ ਲਗਦੈ-
ਸਹਿਕ ਰਹੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ
ਹੰਸ ਦਾ ਕਹਿਣਾ,
ਪਰ ਇਹ ਬਦਮਾਸ਼ੀ ਬੱਸ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਹੈ ਕੇਵਲ ਕਿ ਕਵਿਤਾ ਧੂੰਆਂ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
ਤੇ ਬੰਦਾ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋ ਕੇ ਨਿੱਛਦਾ ਹੋਇਆ ਪਰੇਡਾਂ ਕਰਦਾ-ਹੁਕਮ ਬਜਾਉਂਦਾ
ਅਤੇ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਤਗ਼ਮੇ ਲੈਣ ਲਈ
ਆਪਣੀ ਧੜਕਣਾਂ ਤੋਂ ਖ਼ਫ਼ਾ ਹੋਈ ਹਿੱਕ ਨੂੰ ਸ਼ੈਤਾਨ ਮੂਹਰੇ ਕਰਦਾ ਹੈ
ਅਤੇ ਸ਼ੈਤਾਨ ਉਸ ਵਿਚ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਮੇਖਾਂ ਨੂੰ ਗੱਡ ਕੇ
ਸੋਨੇ ਨੂੰ ਅਨਾਜ, ਅੰਨ ਨੂੰ ਵੋਦਕਾ ਵਿਚ ਬਦਲਨ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ
ਅਤੇ ਫਿਰ ਵੋਦਕਾ ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਗਿੱਦੜ
ਤੇ ਫਿਰ ਲੂੰਬੜ ਤੇ ਫਿਰ ਬਘਿਆੜ
ਅਤੇ ਬਘਿਆੜਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਸੈਨਿਕਾ, ਦੱਸ ਭਲਾ ਇਕ ਹੰਸ ਕਿੰਜ ਆਖੇ
ਕਿ ਟਾਲਸਟਾਏ ਬਹੁਤ ਪੱਛੜ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ
ਅਤੇ ਅਸਲੀ ਕਹਾਣੀ
ਹਲ ਵਾਹੁੰਦੇ ਕਿਰਸਾਨ ਦੀ ਰੋਟੀ ਚੁੱਕਣ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂ ਸੀ...
ਹੇ ਸੈਨਿਕ, ਜੇ ਜ਼ਰਾ ਉੱਠੇਂ
ਤਾਂ ਇਸ ਬਦਮਾਸ਼ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਕਲਿੰਗਾ ਦੀ ਹੀ ਰਣਭੂਮੀ □ਚ ਮਰਦੀ ਛੱਡ ਕੇ
ਕਪਲ ਵਸਤੂ ਦੇ ਸਿਧਾਰਥ ਤੱਕ ਚੱਲੀਏ
ਤੇ ਸ਼ੰਕਰਚਾਰੀਆ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹੋਏ
ਉਸ ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਨੂੰ ਸਾਰਾ ਹੀ ਗਿਆਨ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦੇਈਏ
ਤੂੰ ਮਗਰੋਂ ਧਰਤੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਨੰਗੇ ਟੁਕੜੇ ਉਤੇ ਜਾ ਵਸੀਂ
ਸਾਗਰ ਨੂੰ ਇਹ ਦੱਸੇ ਬਿਨਾਂ, ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਤਿਹਾਸ ਤਾਂ ਓਹੀਓ ਹੀ ਹੈ

ਅਤੇ ਮੈਂ ਮਾਨਸਰੋਵਰ ਤੋਂ ਤੇਰੇ ਲਈ ਨਦੀਆਂ ਹੱਥ ਸੰਦੇਸ਼ ਘੱਲਿਆ ਕਰਾਂਗਾ
ਜਿਪਸੀਆਂ ਦੇ ਗੀਤਾਂ ਵਰਗੇ,
ਰਮਤੀਆਂ ਅੱਖਾਂ □ਚੋਂ ਕਿਰਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਰੱਬਤਾ ਦੇ ਬੂਰ ਜਹੇ,
ਝਰਨੇ ਦੀ ਰਮਜ਼ ਨਾਲ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼
ਸੈਨਿਕਾ ਜੇ ਜ਼ਰਾ ਉੱਠੇਂ
ਸੈਨਿਕਾ ਜੇ ਜ਼ਰਾ ਉੱਠੇਂ...!

ਸੋਗ ਸਮਾਰੋਹ ਵਿਚ

ਦਾਹੜੀ □ਚ ਸੁੱਕ ਗਏ ਹੰਝੂ ਦੇ ਮਾਤਮ ਵਿਚ
ਆਓ ਦੋ ਘੜੀ ਲਈ ਮੌਨ ਖੜ ਜਾਈਏ
ਤੇ ਜ਼ਰਾ ਸੋਚੀਏ
ਇਸ ਬੁੱਢੇ ਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੂੰ
ਗੁੜ ਦੀ ਰੋੜੀ ਵਰਗੀ ਕਲਪਿਆ ਹੋਊ
ਪਰ ਉਮਰ ਭਰ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚੋਂ
ਗੰਢੇ ਦੇ ਬਿੰਬ ਨੂੰ ਤੋੜ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ

ਸੋਚੀਏ ਚਮਕੀਲੇ ਦਿਨ ਦੀ ਮੁਸਕਣੀ ਬਾਰੇ
ਜੋ ਰੋਜ਼ ਇਸ ਦਾ ਵੀਟਿਆ ਲਹੂ ਲੈ ਕੇ
ਪੋਲੇ ਜਿਹੇ ਉਤਰ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਰਾਤ ਦੇ ਤਹਿਖਾਨੇ ਵਿਚ
ਆਉ ਉਸ ਇਤਹਿਾਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚੀਏ
ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਸਮੇਂ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ

ਰਾਜਧਾਨੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਦਮ ਤੋੜ ਗਏ
ਕਮਜ਼ੋਰ ਹਉਕੇ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ
ਆਓ ਸਿਰ ਝੁਕਾਈਏ
ਤੇ ਪਲ ਦੀ ਪਲ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰ ਲਈਏ
ਕਿ ਮਰਦੇ ਹਉਕੇ ਨੂੰ
ਸਾਡੇ ਕੌਮੀ ਝੰਡੇ ਨਾਲ
ਅੰਤਾਂ ਦਾ ਆਇਆ ਹੋਏਗਾ ਪਿਆਰ

ਸਾਡੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ

ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਸਾਡੇ ਹੀ ਸਮਿਆਂ □ਚ ਹੋਣਾ ਸੀ
ਕਿ ਸਮੇ ਨੇ ਖੜ ਜਾਣਾ ਸੀ ਹੰਭੀ ਹੋਈ ਜੋਗ ਵਾਂਗ
ਤੇ ਕੱਚੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਉਤੇ ਲਮਕਦੇ ਕਲੰਡਰਾਂ ਨੇ
ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤਰੀ ਦੀ ਫੋਟੋ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਣਾ ਸੀ

ਧੁੱਪ ਨਾਲ ਤਿੜਕੇ ਹੋਏ ਕੰਧਾਂ ਦੇ ਲੇਅਂ
ਤੇ ਧੂੰਏ ਨੂੰ ਤਰਸੇ ਚੁੱਲ੍ਹਿਆਂ ਨੇ
ਸਾਡੇ ਈ ਵੇਲਿਆਂ ਦਾ ਗੀਤ ਬਣਨਾ ਸੀ

ਗਰੀਬ ਦੀ ਧੀ ਵਾਂਗ ਵਧ ਰਿਹਾ
ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਦਾ ਬੂਟਾ
ਸਾਡੇ ਰੋਜ਼ ਘਟਦੇ ਕੱਦਾਂ ਦਿਆਂ ਮੌਰਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਉੱਗਣਾ ਸੀ
ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਐਟਮੀ ਤਜਰਬੇ ਦੀ ਮਿੱਟੀ
ਸਾਡੀ ਰੂਹ ☐ਚ ਪਸਰੇ ਰੇਗਿਸਤਾਨ ☐ਚੋਂ ਹੀ ਉਡਣੀ ਸੀ

ਮੇਰੇ ਤੁਹਾਡੇ ਦਿਲਾਂ ਦੀ ਹੀ ਸੜਕ ਦੇ ਮੱਥੇ ਤੇ ਜੰਮਣਾ ਸੀ
ਰੋਟੀ ਮੰਗਣ ਆਏ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦੀ ਪੁੜਪੁੜੀ ਦਾ ਲਹੂ
ਦੁਸਹਿਰੇ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਅੰਦਰ
ਖੁੱਸੀ ਹੋਈ ਸੀਤਾ ਨਹੀਂ, ਬੱਸ ਤੇਲ ਦੀ ਕੇਨੀ ਮੰਗਦੇ ਹੋਏ
ਰਾਵਣ ਸਾਡੇ ਹੀ ਬੁੜ੍ਹਿਆਂ ਨੇ ਬਣਨਾ ਸੀ
ਬੇਪਤੀ ਵਕਤ ਦੀ ਸਾਡੇ ਹੀ ਵਕਤਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣੀ ਸੀ
ਹਿਟਲਰ ਦੀ ਧੀ ਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਪੈਲੀਆਂ ਦੀ ਮਾਂ ਬਣਕੇ
ਖੁਦ ਹਿਟਲਰ ਦਾ ਡਰਨਾ
ਸਾਡੇ ਹੀ ਮੱਥਿਆਂ ☐ਚ ਗੱਡਣਾ ਸੀ

ਇਹ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਹਾਦਸਾ ਸਾਡੇ ਹੀ ਨਾਲ ਹੋਣਾ ਸੀ
ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਵਿੱਤਰ ਹਰਫਾਂ ਨੇ
ਬਣ ਜਾਣਾ ਸੀ ਸਿੰਘਾਸਣ ਦੇ ਪੌਂਡੇ-
ਮਾਰਕਸ ਦਾ ਸ਼ੇਰ ਵਰਗਾ ਸਿਰ
ਦਿੱਲੀ ਦੀਆਂ ਭੂਲ-ਭੁਲਾਈਆਂ ਵਿਚ ਮਿਆਂਕਦਾ ਫਿਰਦਾ
ਅਸੀਂ ਹੀ ਤੱਕਣਾ ਸੀ
ਮੇਰੇ ਯਾਰੋ, ਇਹ ਕੁਫਰ ਸਾਡੇ ਹੀ ਸਮਿਆਂ ☐ਚ ਹੋਣਾ ਸੀ

ਬੜੀ ਵਾਰੀ, ਹੀ ਪੱਕੇ ਪੁਲਾਂ ਤੇ
ਲੜਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ
ਜਬਰ ਦੀਆਂ ਛਵੀਆਂ ਦੇ ਐਪਰ
ਘੁੰਡ ਨਾਂ ਮੁੜ ਸਕੇ
ਮੇਰੇ ਯਾਰੋ, ਆਪਣੀ ਕੱਲੇ ਜੀਣ ਦੀ ਖਾਹਿਸ਼ ਕੋਈ ਪਿੱਤਲ ਦੀ ਮੁੰਦਰੀ ਹੈ
ਜੋ ਹਰ ਘੜੀ ਘਸੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੇ
ਨਾ ਇਸ ਨੇ ਯਾਰ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਬਣਨਾ ਹੈ
ਨਾ ਔਖੇ ਵੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਰਕਮ ਬਣਨਾ ਹੈ

ਮੇਰੇ ਯਾਰੋ ਸਾਡੇ ਵਕਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ
ਬੱਸ ਏਨਾ ਨਾ ਰਹਿ ਜਾਵੇ
ਕਿ ਅਸੀਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਮਰਨ ਨੂੰ ਹੀ
ਜੀਣਾ ਸਮਝ ਬੈਠੇ ਸਾਂ
ਕਿ ਸਾਡੇ ਸਮੇਂ ਘੜੀਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ
ਹੱਡਾਂ ਦੇ ਖੁਰਨ ਨਾਲ ਮਿਣੇ ਗਏ

ਇਹ ਗੌਰਵ ਸਾਡੇ ਹੀ ਵਕਤਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਹੈ
ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਫ਼ਰਤ ਨਿਤਾਰ ਲਈ
ਗੁਜ਼ਰਦੇ ਗੰਧਲੇ ਸਮੁੰਦਰਾਂ □ਚੋਂ
ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੰਨ੍ਹ ਸੁਟਿਆ ਪਿਲਪਲੀ ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ ਤੰਦੂਆ
ਉਹ ਤਰ ਕੇ ਜਾ ਖੜੇ ਹੋਏ
ਹੁਸਨ ਦੀਆਂ ਸਰਦਲਾਂ ਉਤੇ
ਇਹ ਗੌਰਵ ਸਾਡੇ ਹੀ ਸਮਿਆਂ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ
ਇਹ ਗੌਰਵ ਸਾਡੇ ਹੀ ਸਮਿਆਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਕਾਮਰੇਡ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ

ਇਕ

ਐ ਸੀਤ ਦੇਗਚੀ, ਤੈਨੂੰ ਤੇ
ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਉਬਲ ਰਹੇ ਵਕਤਾਂ ਨੂੰ ਸਲਾਮ !
ਐ ਰਿੜ੍ਹਦੇ ਪਰਿੰਦੇ, ਤੈਨੂੰ ਤੇ,
ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਜਾਮ ਹੋਏ ਅੰਬਰ ਨੂੰ ਸਲਾਮ !
ਹੇ ਜੋਗੀ ਮਚਦਿਆਂ ਵਣਾਂ ਦੇ
ਤੇਰੇ ਸਿਲ੍ਹਾਬੇ ਹੋਏ ਜਤ ਸਤ ਨੂੰ
ਤੇ ਤੇਰੇ ਰਾਖ ਹੋ ਗਏ ਰੱਬ-ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ !

ਨਮਸਕਾਰ, ਮੇਲੇ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿੱਟਰੇ ਖੜ੍ਹੇ ਜਵਾਕ ਨੂੰ
ਜਿਸਦੀ ਹੈ ਜ਼ਿਦ ਮਸਾਲੇ ਦੇ ਰਾਂਘਲੇ ਘੋੜੇ ਲਈ
ਤੇ ਗੈਂਡੇ ਦੀ ਬੇਸੁਰੀ ਸ਼ਹਿਨਾਈ ਲਈ।
ਸਲਾਮ-ਲੂਈਆਂ ਮੁੱਛਾਂ ਤੇ ਆਦਤਨ ਫਿਰ ਰਹੇ
ਜਾਨਦਾਰ ਹੱਥ ਨੂੰ।
ਪਿਆਰੇ ਕਾਮਰੇਡ, ਮੇਰੀ ਬੰਦਨਾ ਹੈ
ਆਪਣੇ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਜਿਸਮ □ਚ
ਪਲ ਪਲ ਵਾਪਰ ਰਹੇ ਸ਼ਮਸ਼ਾਨ ਨੂੰ।

ਕਾਮਰੇਡ, ਇਹ ਬੁਰਜੁਆਜ਼ੀ-ਜਾਣਦੈਂ ?
ਸ਼ਰਾਬ ਵਾਂਗ ਪੁਰਾਣੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ
ਤੇ ਅਸੀਂ ਮਾਸ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਵਾਂਗ।
ਕਾਮਰੇਡ, ਮੱਧ ਵਰਗ ਅੱਜ ਵੀ ਭਗੌੜਾ ਹੈ-
ਸ਼ੰਘਰਸ਼ ਤੋਂ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਪਾਗਲ ਖਾਨਿਓਂ ਭੱਜ ਨਿਕਲਿਆ
ਮੁਜਰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤ
ਕਦੇ ਤਾਂ ਘਰਦਿਆਂ, ਕਦੇ ਪੁਲਸ ਵਾਂਗ
ਇਹਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰਦੇ ਪਏ ਹਨ।
ਕਾਮਰੇਡ ਖਿਮਾ ਕਰਨਾ,ਉਸਨੂੰ ਗਾਹਲ ਦੇਣੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ
ਜੋ ਕੇਵਲ ਖ਼ੁਦ ਦੀ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਈ ਗੂੰਜ ਹੈ
ਇਹ ਬਹੁਤ ਖੂੰ-ਖਾਰ ਇਤਫਾਕ ਹੈ ਸਾਥੀ

ਕਿ ਮਹਾਨ ਇੰਗਲਜ਼ ਦੀ ‘ਮਾਲਕੀ-ਟੱਬਰ ਤੇ ਰਿਆਸਤ’
ਆਪਾਂ ਕੱਠਿਆਂ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ।
ਤੂੰ ਉਸ ਦਿਨ ਕਿਰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਮਾਲਕੀ ਤੇ ਥੁੱਕਿਆ
ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਆਖ ਕੇ
ਰਿਆਸਤ ਨੂੰ ਸਿੱਜਣ ਚਲਾ ਗਿਆ।
ਅਤੇ ਮੈਂ ਘਰ ਦਿਆਂ ਖਣਾਂ ਚੋਂ ਕਿਰਦੇ ਘੁਣ ਦਾ
ਰਾਜ ਸੱਤਾ ਵਾਂਗ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਦਿਆਂ
ਸ਼ਬਦ ‘ਟੱਬਰ’ ਚੋਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਵਲਦਾ ਰਿਹਾ।

ਇਹ ਬਹੁਤ ਖ਼ੂੰ-ਖਾਰ ਇਤਫਾਕ ਹੈ ਸਾਥੀ
ਕਿ ਮਹਾਨ ਇੰਗਲਜ਼ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ
ਜਦ ‘ਇਤਫਾਕ’ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਇਆ
ਓਦੋਂ ਤੂੰ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ ਦਿਮਾਗ ਮੌਲਣ ਵਿਚ
ਸੰਦ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਸੋਚਦੇ ਹੋਏ
ਗੁੰਮ ਸੁੰਮ ਤੁਰ ਗਿਆ ਸੈਂ
ਕਮਰਿਓਂ ਬਾਹਰ, ਜਿੱਥੇ ਰਾਤ ਤੇ ਸਵੇਰ
ਧਰਤ ਦੇ ਉਲਟ ਸਿਰਿਆਂ ਤੇ ਖਲੋ ਕੇ
ਲੜ ਰਹੇ ਸਨ, ਕੱਚੀ ਉਮਰ ਦੇ ਆਸ਼ਕਾਂ ਵਾਂਗ
ਇਕ ਹੋਣ ਦੇ ਲੋਭ ਵਿਚ !

ਉਂਝ ਤਾਂ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਸਿਧਾਂਤਕ ਤੌਰ ਤੇ ਸਹੀ ਸੀ
ਸਹੀ ਸੀ, ਤੇਰਾ ਕੱਲਿਆਂ ਛੱਡ ਜਾਣਾ ਮੈਨੂੰ
ਇਤਫਾਕ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ
ਤੇਰਾ ਸੰਘਰਸ਼ ਵਿਚ ਕੁੱਦਣਾ
ਤੇ ਮੇਰਾ ਪਿੱਠ ਦੇ ਜਾਣਾ
ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਕਾਮਰੇਡ
ਸੱਭ ਕੁੱਝ ਸਹੀ ਸੀ

ਦੋ

ਆਪਣੇ ਨਿੱਕੀ ਉਮਰੇ ਡੱਕੇ ਗੱਡ ਕੇ
ਸਿਰਜੇ ਹੋਏ ਜੰਗਲ
ਜਾਗਦਿਆਂ ਸੁਫਨਿਆਂ ਵਿਚ ਫੈਲ ਫੈਲ ਸੰਘਣੇ ਹੋ ਗਏ
ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੰਗਲਾਂ ‘ਚੋਂ ਕਦੀ ਕਦੀ
ਤੇਰੇ ਫ਼ਾਇਰਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼
ਏਥੇ ਪਹੁੰਚਦੀ ਰਹੀ ਹੈ।
ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਂ ਦੇ ਗੂੰਗੇ ਹਉਕਿਆਂ ‘ਚ
ਭਰ ਕੇ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ
ਪਰ ਉਹ ਚੰਦਰੀ ਫ਼ਾਇਰਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼
ਕਦੀ ਵੀ ਮੇਚ ਨਹੀਂ ਆਈ
ਆਪਣੀ ਗੁੱਡੋ ਦੇ ਕਮਲਿਆਂ ਗੀਤਾਂ ਨੂੰ।

ਕਾਮਰੇਡ, ਇਹ ਗੁੱਡੋ ਬੜੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਵਿਰੋਧੀ ਨਿਕਲੀ ਹੈ
ਨਿਰੀ ਵਰਗ ਦੁਸ਼ਮਣ।
ਇਹ ਮੇਰੀਆਂ ਇਲਮਦਾਰ ਕਿਤਾਬਾਂ ਹੇਠ
ਗੀਟ੍ਹੇ ਲੁਕਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ,
ਲੱਖ ਸਮਝਾਣ ਤੇ ਵੀ ਸਮਾਜ ਦੇ ਭਵਿੱਖ ਤੋਂ
ਇਹ ਥਾਲ ਖੇਡਣ ਲਈ ਬਹੁਤਾ ਫਿਕਰ ਰੱਖਦੀ ਹੈ
ਉਹਦਾ ਲੈਨਿਨ ਨੂੰ □ਗੰਜਾ ਫੜਨ ਵਾਲਾ□ ਕਹਿਣਾ
ਤੇ ਮਾਓ ਦਾ ਸ਼ਰਮੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਜਹੇ
ਲਾਹਨਤੀ ਨਾਲ ਭਰਮ ਖਾਣਾ
ਭਲਾ ਤੂੰ ਆਪ ਸੋਚ
ਕਿੰਨਾ ਅਸਹਿ ਹੈ !

ਤੇਰੇ ਮਗਰੋਂ ਮੈਂ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ
ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਦੂਰ ਅੰਦੇਸ਼ੀ ਨਾਲ
ਜਿਸਨੂੰ ਬੇਸਹਾਰਾ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸੈਂ ਟੁੱਟਦੇ ਸਾਹਾਂ □ਚ
ਮੈਂ ਓਸ ਬਦਨਸੀਬ ਘਰ ਦੇ
ਅਘਰ ਹੋਣ ਦੇ ਸਫਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।
ਤੇਰੇ ਮਗਰੋਂ ਮੈਂ ਕਾਮਰੇਡ
ਘਰ ਦੇ ਟੁਟਣ ਨੂੰ
ਘਰਾਂ ਦਾ ਫੈਲਣਾ ਸਮਝਣ ਦੀ ਮਸ਼ਕ ਕਰਦਾ
ਮੀਹਾਂ ਵਾਂਗ ਬਰਸਿਆ ਹਾਂ
ਸੁੰਗੜਦੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਦੇ ਉੱਤੇ
ਫੈਲਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਵਿਹੜਿਆਂ ਵਿਚ।
ਮੈਂ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਦੌੜਦਾ ਫਿਰਿਆ ਹਾਂ
ਉਸ ਜਣੇ ਦੇ ਤਰਸੇਵੇਂ ਨਾਲ
ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇ
ਆਪਣੇ ਅਗਲੇ ਪਲ ਹੀ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ।
ਕਾਮਰੇਡ, ਇਉਂ ਦੌੜਦੇ ਸ਼ਖ਼ਸ ਨੂੰ
□ਦੌੜਾਕ□ ਜਾਂ □ਭਗੌੜਾ□ ਆਖਣ □ਚ ਜ਼ਰਾ ਸੁਵਿਧਾ ਤਾਂ ਹੈ
ਆਉਣਾ ਜਾਂ ਜਾਣਾ ਹਰੇਕ ਦੌੜ ਦਾ ਪਰ
ਮੈਨੀਫੈਸਟੋ ਉੱਕਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ

ਤਿੰਨ

ਕਾਮਰੇਡ, ਤੇਰੇ ਲਈ ਸਟੇਟ ਸਿਰਫ ਇਕ ਖੁਰਲੀ ਹੈ
ਪੰਜ ਰੋਮਨ ਇੱਟਾਂ ਦੀ
ਜਿੱਥੇ ਤੈਨੂੰ ਚਾਰ ਸਿੰਗਾ ਸਾਹਨ ਪਲਦਾ ਦਿਸ ਰਿਹਾ ਹੈ।
ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਦੇਖ, ਸਿਧਾਤਾਂ ਦੀ ਆਵਾਰਾ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਨੂੰ
ਮੇਰੇ ਲਈ ਹੁਣ □ਅਦਾਲਤ□ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਰਹੀ
ਬਾਂਸ ਦੇ ਸੂਏ ਵਾਂਗ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਦੀ ਉੱਗ ਆਉਂਦਾ ਹੈ
ਹਰ ਪੇਸ਼ੀ ਦਾ ਦਿਨ-
ਸ਼ਾਇਦ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇਨਸਾਨ ਹੋਣ ਦਾ
ਅਜੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ੀ ਹੁੰਦਾ

ਜੇ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਪੁਲਾੜ ਦੇ ਸ਼ੰਦੇਸ਼ ਜਹੀ ਅਜੀਬ
ਇਕ ਆਵਾਜ਼ ਦੇ ਵਿਚਲੇ ਹਨੇਰੇ ਦੀ
ਮੈਂ ਸਾਂ ਸਾਂ ਨਾ ਸੁਣੀ ਹੁੰਦੀ
''ਪਾ. . .ਸ਼.ਬਨਾਮ. . . .. ਸਟੇ. . . .ਅ. . . .ਟ''
ਕਾਮਰੇਡ ਕੀ ਸੱਚ ਮੰਨ ਸਕਦੈਂ
ਕਿ ਉਸ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਬਾਦ
ਨਾ ਕੋਈ ਪਾਸ਼ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਸਟੇਟ।

ਕਾਸ਼, ਮੈਂ ਮਾਣੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ-ਸਿਰੇ ਦੀ ਖੌਫ਼ਨਾਕ ਨਿਰਲੇਪਤਾ
ਜੋ ਫਾਈਲਾਂ ਚੁਣਦੇ ਨਾਇਬ ਕੋਰਟ ਦੇ
ਮੂੰਹ ਤੇ ਟਪਕਦੀ ਸੀ
ਕਾਸ਼, ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੀਂਦ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਾ ਹੁੰਦਾ
ਜਿਦ੍ਹੇ ਵਿਚ ਲੰਚ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਮਗਰੋਂ
ਜੱਜ ਤਰਦੇ ਨੇ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਹੋਇਆ ਦੁਆਬੇ ਵਿਚ
ਫ਼ਸਾਦਾਂ ਬਾਦ ਬਚਿਆ-ਤਲਵਣ ਨਾਂ ਦਾ ਪਿੰਡ
ਉਹ ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਨੇ
ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਕਦੀ ਇਕ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਉਸਾਰਨਾ ਚਾਹਿਆ ਸੀ।

ਪਿਆਰੇ ਕਾਮਰੇਡ, ਹੁਣ ਬੇਅਰਥ ਹਨ ਮੇਰੇ ਲਈ
ਤੇਰੇ ਖੁਫੀਆ ਰਾਤਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲ।
ਮੈਂ ਧਰਤੀ ਦੀ ਤਪਦੀ ਲੋਹ ਹੇਠ
ਤੱਕਿਆ ਹੈ ਬਲਦਾ ਇੱਕੋ ਟੱਕ ਮੈਕਿਆਵਲੀ ਦਾ ਸਿਵਾ
ਮੈਂ ਸਟੇਟ ਨੂੰ ਤੱਕਿਆ ਹੈ ਲੋਕਾਂ ਆਸਰੇ ਲੜਦਿਆਂ
ਕਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ, ਕਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ।।
ਮੈਂ ਵੇਖੇ ਨੇ ਅਰਸਤੂ ਤੇ ਸਟਾਲਿਨ
ਸਦੀਆਂ ਲੰਮੇ ਯੁੱਧ ਲੜਦੇ
ਕੇਵਲ ਇਹ ਪ੍ਰੀਭਾਸ਼ਤ ਕਰਨ ਲਈ
ਕਿ ਆਦਮੀ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਪਸ਼ੂ ਹੈ।

ਪਸ਼ੂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਦੇਖੇਂ ਜੇ ਕਾਮਰੇਡ
ਬੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਅਸਮਾਨ ਹਾਲਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਾਕਿਫ ਹੈ ਸਿਰਫ ਆਦਮੀ ਦਾ ਲਹੂ।
ਆਦਮੀ ਦੇ ਲਹੂ ਵਿਚ ਬੰਦੂਕ ਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
ਸੰਝ ਦੇ ਘੁਸਮੁਸੇ ਚ ਜੀਕਣ
ਹੰਭੇ ਜੱਟ ਦੇ ਸ਼ਰਾਬੀ ਗੌਣ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦੈ
ਤੇ ਇਹ ਜੋ ਬਹਿਸ ਖਾਤਰ ਬਹਿਸਦੇ ਪਏ ਨੇ ਐਵੇਂ
ਧਰਤੀਆਂ, ਤਾਰੇ, ਸਮੁੰਦਰ
ਊਰਜਾ ਲਹਿਰਾਂ ਤੇ ਚੰਨ-ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਫਤ ਦੇ ਰੌਲੇ ਚ ਘਿਰਿਆ
ਆਦਮੀ ਦਾ ਸੂਰਮਾ ਲਹੂ
ਸਿਰੇ ਦਾ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲ ਸਰੋਤਾ ਹੈ
ਕਾਮਰੇਡ, ਸਟਾਲਿਨ ਤੇਰਾ ਬਹੁਤ ਬੜਬੋਲਾ ਸੀ
ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਆਦਮੀ ਦੇ ਲਹੂ ਵਿਚ
ਸਹੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਸਹੀ ਬਦਲ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਸਹੀ ਇਤਿਹਾਸ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ
ਸਿਰਫ ਇਤਫ਼ਾਕ ਦੇ ਘੁੰਮਦੇ ਹੋਏ ਪੱਖੇ ਦਾ
ਮੂਹਰੇ ਆ ਗਿਆ, ਖੰਭਾਂ □ਚੋਂ ਇਕ ਖੰਭ ਸੀ।
ਕਿਸੇ ਵੀ ਅੱਜ ਦੀ ਗਿੱਚੀ ਤੇ ਹੱਥ ਧਰ ਕੇ
ਵਕਤ ਨੂੰ ਫੜਨ ਦਾ ਐਲਾਨ
ਤੈਨੂੰ ਕਿੰਜ ਲਗਦੈ ਕਾਮਰੇਡ ?
ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਸਟੇਟ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ □ਚੋਂ ਤੈਨੂੰ
ਕਿਹੜੀ □ਟ□ ਪਸੰਦ ਹੈ ਕਾਮਰੇਡ ?
ਅਫਲਾਤੂਨ ਦਾ ਗਣ ਰਾਜ
ਅਰਸਤੂ ਦਾ ਰਾਜ-ਧਰਮ
ਤੇ ਟ੍ਰਾਸਟਕੀ ਦੀ ਪੁੜਪੁੜੀ □ਚ ਖੁੱਭੀ ਕਾਮਿਨਟ੍ਰਨ ਦੀ ਕੁਹਾੜੀ
ਕਾਮਰੇਡ, ਤੈਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਸਕੀਰੀ ਦਿਸਦੀ ?
ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਗਰਮ ਲਹੂ ਠੰਡੇ ਫਰਸ਼ ਤੇ ਫੈਲਣ ਨਾਲ. . . ?
ਤੇ ਨਸਲ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਬਹਾਨਾ
ਤੈਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਾਮਰੇਡ ?

ਇਸ ਚਾਰ ਸਿੰਗੇ ਸਾਹਨ ਨੇ ਤਾਂ ਸਦਾ ਹੀ
ਹਰਿਆਵਲ ਚੱਟੀ ਹੈ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਾ □ਚੋਂ
ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਜੁੱਗਾਂ □ਚ
ਇਸ ਪ੍ਰੇਤ ਦੀ ਆਉਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਪੌਣ।
ਮੈਂ ਇਸ ਪ੍ਰੇਤ ਰੂਹ ਦਾ ਸ਼ਿਲਾ ਕੱਟਦੇ ਤਪੀ ਦੇਖੇ ਹਨ।
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਤਪ ਕਰਨ ਦਾ ਈ ਭੁਸ ਹੋ ਜਾਂਦੈ
ਅਤੇ ਵੱਸ ਕਰਨ ਦੀ ਮਨਸ਼ਾ
ਵਿਸਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਵਾਂਗ।
ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਸਾਥੀ ਹੁਣ ਕਦੀ
ਧਾਰੇਗੀ ਅਗਲਾ ਜਨਮ ਵੀ
ਇਹ ਪ੍ਰੇਤ ਹੋਣ ਦੀ ਆਦੀ ਹੋ ਗਈ ਆਤਮਾ।
ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦਾ ਸਾਥੀ
ਤੇਰੇ ਲਈ ਵੀ ਸ਼ਿਲਾ ਹੀ ਕੱਟਣਾ
ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਵਕਤ ਕਟੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ

ਕਾਮਰੇਡ ਕੀ ਬਣੇਗਾ ਉਸ ਦਿਨ
ਜੇ ਕਦੀ ਰਾਜ ਸੱਤਾ ਖੋਹਣ ਦੀ ਹਸਰਤ ਨੂੰ
ਇੰਝ ਤੱਕਣਾ ਪਿਆ,
ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਬਿਰਧ ਜੋੜੀ ਹਾਰ ਗਏ ਅੰਗਾਂ □ਚੋਂ
ਲੋਚੇ ਚੰਦ੍ਰਮਾਂ ਫੜਨਾ
ਜੋ ਮੁਕਲਾਵੇ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਤੜਕੇ ਅੰਦਰ ਅਸਤ ਹੋਇਆ ਸੀ

ਚਾਰ

ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਾਮਰੇਡ
ਤੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲਿਪਟੀਆਂ ਸੰਵੇਦਨਾਵਾਂ ਨੇ
ਤੇਰਾ ਦੱਸ ਕੀ ਲਿਆ ਸੀ

ਕਿਉਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਫਸਰਸ਼ਾਹ ਦਲਾਲਾਂ ਦੀ
ਤਕਦੀਰ ਬਖਸ਼ੀ ਤੂੰ
ਕਾਮਰੇਡ ਕਿਉਂ ਜਮਾਤੀ ਘਿਰਨਾ ਦੇ ਗੱਫੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦਾਜ ਹੋ ਨਿਬੜੇ ?

ਸਿਰਫ ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਸਹੂਲੀਅਤ ਲਈ
ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਛਾਂਗਣਾ ਸਿੱਖ ਲਿਆ ਹੈ
ਜਿਵੇਂ ਬੰਨਾ ਕਢਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ □ਪਟਵਾਰੀ□ ਨੂੰ ਮਿਲਦੈ।
ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਤੱਕਿਆ
ਜਿਵੇਂ ਆਂਡਿਆਂ ਵਿਚ ਮਚਲ ਰਹੇ ਚੂਚੇ ਹੋਣ,
ਜਿਵੇਂ ਮੀਂਹਾਂ □ਚ ਚੋਂਦੀ ਸਾਂਵਲੀ ਦੁਪਹਿਰ ਅੰਦਰ
ਧੁੱਪ ਘੁਲੀ ਹੋਵੇ।
ਮੈਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਝੱਲਿਆ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤਿਖੀਆਂ ਨੋਕਾਂ ਸਣੇ
ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੌਸਮ ਦੀ ਕਰੋਪੀ ਤੋਂ ਭੱਜਦਿਆਂ ਨੂੰ
ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਲਹੂ ਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਰਨ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।
ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ–
ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਸੰਜੋਅ ਪਹਿਨਾ ਕੇ ਤੋਰਨ ਬਾਦ
ਬੜਾ ਬੜਾ ਚਿਰ ਰੋਇਆ ਹਾਂ।

ਸ਼ਬਦ ਜਦ ਕੁੱਟੇ ਹੋਏ ਤੇਰੀ ਤਕਰੀਰ ਦੇ
ਮਤਿਆਂ ਦੀ ਧੁੱਪ □ਚ ਸੜਦੇ ਹਨ
ਮੇਰੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਛਾਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਸੰਗ ਲੜਦੀ ਹੋਈ
ਆਪਣੇ ਜੁੱਸੇ ਦੀ ਨਜ਼ਾਕਤ ਖੋ ਬਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਮੈਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਰਾਖਸ਼ੀ ਧਾੜਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਤੋੜ ਸਕਦਾ ਸਾਂ
ਤੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਾਨੀਆਂ ਭੰਨ ਕੇ
ਕਾਇਰ ਆਲੋਚਕਾਂ ਲਈ ਮੌਜ ਦੀ ਦਾਅਵਤ ਬਣਾ ਛੱਡਦਾ ਏਂ ਕਾਮਰੇਡ।
ਬਣੇ ਤਾਂ ਬਣੇ ਖੁਫੀਆ ਪੁਲਸ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਲਈ
ਕਾਮਰੇਡ ਤੇਰੇ ਲਈ ਕਿਉਂ ਬਣਦੀ ਹੈ
ਸ਼ੇਖੀ-ਕਵੀ ਦੀ ਹਾਰ

ਕਾਮਰੇਡ , ਤੂੰ ਹਾਰ ਗਿਆਂ ਨੂੰ ਨਫਰਤ ਕਰਨੀ ਸਿੱਖੀ ਹੈ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਜਾਣਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ
ਜੋ ਕੇਵਲ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਸਕੇ

ਪੰਜ

ਅਖਬਾਰ ਤੈਨੂੰ ਕਦੀ ਕਦੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਕਾਮਰੇਡ ?
ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਟੁੱਕੜ ਬੋਚ ਖਬਰਾਂ ਦਾ ਉਂਕਾ ਸੱਚ ਨਾ ਮੰਨੀ
ਪਰੂੰ ਜੋ ਡੁੱਬ ਕੇ ਮਰੀ ਸੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਛੱਪੜ □ਚ
ਉਹ ਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ
ਐਵੇਂ ਨੀਲੀ ਛੱਤ □ਚੋਂ ਇੱਟ ਉਖੜ ਕੇ ਜਾ ਪਈ ਸੀ
ਮਾਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲੇ ਛਾਪੇ 'ਤੇ ਹੀ

ਗੋਰਕੀ ਦੇ ਨਾਵਲ ਵਿਚ ਤਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੋਈ
ਪੁਲਸ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਤੋਂ ਭੱਜ ਨਿਕਲੀ ਸੀ।
ਉਹ ਹੁਣ ਵੀ ਤਾਂ ਕਦੇ ਨਾਵਲ ਦੇ ਕਿਨਾਰਿਆਂ ਨੂੰ
ਘੂਰਦੀ ਹੈ
ਤੇ ਕਦੀ ਆਪਣੀ ਅਸੀਸ ਵਾਂਗ ਹੀ ਖੁਰਨ ਲੱਗਦੀ ਹੈ।

ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਜਿਸ ਸ਼ਾਇਰ ਦੇ
ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਰਲਣ ਦੀ ਖਬਰ ਸੀ
ਉਹ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਬਾਹਰਲੀ ਕੰਧ ਨਾਲ ਦੀ ਡੇਕ ਸੀ
ਜਿਸ ਤੋਂ ਬੁਰੀਆਂ ਰੂਹਾਂ ਪੁਲਸੀਆਂ ਦੀ ਵਰਦੀ ਪਾ ਕੇ
ਉੱਤਰਨਾ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨਾ ਸਿੱਖ ਗਈਆਂ ਸਨ।
ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਖਬਰ ਦੇ ਛਪਣ ਤੋਂ ਬੜਾ ਹੀ ਪਹਿਲਾਂ
ਜਦ ਸ਼ਬਦਾਂ □ਚ ਰਾਤ ਉਤਰ ਰਹੀ ਸੀ
ਤੇ ਨ੍ਹੇਰੇ ਦੇ ਸੱਪ ਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੁੰਡਲ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸਨ
ਮੈਂ ਸ਼ਬਦ □ਪਾਰਟੀ□ ਦੀ ਬਚੀ ਖੁਚੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਚੁਰਾ ਕੇ
ਤਿਲਕ ਗਿਆ ਸਾਂ ਚੋਰੀ ਜਹੇ
ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਕਾਵਾਂ ਰੌਲੀ ਵਿਚ।
ਜਦੋਂ ਮੇਰੇ ਹੀ ਕਦਮ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸਨ ਮੈਨੂੰ
ਪ੍ਰੇਮ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਾਂਗ
ਮੈਂ ਓਸ ਡੁੱਬ ਰਹੀ ਸੰਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਚੌਕਸੀ ਨਾਲ
ਕਾਵਾਂ ਦੇ ਆਂਡਿਆਂ ਵਿਚ ਰੱਖ ਆਇਆ ਸਾਂ

ਉਂਜ ਮੈਂ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜ਼ੀਰਵੀ ਕੋਲ
ਕਈ ਵਾਰ ਖਬਰਾਂ ਦਾ ਗਿਲਾ ਕੀਤੈ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕਬਰਾਂ ਦਾ ਅਧਰੰਗ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੈਰੀਂ ਤੁਰਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ
ਤੇਰੇ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ
ਉਹ ਸਾਡੀ ਮੌਤ ਦੀ ਬਸਾਖੀ ਮੰਗਦੀਆਂ ਹਨ।
ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੱਚ ਮੰਨਦੇ ਤਾਂ
ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਰੋ ਹਟੇ ਹੁੰਦੇ,
ਮੈਂ ਹਰ ਵਾਰ ਝਪਟ ਹੀ ਖਬਰ ਪੜ੍ਹਕੇ
ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ
ਉਹ ਤੂੰ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਤੇਰੇ ਨਾਂ ਦਾ ਯੋਧਾ ਸੀ
ਮਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਕਰਨ ਦੀ ਬਰੀਕੀ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਨਾ
ਬੁਢਾਪੇ ਦੀ ਸਰਦ ਮਾਸੂਮੀਅਤ ਵਿਚ ਠਰਦੀ ਹੋਈ
ਉਹ ਖਾਸ ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਮ, ਤੇ ਆਮ ਨੂੰ □ਕੱਠ ਵਾਚਕ□
ਸਮਝ ਲੈਂਦੀ ਹੈ।
ਉਹਦੇ ਭਾਣੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਨਾਂ ਤੇ ਗੋਲੀ ਚੱਲਦੀ ਹੈ
ਕੋਈ ਜਾਤੀ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਭਾਵ ਦਾ ਕਤਲ ਹੁੰਦੈ।
ਕਾਮਰੇਡ, ਮਾਂ ਓਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਝੱਲੀ ਜਹੀ ਹੈ
ਆਪਾਂ ਦੋਵੇਂ ਤੇ ਖਬਰਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਦਲ ਨਹੀਂ ਸਕੇ
ਤੂੰ ਹੁਣ ਵੀ ਜਦ ਘਰ ਆਵੇਂ
ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਪੱਛੜ ਕੇ ਆਉਣ ਲਈ
ਘਰ ਦੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ੈਅ ਨਾਲ

ਜਾਂ ਪੂਰੇ ਘਰ ਨਾਲ ਕੁੱਟੇਗੀ ਤੇ ਮਗਰੋਂ
ਤੇਰੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਸੁੱਕਾ ਹੋਇਆ ਦੁੱਧ ਤੁੰਨ ਦੇਵੇਗੀ

ਛੇ

ਘਰ ਅਤੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ
ਮੈਂ ਹਾਜ਼ਰ ਹਾਂ ਕਾਮਰੇਡ
ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਆਲਾ ਝਾਕਦਾ ਹੈ, ਢੱਠੇ ਖੂਹ ਦੇ ਮਲਬੇ ਚੋਂ
ਸੜੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰੇਮ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਹਰਫ ਬਚ ਜਾਂਦੈ
ਜਿਵੇਂ ਪਰਦੇਸ ਖੱਟਣ ਗਏ ਦੀ
ਬੰਦ ਬਕਸੇ ਦੇ ਵਿਚ ਮੁੜਦੀ ਹੈ ਲਾਸ਼
ਜਿਵੇਂ ਚਿਰ ਦੇ ਗਵਾਚੇ ਪੁੱਤ ਦੀ ਸੰਦੂਕ ਚੋਂ ਤੜਾਗੀ ਲੱਭੇ
ਗਰਭ ਦੇ ਗਿਰਨ ਤੇ ਜਿਉਂ
ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਨ ਚ ਕੰਵਾਰ ਪਰਤ ਆਵੇ
ਜਾਂ ਗੀਤ ਨਾ ਮੂੰਹ ਤੇ ਆਏ-ਗੀਤ ਦਾ ਜਿਉਂ
ਭਾਵ ਤਰ ਆਵੇ।

ਮੈਂ ਕੁਝ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਚ ਆਇਆ
ਮਾਇਆਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪੁਲਸ ਤੋਂ
ਆਪਣੇ ਮੱਧ ਵਰਗੀ ਮੀਸਣੇ ਦੰਭ ਨਾਲ
ਕਿੱਥੇ ਹੈ ਲਾਲ ਪਿਸਤੌਲ ਤੇਰਾ ਕਾਮਰੇਡ
ਇਹਨੂੰ ਮੇਰੀ ਬੁਰਜੂਆ ਉਦਾਸੀ ਤੇ ਅਜ਼ਮਾ

ਕਵੀ ਹਾਂ ਨਾ ?
ਮੇਰੇ ਸੀਨੇ ਚ ਹਰ ਇਕ ਦਿਸ਼ਾ ਪੱਛਮ ਹੈ
ਜਿਦ੍ਹੇ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਬੜਬੋਲੇ ਸੂਰਜ
ਇਉਂ ਹੀ ਕਦੀ ਕਦੀ ਜਦ ਬਹੁਤਾ ਬੋਲੇ
ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲਗਦਾ ਕਦੋਂ ਬੇਵਕਤ ਛਿਪ ਜਾਂਦੈ
ਜਮਾਤੀ ਨਫਰਤ ਦਾ ਸੂਰਜ
ਤੇ ਮੇਰਾ ਵਕਤ ਦੀ ਬੁੱਢੀ ਹੋਈ ਮੁਸਕਾਣ ਨੂੰ
ਭੀਚਣ ਤੇ ਚਿੱਤ ਕਰਦੈ
ਚਾਹੁਣ ਲਗਦਾ ਹਾਂ ਪਲ ਦੀ ਪਲ
ਅਚਾਨਕ ਆਏ ਕਿਤੋਂ ਉਹ ਨਿਊਟਨ ਦਾ ਦਰਵੇਸ਼ ਡਾਇਮੰਡ
ਫਿਰ ਸੁੱਟੇ ਇਕ ਵਾਰ ਬਲਦੀ ਮੋਮਬੱਤੀ
ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਹਨ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹੀ ਦਰਾਜ਼ ਵਿਚ
ਏਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਜ਼ਿਹਨ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ
ਕੁੱਲ ਅਧੂਰੀਆਂ ਇਤਲਾਹਾਂ
ਕਿਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਚ ਵਟਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾੜ ਦਏ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾ ਸੜਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਖਤਰਾ ਹੈ।

ਕਵੀ ਹਾਂ ਨਾਂ ?
ਬਿਨਾਂ ਕਾਰਨ ਤੋਂ ਘਿਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਦਿਲ
ਉਂਜ ਭਲਾ ਕੀ ਹੈ
ਗੁੰਗੇ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿਚ ਜਜ਼ਬ ਹੋ ਰਹੀ ਸ਼ਾਮ

ਗਧੇ ਦੇ ਸਾਜ਼ ਵਿਚ ਹਿਲਦੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਦਾ ਰਗੜ ਸੰਗੀਤ–
ਕਿਰਨ ਤੋਂ ਖੁੰਝ ਗਏ ਪੱਤਝੜੀ ਪੱਤਿਆਂ □ਤੇ
ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਭੂਸਲੀ ਧੁੱਪ
ਜਾਂ ਭਲਾ ਕੀ ਹੈ ?
ਕੁੱਛੜ ਧਰਤੀ ਦੇ ਇਹ ਗੋਭਲਾ ਸੰਸਾਰ
ਚਿੱਤ ਭਲਵਾਨ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ □ਚ ਘੁੰਮਦੇ ਪਿੜ ਵਰਗਾ
ਜੋ ਖਾਹਮੁਖਾਹ ਸਿੰਮ ਆਉਂਦੈ
ਮੇਰੀਆਂ ਮਾਰੂਥਲੀ ਨਿਗਾਹਾਂ ਵਿਚ

ਸੋਚੀਏ ਤਾਂ ਕੀ ਹੈ ਕਾਮਰੇਡ !
ਉਂਜ ਭਲਾ ਕੀ ਹੈ ਕਾਮਰੇਡ !